

fale probandum, uel ampliatiuæ, uel ad occultationem illationis, uel ad claritatem orationis. Quæ autem ad occultationem, certandi gratia, nam & eæ in usum ueniunt, cum tota res contra alterum fiat: his sic utimur, inductorijs à particularibus ad uniuersalia, à manifestis ad obscura. Occultantem uero patrocinari nō solum illis propositionibus per quas inferitur conclusio, sed etiam illis quæ ad eas utiles sunt. Item illationes non ad suas ueras propositiones opponere, sed ad tumultum illum ratiocinatum: de quibus supra. Atq; ut uno uerbo, ut cogatur respondens rogare propter quid illa conclusio inferatur. Vtile quoq; fuerit, & in pluribus concludendis prætermittendas propositiones non ordinate, sed cōfusim sumere. Vtile & in uniuersali probando ad occultandum uti diffinitione, ex qua fiat propositio uniuersalis, uti autem nō ipso, sed in coniugato. Facilius enim adsentitur respondens, & minori instantia assurgit: ut ostendere uolens omnem iratum appetentem uindictæ, non iratum diffiniat, sed iram, quæ est uindictæ appetitus. Multa quoq; alia ad occultanda documenta ponuntur in ipso autore uidenda.

R. VOLATERRANI COMMENTARIORVM
VRBANORVM LIBER XXXVIII.

In physicam Acroasim.

VIVSCEMODI libri argumentum de principijs inuestigare: quoni-
am nosse quidem entia sicuti cæteras doctrinas haud aliter contingit
quàm si horū causæ ac elementa prius cognoscantur. Principia uero
alia apud alios existimantur. Quoniam autem cōmunis est ea digni-
tas apud omnes philosophos: E nihilo nihil gigni, sed omnia ex aliquo
existente, uerum simpliciore ac priore, ut principij principium nō quæ-
ramus & aliud simplici, Melissus & Parmenides unum ens, sed alter

Melissus

Parmenides

Ens æquiuc.

Contra Plat.

re. Quam quidem opinionem, in qua & Plato fuit, postquam nōnullis Aristoteles rationi-
bus confutauit: Ens ponit similiter & ipse unum, sed æquiucum, solus omnium cōtra Pla-
tonem præcipue ac superiores: quum & illi præter substantiam quicquid esset, id est, acci-
dens non esse dictitando, ens planè alterum fateri uiderentur, de quo etiam in Methaphysi-
ca pluribus differā. Post hæc eos refellit qui paulo naturalius ac altius de his loquuti sunt,
sanè omnes in uno cōuenientes, ut ex contrarijs principia constent: nōnulli densum & ra-
rum. Plato paruum & magnum, alij par & impar, aut cōcordiam & discordiam, aut calidū
& frigidū, aut humidū & siccū, alij quandā cōgregationem & secretionē. Anaxagoras Cla-
zomenius homœomerias subiicit, id est, è pluribus minimis partibus similibus integrū ali-
quod simile fieri, ut ex atomis ignis, ignem. Democritus & Leucippus ex his atomis quæ in
sole per aëra tenuissimæ, puluereæq; apparēt, cuncta cōstituebant. Empedocles unā cū qua-
tuor elementis amicitia & inimiciam, quæ est sympathia elementorū, id est concordia rerum di-
scordia res procreata coirent. Thales Milesius aquam, quæ in ea cætera continentur elemen-
ta, Primum em̄ terreū quiddam in ea subsistit. Deficiens in aëra resoluitur, & ex aëre demū
tenuissimo ignis procreatur. Hippo. & Diogenes aërem, quæ occultiores in eo differentias ui-
derent, ut calidi & humidū. Heraclitus Ephesius ignem ut reliquorum tenuissimū. Pythago-
ras numeros & monada identitatis: Diada uero alteritatis esse. Sic em̄ inopia uocabulorū
appellari liceat, quæ uidelicet res fierent, cū planè in unū coirent, ac tunc desinerent, cū in plu-
ra rursus dissoluerentur. His alia coelementa adijciebat, Hesiodus Chaos dixit in Theogo-
nia. ἡ τοὶ μὲν πρῶτα χάος ἦν, αὐτὰς ἔπειτα τὰ εὐρύσσορα: Chaos appellans locū qui corpus
recipit: nam ex χάος τὸ χωρῶν, id est, capio, etymū trahere uidetur. Orpheus in argonauticis: φά-
ντα, id est, phaneten opinatur, quod idem est quod amor, qui primus (ut idem poeta inter-
pretatur) ex Chao apparuit, per quem reliqua omnia lucem & manifestationē susceperē.
Homerus primum deorum Vestam esse principium dixit, quam ἑστία uocat, hinc rerū per-
manentiam declarare uolens. Pato quinq; in primis uniuersalia posuit, essentiam: sic enim
Cicero substantiam uocat: idem, alterū, motum & statum. Principia uero rerum deūm &
Ideas, id est, rerum omniū species ingenitas, paresq; deo aternitate, quas è nostris quidam
pie diuinam mentem interpretati sunt. Has autē ideas uti formas, cum hyle, id est, materia
coniunctas intellexit: nec alteram ab altera nisi tantum mente & cogitatione separari, ut in
statua forma & materia secretas nō quidem uidemus, sed intelligimus. Aristoteles uero ex
superiori

Anaxagor.

Democritus

Empedocl.

Sympathia

Thales

Hippocrates

Diogenes

Heraclitus

Pythago.

Hesiodus

Orpheus

Phanes

Homerus

Plato

Idea Plato

nica

Tria principi superioribus magis Platonem sectatus, materiam ac formam ut ille quidē posuit, sed separa-
pia ratas, quibus & priuationē tertiam addidit ex accidente ac extrinsecus principium: in quorū
 omnium demonstrationibus sensum cum ratione cōiunxit, nō imitatus Epicurum, qui tan-
 tum oculis credens Solē pedaneū, id est unius pedis magnitudine iudicauit. Nec etiam Ze-
 nonem, qui ratione tantū fretus Solem minime moueri dicebat. Quoniā motus principium
 nō haberet, principium autē infinitū nō est, infinitū est cursus quem ille peragit, ut continua
 quantitas. Caterum cum rerum contrarietatem ponant, nō errare dicit, ac fere eadem om-
 nes, quanq̄ uideantur differre, posuisse, sed alij quidē ratione, alij sensu magis nota ponen-
 tes. Cōfutat autē eos qui generationem & corruptionem negant. Præterea rerū principium
 tantum unum & infinitū. Affert & ipse opinionem suam, duo cōtraria statuens principia,
Hyle formam & priuationem. Tertium quoq̄ hylem tanq̄ necessarium subiectum. Tot igitur ui-
 debant necessaria principia, quot ex cōtrarijs res naturales fierent, ac rursus in cōtraria re-
Priuatō soluerentur. Ex amuso uidelicet musicum fit. & item in amusum redit. Quod autē priuatō
 sit necessaria hoc modo probat: id est principium alicuius, quod ipsum est medium per quod
 fit, sed materia naturaliter formā appetit per priuationem, ergo priuatō principium. Qua-
 re species & priuatō recte horum causa sunt, quarū altera sua præsentia causa per se est. Pri-
 uatō uero sui absentia causa generationis ex accidente. Non em̄ ποίησις, id est, factio, esset
Materia non existente priuatione eius rei quæ fit. Hac igitur absente species introducitur, præsentē
 recedit. Hæc inter se non habitus oppositione ueluti uisus cæcitatī, sed contrarietate conue-
 niunt. Quæ quanquā diuersa, in subiecto aliquo fieri necesse est, quod hylem uocant. Hæc
 est materia prima ingenita, immortalis, incorporea, mente perceptibilis, nō substantia, sed
 substantiæ pars: quam Aristoteles, per analogiam cognosci dicit, per quam simile quid de-
 monstratur: ut quod uisus in corpore, hoc in anima mens, & quod est æs statuæ, hoc in na-
 tura materia formæ. Plato autem per cogitationem quandam impropriam deprehendi scri-
 bit. Impropriam uocat, quod cogitatio est in his quæ sunt: hæc autem nihil est entium, sed
 tantum infinitum ac in potestate: quum uero in formam redigitur, unū aliquid fit, nec am-
 plius infinitum. Non esse autem, quinq̄ secundum eum modis dicitur: Primo quod uocat
Hyperusion hyperusion, quod est ipse deus quasi super omnē essentiam: Deinde metusion quasi essen-
Metusion tiæ participans, quod (ut dixi) primæ materiæ conuenit. Quorum alterum supra omnia, al-
Heterotes terum infra omnia sit. Tertio alteritas secundū Græcos seu pluralitas, quando ex pluribus
Mendacium unum fit siue in plura resoluuntur: iam esse uel non cœpit uel desijt. Quarto mendacium,
Non ens Postremo quod nō est, ut quod diametros symmetros existat. Libro secundo naturam dif-
Natura finit esse principium motus. Entium naturalium quædam esse animantia, quædam inani-
 ma. Et horum quædam mixta, quædam simplicia. Animantia & mixta omnia principium
 in se motus habent, à contrarijs enim corrumpuntur & fiunt. Simplicia uero, ut elementa,
 ab externo agente mouentur & alterantur, apta alioquin id est per se recipere. Eodem mo-
 do & artificialia, nisi forte ex accidente per se moueantur: ut medicus egrotus qui seipsum
 curet, quod ut medico accidit, non ut ægroto. Præterea quum natura materiam contineat
 & formam, materiā tantum non nulli ad eam pertinere dixerunt: nam & grabatum ligneū
 si corrumpatur nō in alterū cōuertitur grabatum, sed terram, sicuti & æris statua in aquam
 quæ materia omnium liquabilium est. At qui formam maluerunt sic probauerunt, ob for-
 mam agere tantum naturam: nec res nominari aliquo modo aut dici, nisi ex entelechia per-
 fecta & absoluta: quū em̄ in potestate sit nō æs uocari aut domus. Cuius igitur gratia, id est,
Scientia natu causa finalis seu formalis, in naturalibus præualet. Post hæc quū astrologia, musica, & per-
ralis ac ma- spectiua intermediæ sint artes, eas ad mathesim magis spectare cōtendit, similitudinēq̄ quā
theleos similis dam inter naturalē & mathematicę scientiā demonstrat, quū circa corpora utraq̄ uersetur
 & lineas & superficies & notas: uerū altera de his quanq̄ in materia, cū abstractione tamē
 materiæ cōsiderat: altera uero naturalis corpus naturale metitur, in materiaq̄ omnino uer-
 satur, Ex his astrologia, ualde cū naturali cōsentanea. Nam & utriusq̄ officium est Solem Lu-
De causis namq̄ ac cælū ipsum uestigare, motumq̄ perquirere. Hinc demū ad causas ingredit, sine
 quibus nihil est in rebus naturæ aliqd demonstrare. Omnis em̄ causa principium, sed nō cō-
 tra: nam principium præter causam ordinem quendā præ se fert, ut in quanto nota principium
Cause lineæ, & unitas principium numeri, & κίνησις motus. Causas Aristoteles quatuor ponit, sed
Concausæ propriæ appellatæ duæ, efficiens, finalis, Concausæ totidem, materialis, formalis: hac inter
 le differentia, quod hæc cum causato coniunctæ, illæ discretæ. Causam igitur efficientem in
 rebus

rebus naturalibus Aristoteles naturam primam posuit. Plato autem pulchrius organicam eam constituit, motam ab ipso deo, quem causam efficientem esse uoluit, mouentem nihilominus & ipsam corpora physica, ex quo potius comcausam appellauit. Exemplarem uero Ideas posuit, quas conditoris dei mentem pie possumus interpretari: Materialem elementa, Finale & formalem eandem natura intendit, quam omnia formae gratia contendat. Haec omnia in arte conspiciuntur, ut in domo efficiens causa aedificator, finalis imbrum uisatio. Materialis, lapides & ligna, formalis figura ipsa: organicam si quis quaerat, inueniet cathetum, normam, trullam, & his similia. Exemplarem uero ipsius conditoris & architecti designationem ac mentem. Causarum item & entium, id est, causarum, quaedam per se, quaedam ex accidente: ut causa efficiens statuae per se statuarius, ex accidente uero Polycletus uel albus uel musicus. Accidit enim statuario Polycletum uocari, & album aut musicum esse. Similiter & causatum per se statua fuerit, ex accidente uero Socrates forte & tricubitalis seu rubra. Accidit enim statuae propter Socratem fieri ac uocari Socratem & tricubitalem aut rubram esse. Est quoque causarum & causarum tertia diuisio: uidelicet quaedam propinqua, quaedam remotiores sunt, tam per se quam ex accidente. Quaedam etiam actu, & quaedam potestate. Versat & illa quaestio. Quid prius, causa an causatum: utrumque simul & energia dicendum, quam alterum alteri inuicem eodemque tempore uim praebet ac nomen. Si tamen propinquior causa eligatur, ut aedificans & aedificium simul sunt, & altera ab altero nomen accipit. Non item causa remotior, ut homo & aedificium. Potestate autem possunt quidem non esse simul, ut si aedificator periret remanente domo, uel contra. Sunt etiam quaedam inuicem causae, ut labor causa ualitudinis & ualitudo laboris. Posthaec quam nonnulli cuncta ratione occulta fieri, ac nihil temere putent: Aristoteles solus fortunam & casum inter causas ponit agentes ex accidente, & ex genere raro contingentium: hac tamen inter eos differentia, quod fortuna in his quae secundum electionem sunt, & ab extrinseco agente, ac in ratione plerumque bonorum ponit: quapropter nec inanimis nec brutis nec pueris, qui consilio careant, euenit. Fortunae namque ceu temere fuerit, aliud eligere, aliud euenire, idque tribus modis: Aut operatum assequi finem, & obiter praeter spem aliud contingere, ut si fodiens aedificandi gratia thesaurum inueniat: Vel alium assequi finem quam eum qui intenditur: ut si amicam obuiam quis habeat, aliud in foro frustra quaeritans: Postremo si non finis omnino qui intenditur consequatur. Casus autem ex his qui praeter electionem eueniunt, quod Graecum declarat uocabulum *αὐτόματον*, secundum naturam tamen euenit, ut brutis ac inanimis quae electione rationeque carent: ut si ex lapide sponte cadente quiescens intereat, causa mortis per se lapis fuit, ex accidente uero casus. Praeterea casus ampliore dicitur potestate: nam omnis fortuna casus, non item contra. Fortunae quoque infinitae sunt causae, ratio uero eorum quae semper aut frequenter. Fortuna item causaeque caecae quoad nos, quoad deum naturamque manifestae. Insuper bona fortuna, *εὐτυχία*, mala autem *δυστυχία* dicitur. Bona ergo fortuna felicitas quaedam erit. Felicitas autem actio quaedam. Nihil agentem neque fortunatum esse contingit. Libro tertio motum & infinitum exequitur. Entium enim quaedam sunt principia motus, ut deus omnium motor, ut anima quae animalia mouet, & natura a qua res naturales mouentur intrinsece, quamuis aliam extrinsecus causam uideantur habere. Nonnulla uero sunt motus, ut generationes, augmenta, alterationes, secundum locum mutationes: quaedam principia motuum, ut materia & forma: aliqua sunt mota, ut corpora simplicia & composita: alia sunt in motis accidentia, ut locus & tempus: quaedam propter locum & tempus, ut uacuum & infinitum. Corpus igitur in loco est, motus autem in corpore, tempus uero in motu, de quo nunc agitur. Hic (secundum Aristotelis definitionem) energia est entis potestate qua potestate. Ens enim potestate dupliciter dicitur. Primo imperfectam tantum continent applicationem ad motum: ut dicimus semen potestate animal, & puerum potestate musicum. Secundo perfectam indicat facultatem ac dispositionem ad agendum, ut Aristoxenus iam musicus factus, non citharizans, sed potens citharizare. Et ignis potestate calorificus, qui non calefacit. Totidem modis & ens energia dicitur, ut quod modo diximus, Aristoxenus arte musicus musicam non exercens, secundo cum musicam exercet. Nam ens potestate secundo modo & ens energia primo modo idem sunt. Igitur motus imperfectus entis potestate in energiam primam perducitur, & ex hac in secundam. His itaque cognitum motus dicitur energia ac relatio moti ad mouentem, hoc est, patientis ad agentem tanquam accidens quoddam substantiis adiectum. Ex parte igitur mouentis perfectus est actus, ex parte moti imperfectus. Quoniam mouens quod est ens actu agere certe potest secundum quod energia & natura perfectum,

Cause
Propinque
Remotiores

De fortuna
& casu

De motu

Motus diffi-
nitio

Ens potestate
bisariam
Ens energis

etum, quod enim dicitur, hoc est. Motum uero quod est ens potestate patitur, qua potestate, & est imperfectum, quod enim dicitur nondum est. Itaque utrumque in eodem fit subiecto: uerbi gratia: Democrates colore rufus, morbo pallidus factus erat, energia rufus, potestate uero pallidus, quandoquidem potuit fieri pallidus. Igitur qua rufus non dicebatur moueri, qua uero pallidus quoniam potestate contingit quando cepit pallefcere, & ab ente potestate pallido in ens energia pallidum processit, tunc ad pallidum dicebatur moueri. Et erat pallor motus, energia enim entis potestate pallidi Democratis, qua ens potestate, hoc est, secundum quod aptus erat fieri pallidus. Quando autem factus est pallidus non amplius secundum pallidum motus erat, sed constitit in pallido. Eodem modo & omne energia ens qua energia minime mouetur, qua potestate mouetur. Sed non diceretur moueri qua potestate manente tantum potestate & sola ad motum applicatione. Sed cum ab ente potestate transit in ens energia, manente etiam potestate tunc moueri dicitur. Ideo hoc additur ad motus diffinitionem, uidelicet qua potestate, ut etiam subiecto idem est ens potestate & ens energia, secundum quod ens potestate factus motus tantum consideratur, & quousque etiam feruetur potestas. Nam hac pereunte motus non est. Quare hoc motus ab ente energia differt, quod in hoc perit potestas, in motu autem manente potestate motus energia perficitur. His hoc modo diffinitis patet, quod motus a mouente quidem incipit, & desinit, firmatur uero & consistit in moto & patiente: ut aedificatio, hoc est, energia aedificantis ab aedificatore quidem in aedificato est, aedificare uero motum esse significat. Adfectus enim ex motibus procedentes motus non sunt, sed effecta motuum. Deinceps de infinito disserit, quoniam am infinitum & motus est & temporis ueluti continuorum mensura. Pythagoram & Platonem parum physice locutos redarguit, qui infinitum substantiam posuerunt. Sed alter in numeris & in rebus sensibilibus constituit. Nam numerus extra sensibilia non est. Alter Plato tam sensibilibus, quam insensibilibus, quod numeros posuerit infinitos simpliciter & ideas ac sine loco. Alter item parem numerum infinitum magnum posuit, quod ex additione parium nunquam ex quadrato uariet, at bene ex impari. Plato duo infiniti principia, magnum & paruum constituit, quod alterum in infinitum per numeros augetur, alterum in continuo semper diminuit. Anaxagoras: & Democritus: aliquanto naturalius elementa dixerunt infinita esse, diuerso tamen modo, Alter enim ex infinitis partibus homogeneis siue homocomeris: Democritus autem ex semine omnium figurarum per continuum contactum, hoc est, ex infinitis partibus atomorum. Arist. uero negat quicquam ex contactu procedere in infinitum, quod unumquodque corpus sit per se terminatum. Deinde quatuor enarrat conditiones, quas antiqui infinito tribuebant: Primam quod infinitum est principium: Deinde quod ingenitum, at tamen corruptibile, quum finem quandoque sit habiturum: Tertiam quod contineat & gubernet omnia. Nonnulli uero diuinum quiddam & immortale dixerunt sicut Anaximander. Infinitum quinque dicitur modis: Primo sine ulla parte & quantitate, ut nota in linea: terminus est enim lineae nota, quanquam ipsa termino caret, ut quae nullam possideat partem: cuius enim nulla pars, terminus etiam nullus: ex quo quantacumque simul notae congregiantur, lineae partem non conficiunt uel minimam: quoniam non inuicem contingunt. Quae igitur nota in linea rationem habet, eandem & in tempore nunc, & in motu *κίνημα*. Secundo cuius figurae terminum non est inuenire, ueluti in sphaericis, quod in his idem semper cursus principio sineque caret: quanquam & hoc modo iure infinitum ab Aristotele dicitur, cuius est proprium non idem accipere. Tertio quum res difficilis inuentu, ut inextricabilis error labyrinthi apud Cretenses, apud Lacedaemonios Ciadas locus damnatorum. Postremo magis omnibus proprie dicitur infinitum, cuius est semper non idem accipere, ut in numeris adspicitur addendo, in continuo uero minuendo. Et in additione quidem futurum tempus adnotat, in diminutione uero praeteritum: utrumque autem tantum potestate infinitum est, quod potest hoc quidem augeri, illud diminui semper: neque enim numerus est energia infinitus, neque ite ulla magnitudo. Contra infinitum energia Aristoteles multis argumentis disserit. Primum contra Platonem, quod infinitum extra sensibilia non est, quoniam circa quantum & magnitudines & multitudines: aliter non esset diuisibile: si non diuisibile, non infinitum. Contra Pythagoram uero probat nullum numerum esse infinitum. Nullum enim numeratum aut numerabile est infinitum, sed omnis numerus est numeratus aut numerabilis, ergo nullus numerus est infinitus. Praeterea quicquid est in loco, est finitum, corpus est huiusmodi, ergo finitum: assumptum maius probatur quod species loci sunt finitae, ut ante, sursum, deorsum, Idem monstrat & potestate &

Adfectus ex motibus

De infinito

Contra Pythagoram &

Platonem

Anaxagoras

Democritus

Anaximander.

Infinitum v.

modis

Confutatio

Pla. & Pythagorae

Infinitum

energia simul

& potestate

te & energia p
 amficat hom
 Graeci, h
 gia, & posse
 cedendo alteru
 nem. Non enim
 autem nihil ex
 partes nihil abe
 uniuersum infi
 conuenire. Sim
 quod in seipso
 si siquidem ma
 cuius aeneae st
 mouetur, iure
 pus. In questio
 loci, locus aute
 & lineae, & sup
 gno aut dimi
 exumatione, q
 cuius aliquid, p
 mortale conf
 formam, aut int
 prium sit, dem
 Sed neq; tertiu
 immobilis co
 pntem, erit lo
 ad h
 si necesse duo
 eis corpus non
 spacia, secundu
 carum. hoc tam
 dici poterit, sed
 cum materiam p
 fuit. Esse praeter
 species in gener
 dum causas: ut fi
 ne: postremo ma
 multitudine dicitur
 igitur locus dice
 appellatur h
 quamuis in flum
 hic proprie dicit
 uia namque sicuti igitur
 inuicem loca sunt
 superficies loca
 & aquae, quae
 nent locum. At
 moueant, siue q
 locatarum. Post
 insunt partibus
 continetur, ut aqu
 ro sphaerae cum
 bilis quoddam q
 sit mobilis: occas

te & energia posse quandoq; infinitum esse: ut quæ habent non ut essentiam energia fini-
tam: sicut homo, & domus: sed esse eorum est, fieri alterum post alterum succedendo: quod
Græci, ἀνωρίσαστομ καὶ ἐπορίσαστομ, dicunt: ut certamē, & dies: est enim & esse certamen ener-
gia, & posse certamen fieri potestate. In hominibus uero etiam infinitū, non per se, sed suc-
cedendo alterum alteri consistit. Infinitum esse dicit non secundum antiquorum diffinitio-
nem. Non enim id cuius nihil extra, sed cuius semper aliquid extra est, hoc infinitū. Cuius
autem nihil extra, hoc perfectum est & totum. Sic enim diffinire solemus totum, cuius ad
partes nihil abest extra, uidelicet hominem uel animal. Contra item Melissum, qui totum
uniuersum infinitum esse dicebat, probat totum & infinitum tanquam pugnantia non
conuenire. Similiter contra Platonem, qui aliquid simile dixit, uidelicet id esse infinitum,
quod in seipso omnia habeat, omniaq; contineat. Nā quod ἀπέρομ, id est, infinitū dicebant,
id siquidem materia prima est, quæ forma caret. Quapropter non totum, sed pars totius, si
cuti æs æneæ statuæ reperitur. Libro quarto. Quum corpus in loco sit, & secundum locum
moueatur, iure loci rationes ut corporis appendices enarrantur. Sicuti etiam motus & tem-
pus. In quæstione primum an sit. Igitur locum negantes hoc modo probant. Si omne ens in
loco, locus autem ens: erit locus in loco: & hoc in infinitum. Et rursus: si est, erunt & notæ,
& lineæ, & superficiæ loca propria: quod minime contingit. Præterea ex corporum au-
gmento aut diminutione erit: erit item loco augeri & diminui. Quod autem sit, manifestum
ex mutatione, quum aqua è uase exeunte aer ingreditur: & contra. Ex quo patet, quod lo-
cus est aliquid, præter inharētia & commutata. Superiores rationes per loci diffinitionem
mox facile confutabuntur. Quum unum è quatuor locum esse oporteat, aut materiam, aut
formam, aut interuallum in medio terminorum, aut terminos ipsos, quod nullum duorum
priorum sit, demonstrat: quoniam illa in unum coeant, locans autem & locatum minime.
Sed neq; tertium, quum uacuum non admittat natura. Restat ut terminus sit, & superfici-
es immobilis complectentis locatum. Igitur aer extremus complectens nostri corporis su-
perficiem, erit locus noster: & curua cœli superficies locus est ætheris. Contactus autem
ætheris ad hypercauma, locus est elemētorum sublimiū: & deinceps. Ex quo patet, qd non
sit necesse duo simul esse corpora in eodem loco, neq; locū propterea augeri: quum superfi-
cies corpus non sit, ac propterea locus incorporeus, aptus tamen recipere dimensiones &
spacia, secundum locati magnitudinem. Ex quo nihil maius aut minus est, quàm corpus lo-
catum. hoc tamen si contiguum fuerit, & non continuum: nam cōtinuum ens non in loco
dici poterit, sed pars in toto: nec in illo moueri, sed cum illo. Cōfutat deinde Platonem, qui
cum materiam posuerit cōmunem omnibus locum, ideas & numeros in loco minime po-
suit. Esse præterea aliud in alio octo modis declarat. Sicut sunt pars in toto, totum in parte:
species in genere, genus in specie. Et hæc quatuor secundū totum & partes: reliqua secun-
dum causas: ut forma in materia: res in agente, & motus in motore: res in suo optimo & fi-
ne: postremo magis omnibus proprium, res sicut in uase, & sicut in loco suo. Rursus locus
multifariā dicitur: mutabilis, immutabilis, cōmunis, proprius, naturalis, ex accidente. Vas
igitur locus dicitur, ait, μεταφόρητος. id est, trāslatitius & mutabilis: sicuti immutabilis uas
appellatur ἀμεταφόρητος, id est, minime trāslatitium: qd uere locus est exemplo nauis, quæ
quamuis in fluminis parte tanq; in uase sit: nō in eo dicitur esse loco, sed in flumine toto: &
hie proprie dicitur locus. Naturalis autē locus species habet duas: sursum, ac deorsum. Le-
uia nāq; sicuti ignis & aer, sursum tendunt: grauiā uero ad mediū, ut terra & aqua, quæ sibi
inuicem loca sunt ex ordine sphaerarum. Ex his aliquæ partes actū sunt in loco: ut extrema
superficiæ locati: aliquæ potestate, ut sunt cæteræ partes se inuicem tangentes: ueluti aeris
& aquæ, quæ quous fluant exagitatae & cōmotæ eundem tamē in uniuersum cum toto reti-
nent locum. At locus ex accidēte is fuerit, qui introductitius est singulis partibus: siue illæ
moueanī, siue quiescāt: quā Græci ἐνταξίαρ uocant, id est, rectū ordinē dispositionū partium
locatarum. Postremo dicit, cœlum non esse in loco, cum extra cœlum nihil sit: tamē motus
insunt partibus: altera enim pars alteri succedit in loco secundū accidens: ac altera ab altera
cōtinetur, ut aqua ab aere, aer ab igne, ignis ab æthere, æther ab ultima sphaera. Vltimæ ue-
ro sphaeræ cum nec locum concedat, neq; neget: dicatq; aptam locum recipere, cum sit mo-
bilis quoddam quiescens, quod tamen non sit corpus, neq; proprie locus, nisi ex accidente
sit mobilis: occasionē posteris dedit multa super his uana ac inter se pugnantia cōmentādi:

Cōtra ueterū
diffinitionem.

ἀπέρομ

De loco

Aliud in alio
octo modis

Locus

Metapho-
retus

Ametapho-
retus

Naturalis

Ex accidente
locus

ἐνταξία

Quod cœlum
nō est in loco.

tum scitu quidē superuacua, ut aliqui dixerint, cētrum tanq̄ rem stabilem eius esse locūm; nonnulli ultimam cœli superficiē; ac alij alia. Post hæc de uacuo. Physica etiā considera- tio, si est, an non, & quid est, & quomodo. Quidam locum sine corpore uacuum ponūt. Te- stantur enim nisi uacuum sit, neq; motus secundū locum esse posse, neq; augmentum, neq; diminutionē. Vbi enim uidebitur aliquid moueri existēte pleno uniuerso: Quod enim au- ctum fuerit in pleno, quò abibit? Et rursus, si totum aliquid per corruptionē remisit, necesse ut maius ad minus redeat, uacuumq; propterea appareat. Vas item cinere plenū, uacuum monstrare uidetur, cum tantundem nihilominus aquæ capiat. Pythagorei quoq; idem di- uersis innixi rationibus sentiunt: nisi enim aiunt unum à duobus, & deinceps uacuo distin- gueretur: certe unum & duo simul essent. Hæc itaq; atq; his similia solent adducere. Quæ quidem hoc modo confutatur, uacuum non esse causam motus: nam huiuscemodi per ua- cuum motus, aut secundum, aut præter naturam erit: sed non secundū naturam erit, quum omnis uiolentus motus sit posterior motu secundū naturam. Sed quonam pacto fuerit mo- tus per uacuum secundum naturam, cum uacuum nihil sit? In non ente nulla differētia aut supra aut subtus locorum, ad quæ uidemus naturaliter corpora simpliciora per se tendere. Et si ignis est delatus, ubi firmabitur, cum supra non sit: ubi etiam terra descendet aut subst- stet, cum subtus aut medium cesset? Est quoq; illa ratio non parua: q̄ per uacuum sine tem- pore corpora mouerentur. Motus autē sine tempore non est. Assumptū monstratur. Cor- porum citius aliud aliò fertur, secundum eius & leuitatem & etiā tenuitatē loci, per quem trāsiturum est. Citius enim penetrat aquam quàm terram, & aqua citius aerem, donec per uacuum nullum sit tempus. Contendunt etiā per rarum & densum quidē idem monstra- re, quos item Aristoteles confutat, probās q̄ materia sit una calidi & frigidi, & omniū con- trariorum. Est & corporis tam magni quàm parui eadem materia, eademq; uis, cum ex po- testate sit energia, ut cum sit aer, & contra. Igitur cum densum & rarum sit idem & una ma- teria, non propter uacuum fuerit: sed ob corporum generationē ac transmutationē, ubi & resolutione & agglutinatione opus est. Sed & cum alia sint quæ uacui rationem cōfurent, tum experientia sensusq;. Vasa enim ore angusto statim ac facile fonti inuersa implerētur aqua, nullo per uacuum corpore impediēte: quod secus cōtingere uidemus aere intus re- sistente, nec eijci ex oribus aqua obturatis ualente. Simile & in Clepsydra, quam ponit Ari- stot. cōspicitur, quæ ore obstructio aquam minime fundit. Similiter & utres aere pleni, pon- dera sustinētes. Tum à sensibus clarissimum, quomodo enim uisu longe ac usq; in cœlum penetrare possemus aere, per totum non existente cōtinuo, ac uacuationibus intercipienti- bus sensum? Reliquum quid sit, an usquā sit uidere. Locum phisici sine corpore uacuum appellant, si locus uacare corpore potest. Quidam uero solo nomine, uacuūq; & ἀνύπικρον, id est, insubstans uocant: nonnulli autē extra curuam cœli superficiem, hoc est, extra mun- dum, uacuumq; & infinitum demonstrant hoc argumēto. Omne circūdatum ab altero quo- dam corpore circūdatur: sicuti in singularibus corporibus demonstratur: extra mundum uero corpus non est, igitur incorporeum est quod mundum circūdat. Si enim corpus, & hoc ab alio quodam circūdaret, sed corpus infinitum non est. Quapropter necessario in- corporeum erit, quod postremo comprehendit, atq; ambit uniuersum, sicuti omnium ulti- mum erit & infinitum. Itaq; supremā corporeorum entium periochen incorporeumq; infi- nitum, & uacuum nominant, ut nihil reliqui corporum in ipso retinentem. Tempus. Cum sint mensuræ quatuor, numerus, magnitudo, locus, tempus, Numerus discretionem meti- tur: magnitudo spatium: locus omnimodā positionem: tempus generationis fluxum & ex- tensionem. Est enim motus & omnium entium mensura. Quod quidam non admittentes huiuscemodi rationibus cōtendunt. Aliquid enim illius factum est, & iam non est: aliquid uero futurum, & nondum est. Cōpositum enim ex non entibus quomodo fuerit? Præsens autem & nunc, non pars temporis, sed partem metitur. Quod facile redarguit, quum mul- ta ex entibus non entia sint, & ex non entibus entia: non autem corrumpunt, sicuti etiā sen- suum ἀλλήλων dicimus & existentes absq; eo q̄ fiant: & item non existentes absq; eo q̄ cor- rumpant. Sic & partes temporis minime corruptioni subiiciunt præteritū & futurum. Est & medium quoddam, quod nunc appellat, alterius q̄dem finis, alterius initium, quod quā- quam primo & per se nulla q̄dem pars temporis est, haud aliter quàm nota in lineis & uni- tas in numeris: hæc in discretis, illa in cōtinuis nihil augent, Tamen præsens etiam tempus secundum

Confutatio
eorum qui ua-
cuum ponunt.

Vacuum non
esse ex exper-
ientia uasis.

Quid uacuū.
ἀνύπικρον

De tempore

Qui tempus
non admittit
Confutatio

De nunc

secundum latē
que sunt in d
in se ipsa prop
poris pars, in
diuisibile sine
ris, & non par
merit motus
ras, & numer
numerato alia
num numeram
metata. Et hic
cundum ordin
primo & per se
tatis, quem un
numerus nume
meratus & m
temporis parti
no prioris part
boni enim e
in tempore
qui maxime or
motus generat
nerationis ex a
ponon dicitur
cia in breuita
et numerus. D
Diversa enim
gulus, tamen e
forum. Sed num
lum enim num
primo per simi
merum cognos
scimus numerū
porum, motus u
tus ad magnitud
tum: & contra.
tum esse multu
poris, sed etiam
qua quodāmod
est fluxus simpl
motū & quiete
res metiamur,
geli, qui quan
aut temporis nu
& ideo numerat
cum tempore, sic
ut etiā arithmet
contineat sub n
in tempore non
sent in quolibet
in tempore, par
cia omnia: & q̄
entia & imposs
tempore, proba

secundum latā potestātē denotat. uerbi gratia: domus tota locus generatim uocat omnium quæ sunt in domo. Sed ea ratione qua terminū ac superficiē circūdantis cōtinenter retinet in se, ipsa proprie locus dicitur. Sic quoq; nunc, secundū præsens tēpus appellatū est temporis pars, inter præteritū & futurum. Ea uero ratione qua nunc proprie & per se dicit, in diuisibile sibi cōtinenter coniunctū habet. Quare sub eodem uocabulo nunc, & pars tēporis, & non pars temporis accipiūt. Cognitis his, restat quid sit tempus definire. Est enim numerus motus secundū locum per se, & aliorum per accidens. Dicitur nāq; numerus numerans, & numerus numeratus. Primus dupliciter dicitur, unitates uidelicet ipse. Et alius quo numerato alia numeramus: ut per lineas numeratas alia numeramus, & per tēpus numeratum numeramus & motum. Numerus autem numeratus seu numerabilis, sunt ipsæ res numeratæ. Et hic rursus dupliciter: aut secundū quantū, ut duos aut tris motus dicimus: aut secundum ordinem, ut primū motum & secundum. Igitur tempus non est numerus numerans primo & per se, qui ad discretā pertinet quantitātē, nō ad continuā: sed est numerus numeratus, quem unitates numerāt, uidelicet duorum, trium, quatuor dierum tempus. Est etiā numerus numerans secundo modo dictus: quoniā per tempus huiuscemodi numeratū numeramus & motus, uidelicet duorum trium dierum iter seu motus. In primo nāq; tantum temporis partiū existētia est. In secundo temporis est motus partium existētia, deinde relatio prioris partis ad posteriorē. Nam tēpus est mensura motus, secundū prius & posterius. In omni enim mutatione prius & posterius est, quæ sunt partes tēporis: ergo omnis mutatio in tempore fit: itaq; motū tempus metitur, & tēpus motus. Tempus est mēsurā motus, qui maxime omnium est notissimus ac normalis, præsertim cyclicus: deinde per eum reliqui motus generationis & corruptionis & aliorū. Corruptionis nāq; per se tēpus causa est, generationis ex accidente: ut puta sol, causa est generationis, qui tempore agitur. Præterea tempus non dicitur, neq; uelox, neq; tardū, sed magnū & paruum breue & longum. Nam uelocitas in breuitate fit temporis, & tarditas in longitudine. Ceterū æqualiū numerabiliū idem est numerus. Decem enim ouium & decem canum idem numerus, sed nō est idem decem. Diuersæ enim oues à canibus: argumēto est æquilaterus & scalenus, cum nō sit idem triangulus, tamen est eadem figura. Numero igitur numerati cōuenit, ut sit idem respectu diuersorum. Sed numero numerato cōuenit secundū prius & posterius inter se differre. Non solum enim numeramus motū per tempus, sed tempus etiā per motū: quod sanè probatur primo per simile, quoniā numerū per numerabilia, & numerabilia per numerū: ut per numerum cognoscimus multitudinē equorum, rursus per unum equum sæpe iteratū cognoscimus numerū equorum. Eodem fermè modo quando nobis nota est certa quantitas temporum, motus uero ignotus: tunc motum per tempus metimur. Præterea sicut se habet motus ad magnitudinē, ita se habet tempus ad motum. Sed nos metimur magnitudinē per motum: & contrā. Sic enim dicimus, uiam esse magnam, si multi fuerint motus: & rursus motum esse multum, si uia fuerit magna. Post hæc differit, q̄ non solū motus mensura est temporis, sed etiā quietis ex accidente. Non enim qua quies, hoc est absentia motus, sed quia qua quodāmodo motus dici possit. Duplex est enim motus: alter est quieti oppositus: alter est fluxus simpliciter & extensio, quæ est quietis cōprehensiuā. Itaq; metitur tempus rem motā & quiescentē secundū existendi extensionē. Postremo cum mēsuræ largo uocabulo res metiamur, æternitatē theologi sine tempore ponūt, qua solus fruitur deus: æuo autē angelī, qui quanq̄ sine fine sint, principio non carent. Reliqua mortalia tempus metit. Partes autē temporis nunc, tunc, iam, modo, olim, repente. Post hæc quoniā motus est in tempore, & ideo numerat à tempore, dupliciter dicit aliquid esse in tēpore: uno modo qđ simul est cum tēpore, sic qđ ipsum est quādo tempus est. Alio modo sicuti pars temporis aut passio, ut etiā arithmetice unitas par impar. Deinde dicit duo requiri, ut aliqd sit in tēpore: primo qđ contineat sub tēpore, ut sicut illud est in loco quod continet sub loco. Ex quo infert qđ esse in tempore non est esse quādo tēpus est, nec esse in loco qñ locus est, quia sic omnes res essent in quolibet. Et sic cœlū esset in milio: nam qñ miliū est, cœlū etiā est. Sed oportet quæ in tempore, patiant aliquid sub tempore: probat ex eo qđ cōsueuimus dicere qđ tempus tale faciat omnia: & qđ omnia senescūt sub tempore. Facit insuper quatuor catholica: primū, non entia & impossibilia se aliter habere: ut diametrū quadrati esse lateri symmetrū: nō sunt in tempore, probat quoniā sub tempore nil cadit, nisi quæ mouent & quiescūt. Deinde omnia

Quid sit
tempus
Numerorum
diuersitas

Æternitas
Æuum
Partes tempus
poris

Catholica
quatuor

generabilia & corruptibilia, & omnia quæ aliquando sunt, & aliquando non sunt, in tempore sunt. Probat quoniã tempus esse eorũ excellit, eorũq; item essentiã metitur. Tertium, illa quæ non sunt, aliquando tamen fuerũt; ut Homerus. & illa quæ non sunt, & aliquando erunt, metimur tempore. Quartũ, illa quæ nec fuerũt, nec sunt, nec erunt, & illa quorũ opposita semper erũt: ut asymmetrũ diametrũ, in tempore non sunt. Illa uero quorũ opposita non semper sunt, esse & nõ esse, generari & corrũpi possunt. Et sic ea metimur tempore. Libro quinto de diuisione motus in species suas, deq; unitate & contrarietate motuũ & quietum. Primo quæ mouentũ, aut ex accidẽte sunt, ut cum dicimus musicũ ambulare: aut secundum partem, ut curari dicitur totũ corpus, cum thorax curatur. Id uero quod sic mutat, dicitur simpliciter mutari. In mouẽte item medicus primũ per se curat, manus autẽ percutit. Quæ tanq; indeterminata dimittẽda. Nam quæ per se mouentũ, per mediũ fiunt contrariorum, ut uox media & grauis ad ultimã, acuta ad extremã. Et fuscum album ad nigrũ, & nigrum ad albũ. Item motiua non esse neq; in specie, id est, qualitate, neq; in loco subiectiue, neq; in ijs quæ mouentũ. Nam quæ mouentur immobilia sunt, ut scientia, calor, aliogn erit in motu mutatio. Quapropter aliq; dubitet an proprietates motus sint, nam albedo non est motus, sed albedo. Motus enim in ligno non in specie: magis enim dicitur motus à termino ad quod, q; à quo. Nam corruptionẽ dicimus, quod mutat ex esse ad non esse, & item generationem quod mutat de non esse ad esse. Præterea in omni motu quinq; cõcurrere oportet, mouens, motũ, tẽpus in quo mouetũ, & termini à quo & ad quẽ. Deinde sex mutationis species narrat de subiecto in subiectũ, quæ dicitur alteratio: de nõ subiecto in subiectũ, quæ est generatio: de subiecto in non subiectũ, quæ est corruptio. Ex non subiecto aut in non subiectum non dicitur, nisi ex accidente: ut ex non nigro, non album. Ex his dicit generationem non uere motũ esse, q; (cũ ex non esse fiat) qd non est moueri nõ potest. De nõ ente quoq; ait multifariã dici, uidelicet secundũ corruptionẽ, & diuisionẽ, & illud quod uocat falsum: aliud non ens, quæ potestas est: aliud secundũ accidens, ut homini nõ esse album, quæ non entia simpliciter non moueri dicunt. Sed neq; corruptio est motus, quia motui opponitur motus, aut quietes: sed corruptioni opponit generatio, quæ neutrũ est. Solum alterationẽ de nĩq; motũ ponit. Posthæc sub tribus generibus motũ subijcit. Sub quanto augmentũ & diminutionẽ: sub quali alterationẽ: in ubi, secundũ locum mutationẽ, qui prior omnibus. Sub substantia uero non est nisi per accidens, q; nullũ entũ substantiæ sit aduersum. Non etiã sub relatione, neq; sub actiõne & passiõne, q; non sit motus motus, neq; generationis generatio, neq; mutationis mutatio. Nam motus non est de numero subiectõrũ: neq; terminus alterius motus, qd septem rationibus pbat, uti apparet. Dicit etiã q; motus secundũ magis & minus, qui fit in alteratione, est nihilominus ex cõtrario in cõtrariũ secundũ quid, ut ex magis albo minus albũ. Simpliciter aut mutat ex albo in nigrũ. Præterea immobile tripliciter fieri: uno modo q; nullatenus aptum est moueri, ut sonus, id est, uox inuisibilis. Deinde quod difficile aut mouetũ, aut saltem difficile incipiat moueri. Tertio quod aptũ est moueri facileq; mouetũ: & hoc immobile dicitur quiescere. Quies enim motui est cõtraria. Deinceps de unitate motus & oppositione, narratq; in primis super hoc septem proprietates: easq; difinit, uidelicet, Simul, separatim, tãgere, mediũ, cõsequenter, habitũ, continuũ. Simul enim dicunt quæ sunt in uno loco & immediato. Separatim uero quæ in alio. Tangentia, quorũ ultima sunt simul. Medium est in quod aptum est peruenire id quod cõtinuo mouet secundum naturã prius quã in ultimũ terminũ motus, in quem mutatur. Hinc addit q; ut minimum ad mediũ tria requirunt: duo extrema & ipsum mediũ. Consequenter sunt quæ se habent secundũ ordinẽ: & q; inter illa mediũ eiusdẽ generis: ut linea lineæ cõsequenter est, unitas unitati, & domus domui: nihil tamen phibet inter ea quæ sunt consequenter aliud esse mediũ, dum modo illud non sit eiusdem generis. Deinde subit q; prius non se habet consequenter ad posterius. Non enim unum est cõsequenter duobus: neq; linea prima cõsequenter secundæ. Sed hæc sunt cõsequenter illis. Habita dicunt quæ cõsequenter sunt ac se tangunt. Cõtinua dicunt quorũ ultima sunt unum. Aitq; triplex esse continuũ, quædã per colligantiã, alia per contactũ, alia per infectionẽ. Cõparat demũ adinuicẽ nõnullas earũ proprietatum, uidelicet cõsequenter, habitũ, & continuũ. Primaq; est cõsequenter se habere: secunda habitum esse: tertia continuũ. Postea catholicũ infert, q; notæ in cõtinuo non se habent eo modo sicuti unitates in numero. Primũ, q; secundũ notas fit cõtractus: secundũ uero unitates

De diuisione
motus in
species

In motu
v sunt
Mutationis
VI species
Non ens mult
tariam dicitur.

Motus sub tri
bus generibus
quanto, quali,
& ubi.

Immobile tri
pliciter

De unitate
motus & op
positione
Proprietates

VII

Catholicum

rates non fit contactus. Deinde quia inter duas notas necessario mediat linea, sed inter unitates non necessario mediat numerus, nullum enim medium dualitatis & unitatis. Post haec de triplici motus mutatione tractat, monstratque multifariam dici motum unum: specie, genere, numero. Motus item unus numero tripliciter: unitas illius quod mouetur, unitas termini ad quem fit motus, & unitas temporis requiritur. Ad motum uero unum, genere, uel specie, non unitatem temporis, aut mobilis, sed ad motum unum numero: oportet terminum esse unum, & non deficientem, id est, non interruptum: & mobile etiam debet esse unum, non secundum accidens, sicuti Socrates, & album. Nec etiam fat est, quod terminus sit unum commune: quia tunc contingeret duos homines sanari simul, secundum eandem sanitatem, quod fieri non posset. Ad unitatem igitur motus requiritur unitas temporis, & mobilis & termini. Non erit idem numero sanitas Socratis, qua sanus est mane & uesperis: dato quod interrupta sit per morbum. Praeterea motus, quod non nomalis, hoc est, uniformis, magis unus quam non nomalis: quod uideatur uariare secundum magis & minus: uerbi gratia: si aliquo modo obliqui sint motus, nec in ubi, nec quando terminantur: non ergo fuerit unus qua uariis, qua uero numerus unus. Deinde motus contrarietates ostendit, quae est quaedam diuersa species: ut in x. metaph. scribitur. Contrarii enim sunt motus inter se simpliciter. Quietis autem ex oppositione. Praeterea quietis, & mutatio mutationi: sed magis motus motui contrarius. Fit autem dupliciter: secundum naturam, cum sursum & deorsum est, aut termini a quo ad quem: deinde praeter naturam, cum uidelicet ignis fertur deorsum, & terra sursum. Eadem ratio & in quietibus. Quies sursum, & quies deorsum: in his etiam quae praeter naturam sic quiescunt. Et mutatio de sano in aegrotum, & de aegrotum in sanum erit aliquo modo contraria. Libro sexto. Motum diuidit in partes magnitudinis: ante omnia monstrat continuum non componi ex indiuisibilibus: ut linea ex notis non componitur: quod cum alijs rationibus, tum ex magnitudine & tempore, quae item cum motu sunt in infinitum diuisibilia, ostendit. Nam de utrisque probat. Velocius in tempore aequali pertransit maius spatium, & minore aequale spatium, quod non esset si magnitudo & tempus componerentur ex indiuisibilibus, essent enim indiuisibilia: ex quo uelocius aut tardius nequaquam ex eis periret. Haec enim ex partibus diuisibiliu procedunt. Post haec uenit ad motus diuisionem: dicitque motum dupliciter diduci. Vno modo tempore, ut trium horarum iter: alio modo per partes, ut trium stadiorum motus. Mutari rursus dupliciter dicit: secundum alterum, ut aliquid in anno mutat, quia in die: alio modo aliquid mutat aliquo tempore, per se primum: & necesse est illud mutari quolibet illius temporis parte. Ex quo fit ut in motu, sicuti neque in tempore, neque in magnitudine ulla, detur principium. Nam si esset principium aut illud diuisibile uel indiuisibile foret: si indiuisibile, eadem ratione alia pars esset indiuisibilis: & sic in continuo esset indiuisibile immediate diuisibile. Si uero diuisibile, oportet quod medietas praetereat ante quam totum, & medietas illius medietatis ante illam: & sic in infinito: igitur non est dare principium, quam ante quam cunctae parte praeterita est accipere partem prius praeteritam. nam mutatum esse, duplex est: primum actu, cum res iam perfecta, & motus absolutus, & tunc principium datur: secundo modo dicitur potestate continuas transmutationis partes adinuicem: & tunc principium minime datur, quam quodlibet mutatum esse, quod Graeci *κίνημα* uocant, praecedat transmutatio seu transmutari, & in qualibet transmutatione sunt infinita mutata esse: sicuti in qualibet linea sunt infinitae notae: unde sicut in linea recta continua non est dare primam notam continuam partes eius adinuicem, ita in moueri non est dare primum mutatum esse, continuas partes motus adinuicem. Ex quo haec ordine huiusmodi ponuntur. ante omne mutari, est mutatum esse: deinde ante omne mutatum esse, est mutari: ante omne mutari, est mutari: postremo ante omne mutatum esse, est mutatum esse. Post motus diuisionem differit de finito & infinito circa motum. Sicuti enim diuisionem pertinet ad continuam rationem, ita finitum & infinitum: quemadmodum supra ostendit, diuisionem simul in motu magnitudine, tempore, & mobili inueniri, ita nunc de infinito docet. Primum autem demonstrat in omni magnitudine & tpe reperiri: deinde in motu & in mobili. Dicit igitur non posse magnitudinem finitam in tpe infinito transire: nec rursus infinitam in tpe finito. Eodem modo nec mobile finitum magnitudinem infinitam: nec item infinitum magnitudinem finitam in tpe finito peragere. Duplex est enim infinitum: aut secundum diuisionem, aut secundum extrema. Ex hac igitur diuisione Arist. Zenoni respondet: qui dicebat nihil posse moueri de loco ad locum, quam pertransibat spatium infinitum in tpe finito. Nam prius erat necesse transire medium spatij, & prius medium medij: & sic in infinitum. Dicit itaque tam spatium seu magnitudinem, quam tempus, in quo pertransit esse infinitum secundum diuisionem, non autem secundum extrema: ac transire infinitum secundum diuisionem, finitum uero secundum extrema:

Motus unus,
 specie, genere
 numero.

Quid ad motus
 unitatem
 expeditur.

De motus ac
 quietis contrarietatis

De motu magnitudinis diuisione

De finito & infinito in motu

extrema: in tpe infinito scdm diuisionē, finito tñ secundum extremā. Ad ultimū differit de natura & diuisione quietis. Cum enim probauerit nec motui nec tēpori dari principiū, nec etiam dari quieti nunc cōtendit: q̄ status qui est quietis generatio & motus, in tempore mouetur: quod sanē probat hoc modo. Omne quod mouet, mouet in tpe: sed omne quod stat, mouet: ergo omne qd' stat, mouet in tpe. Minus adsumptū patet: qd' aptū est moueri & nō quiescit, mouet: sed omne qd' stat, aptū est moueri, & non quiescit: ergo omne qd' stat, mouetur. Nam stare, intēdere quieti est, quod motui subijcitur euidā: si motui & tēpori: non habet ergo quies, sicuti & motus principiū. Enarrata motus & quietis diuisione cōfutat quosdam ueterū errores circa motum, & primū Zenonis negātis penitus motū esse, ac dicētis, neq; cœlū, nec aliud moueri, à loco ubi esset p̄grediēdo, sed tñ uerti in seipsis. Deinde Democriti, qui ex atomis & indiuisibilibus dicebat esse motum, & ex his omnia generari: ubi probat nihil omnino indiuisibile moueri. Nam qd' mouet in tpe mouet: sed indiuisibile in tpe moueri non potest. minus adsumptū probat: q̄ in omni tpe datur minus, dare p̄pterea minus tpe in quo indiuisibile mouet: qd' omnino falsum. Tertio Heraclitum refellit, omnia semper moueri dicētantē: monstrādo q̄ nulla mutatio inter duos terminos existens est infinita: nam generatio & corruptio est inter duo cōtradictoria: & alteratio inter duo cōtraria: motus item rectus à quo & ad quem: nam impossibile est id moueri quod non cōtingit motum esse: sed si rectus motus esset infinitus, non cōtingeret aliquid mobile esse motum per ipsum: ergo nec cōtingeret aliquid per ipsum moueri. His addit q̄ fortē nīl p̄hibet tales motus esse infinitos: ut si post motū localē fiat alteratio, & si post alterationē augmentū, & iterum generatio: non tñ unum & eundē motū esse infinitū cōtingit. Lib. v 11. De motu p̄sequitur, quem ad mobile motorēq; adplicat. Primū nāq; de primo mobili. Postea de motore primo. Dicit esse necesse omne quod mouet ab aliquo moueri. Deinde posse aliqd moueri à seipso: quod dupliciter intelligendū: aut ad actum primū, id est, ut de non esse trāseat ad esse: aut ad actum secundū, id est, de nō agere ad agendū. Ad actum nāq; primū nihil seipsum mouet: qm̄ nihil p̄ducit seipsum. Ad energiā uero secundā potest aliquid mouere seipsum, non solum ex accidēte: ut cum uehī quis, nauim aut equū ipse mouet: sed etiā per se: ut de grauib; & leuib; patet. Deinde non esse p̄cessum in infinitū in mouētibus & motis, sed ad unum mobile ultimū ueniendū, & ad unum ultimo mouentē. Deinde mōstrat, q̄ omne mouens est simul cum moto cōtiguū, aut continuū sine medio: & hoc in omni motus specie. Ad quod p̄bādū narrat quadrifariā esse motū extrinsecū, Pulsione, tractione, uectione, uolubilitate. Omnes tñ ad pulsionē & tractionē reduci. Pulsionis duæ species: uidelicet impulsio, qua deficiēte expulsio est, quæ Græce sic uocant: ὄπισθεν, ἐλαττω, ὀχνησις, δυνησις, ἐπωσις, ἀπρωσις. Volubilitas aut in tribus cōsistit motibus, qui item omnes ad tractionē & pulsionē reducuntur. Nam uolubilitas cōponit ex tractione & pulsioe: q̄ alter impellit, alter trahit. Sub tractione quoq; diuersi cōprehēdunt modi: inspiratio, expiratio, expulsiō, i. ἐπιπνευσις, ἐκπνευσις, πύσισ. Et quæcūq; corporū emissiua aut receptiua sunt: ut ἀνάσισ, & κέρκισ, hoc est, dissipatio & cōtextus. Nam omnis scdm locū motus collectione aut discretione cōstat: quas Græci σύνκρισσις & διάκρισσις dicunt. Circa alterationē multa quoq; differit: q̄ sit secundū sensilia, nec in specie prima qualitatis. Primo quo ad habitū & dispositionē corporis. Deinde quo ad habitū animæ, circa partes appetitiuas & etiā intellectuā. Postea ostēdit q̄ trāsmutatio uirtutis & malitiæ cōsequitur aliquā alterationē. Dein q̄ non sit in parte intellectuā alteratio præcipue. Primo quo ad cōsiderationē iam habētis scientiā quæ est scientiæ usus. Secundo quo ad primā scientiæ acceptionē. Postq; ostendit q̄ in mobilibus & motoribus necesse sit aliquod primū ponere, deinceps de motuū cōparatione uestigat, q̄ ea quæ sunt unius ordinis, cōparabilia uideant esse: & hoc ipsum quod est prius & posterius cōparationem præ se ferre appareat. Primo nāq; cōparat motū cyclicū ad rectū, qui uident esse comparabiles, cum sint æque ueloces: sed negat esse æque ueloces. Præterea cōparat motuū cōditiones ex parte formæ penes quā fit cōparatio. Primū: quæcūq; sunt non æquoca omnia cōparabilia sunt, id est, forma in quā fit cōparatio debet uniuoca esse. Ideo stylus & chorda & uinū in acuto non cōparant. Deinde in ipsis penes idem p̄ximū susceptiuū recipi oportet. Ideo equus & equa cōparabilia sunt penes duplū & dimidiū: & penes album & nigrū: qm̄ albū inest eis per idem susceptiuū proximū, uidelicet per superficiē: ex quo hæc aqua & uox non sunt cōparabilia. Tertiā cōditio: cōparabilū sit una natura, hoc est, ut forma in qua fit cōparatio sit species specialissima. Ideo dulce & albū non possunt cōparari inter se, necq;

De quiete
StatusDe primo
mobili
Quomodo ali
quid à seipso
moueturMotus extrin
secus quadri
fariamDe motu alter
rationisDe motuum
cōparationeQue ad com
parationē re
fā expetatur

nequid & n
patione mou
in equali temp
specie spec
per equalē lo
tis q̄ hi motus
nam ostendit u
nam ostendit. P
pione. Libro oc
Christianam mo
quod quanquā
cōtē dialecticis
dare ergo & n
dōm generari,
Refert Anaxag
mentem uero di
numerus & pass
ne non sunt. So
colam factū aff
non & quæd
mō moueri. F
mouetur à seip
Si mobili ta
tantur aut uio
eōd primū
continuitas ac
qu reflexus ac
Quidam per t
te, ut homo in
tum. Eorum aut
preter naturā. A
beant: quatenus
Que autem ab a
torelma sursum
utrum ab se, an al
patiendi.
N prim
de an
quæ ci
ratur: c
productā ante cō
uocat, id est, hab
eidentia, siue qua
ma. Harum prop
ri minime comm
poris tantum: u
bationes uocat. P
lus enim in anim
niones ueterum
consilare animam
Anaxagoras in
motum Thales
mati. Hera Diog
bus: ex quo Per
mentē ob genitū

neq; album & nigrum secundum colorem, sed aliqua comparantur alba. Deinde agit de comparatione motuum localium inter se tribus conditionibus. Primo comparabiles inter se fiunt in aequali tempore: tum per aequalē magnitudinē: postremo ut sint magnitudines eiusdem speciei specialissimae. Praeterea loci mutatio & alteratio non inuicē comparabiles: quia non sint per aequalē longitudinē. Similiter motus rectus non debet dici aequalis motui cyclico. Ratio quia hi motus non sint eiusdem speciei specialissimae. Post haec de comparatione alterationum: ostendit unam alterationem aequae uelocem alij: ac secundum quid uelocitatis aequalitatem attendi. Postremo quoniam modo forma debeat comparari in generatione & corruptione. Libro octauo. De primo motu & motore differit, & aperte decernit contra dogma Christianum motum esse sempiternum, semperque fuisse, ex quo mundum ponit aeternum: quod quanquam in primo topicorum dicat esse indemonstrabile, argumentis tamen procedit dialecticis: cum alijs, tum hoc, quia omnes philosophantes generationē & corruptionem dixerunt: ergo & motum. Deinde qui dicunt mundos infinitos esse: quosdam corrumpi, quosdamque generari, ponunt generationem & corruptionem semper esse: propterea & motum. Refert Anaxagorae opinionē, dicentis omnia in chaos confusa in infinitum fuisse tempus, mentem uero diuinam ea secreuisse. Probat deinde ex parte temporis: nam tempus quod numerus & passio motus existit, semper fuit: quia prius & posterius semper sunt, quae sine tpe non sunt. Solū namque dicit Platonē tempus genitū putauisse: idque cum caelo esse factū: cum etiā caelum factū asseueret. Post haec ipsum primū motorē immobilē ponit: quia necesse sit quaedam moueri & quaedam quiescere: aliqua semper moueri & nunquam quiescere: nonnulla semper moueri, & nunquam moueri. Primū est animalium: secundū caeli: tertium ipsius dei. Quæri autem solet, an caelum moueatur à seipso. Si enim totū cum sua intelligentia ponat, à seipso proculdubio mouetur. Si pro mobili tantum, à propria intelligentia extrinsecus moueri dicetur. Grauiā & leuiā naturaliter aut uolēter mota in reflexionis termino conuiescere necesse est. Motum localem omnium primum dicit, antiquiorēque, ob primi mobilis perfectionē: ex cuius motu, qui cyclicus infinitus ac perfectus existit, caetera mouentur. Motus autē rectus minime perpetuus: quia reflexus ac non continuus extat. Postremo ratio motus omnis hoc modo diducitur. Quaedam per se mouentur, quaedam ex accidente, ut quae insunt motis, ut albedo in homine, uel homo in nauis: & quaedam per partem mouentur, ut membrū aliquod ab homine motum. Eorum autem quae per se mouentur: alia ab se, alia ab alio: alia secundum naturam, alia praeter naturā. Ab se autem & secundū naturā animantia omnia: quia principium motus in se habeant: quatenus autem corpora sunt & grauiā, praeter naturā ferunt nisi deorsum descendat. Quae autem ab alio mouentur, aut naturaliter, aut praeter naturā mouentur. Praeter naturā, ut terrestria sursum, & ignea deorsum. Secundū naturā grauiā deorsum, & leuiā sursum: quaeque utrum ab se, an ab alio, dubitat. Arist. dicit, quia in se principium quidē agendi non habet, uerum patiendi.

IN ANIMAM

IN primis speculandi scientiā ponit de genere bonorum honorabiliū esse: praesertim de anima ob nobilior subiectum. Sunt & scientiae practicae de genere laudabiliū quae circa actionem uersant. Laudatur actio: contemplatio uero ac doctrina honoratur: quoniam haec, finis est: altera, ad finem. Animā esse dicit substantiā incorpoream produciā ante corpus: non ex elementis, ut putat Plato: sed quintā essentiā quam entelechiā uocat, id est, habitū perfectionem: sed de diffinitione melius in secundo. Per animae uero accidentia, siue qualitates, siue proprietates, seu etiam potestates: ipsa ualde deprehenditur anima. Harum propriae sunt quaedam animae, ut mens, siue intellectus, Graece *νῦν*: qui corpori minime communicat, quamuis corporis phantasiaeque instrumento utatur. Nonnullae corporis tantum: ut sensus. Aliae uero communes animae ac corpori, quas *πρόθυ*, id est, perturbationes uocat. Praeterea animā retinere in cognoscendo rerum species, non res ipsas. Nullus enim in anima lapis, aut homo: sed lapidis, aut hominis species intellecti. Postremo opiniones ueterum de anima enumerat: quae his uersibus facile claudi possunt: Democritus constare animam decreuerat igne. Pythagoras atomis, simul & Leucippus eandem ponit: Anaxagoras intellectum ac elementa. Empedoclesque, Platoque ferunt numeros & ideas. At motum Thales animam dicebat. Et inde est, Quod ferrum moueant, lapides essent animati. Aera Diogenes. Heraclitus esse uaporem. Comparat Alcmeon hanc caeli motibus: ex quo Perpetuam putat, ac caeli ratione teneri. Hippocrates lympham facit humentē ob genituram, Sanguine sed Critias illam constare uolebat. In tris igitur opiniones

De comparatione motuum localium

De motu eterno

Plato tempus cum caelo genitum dicit

De primo motore

Motus cyclicus & rectus.

De omni ratione motus

Potestates animae

Opiniones ueterum de anima

Quae recipiat Aristoteles, quaeque consuetudine

cuncta de hac dicta diducit. Quidam mobile spectauere: nonnulli sensile: incorporeum alij. Quorum sententias partim recipit, partim rejicit. Quod mouet anima, concedit: quod uero mouens moueatur, minime concedit. In qua opinione fuere Pythagoras & Plato. Nam, inquit, mouens moueri per se, non esse necesse, nisi ex accidente: ut naua nauē mouens, mouetur & ipse. Quod enim dicebant, per iram, aliasque animi perturbationes manifesto animā moueri: hoc ait non animæ tantum, sed animæ in corpore motus esse: quod corpus ex illis maxime mutatur. Animam uero per se integram, incorruptamque manere. Sicuti & in senectâ, aut in morbo aliquo deliratio ex affectis organis, non ex anima affecta procedere uidetur. Secundo quod sentiat anima admittit: quod autem simile simili sentiat, non admittit. Nam cum & Pythagorei & Platonici dicerent eam ex elementis constare: uolebant per similitudinē cæterorum compositorum cuncta sentire, cum innumerabilia sint: quod omnino falsum. Tertio quod incorporea sit adsentitur: quod uero huiusmodi incorporeum tenuissimū esse corpus dicat non adsentit. Libro 11. Ut animam ipse tandem diffiniat, entelechiā primam eam uocat corporis physici organici, potestate uitā habentis. Est enim entelechiā, quam Græci enarratores ἐντελέχεια, id est, perfectū habiā, ut ita dicā, sunt interpretati: hoc ab energia differens: quod hæc generatim actus intrinsecus etiā corrupēdo, Entelechiā tūm perficiēdo appellat. Primā dixit ueluti potestate ac habitu scientiā: non item secundā, quæ in actione meditationeque scientiæ sit. Sic in somno ac quiete uacare quæque animā contingit: nihilo tamē secius hominē animatū putamus. Organici præterea, non lapidei: physici, non mathematici, aut artificialis. Entelechiā igitur & formā essentialē animā, esse corporis cōtendit. Nam in homine duplex forma essentialis: una quæ eadem & compositi dicitur, cum compositum omne ex materia cōstet & forma: altera quæ magis proprie essentialis hominis est anima in composito. Duo in his nondū manifesta dicit: an anima sit à corpore separabilis. Nam quasdam eius partes quæ corporeas habent sedes, omnino inseparabiles esse probat. Quasdam uero nullius esse corporis, ut intellectus, qui contingit separari, ueluti perpetuū à corruptibili. Alterum an anima sit entelechiā corporis, sicuti nauis nauis: quod ab orthodoxis in nostro dogmate minime recipit. Quinque insuper ei partes attribuit: uegetandi, sentiendi, appetendi, secundum locum mouendi, & intelligendi: quæ sunt eadem subiecto, distinctæ uero ratione. Et pro animantibus ipsis, ac anima tota quædoque ponunt, ut in ijs quæ uegetant: quædoque partes sunt, ac potestates ipsius, ut in ijs quæ sentiunt, pars eius uegetatio est: in ijs uero quæ intelligunt, uegetabile ac sensile eius dicentur partes. Vegetandi igitur pars gignit, nutrit, auget. Quæ item auget, attrahit, retinet, concoquit, expellit. Sensus quoque præter exteriores quinque: sensus communis, phantasia, memoratiua, imaginatiua, estimatiua: eadem & ipsæ subiecto, diuisæ ratione ac officijs, quæ ad tria prima tantum reduci solent. Sensus ideo communis dicitur, quod omnium exteriorum sensuum iudicium sumit: & tantum præsentium. Phantasia, uel absentium. & ille uigilantium, hæc etiam dormientium: ille in nostra potestate non est absentibus rebus, hæc uero semper, sine qua nec menti quicquam est percipere. Nam per paragramatismum quasi phantasia dicitur, ut cogitationi lumen præferens: siue ἀντιφάνεια, quod est apparere. Differt autem à memoria, quod ex facta sæpius phantasia memoria gignitur. Nam illa ut animal pictum contempletur tantum, nec ultra prospicit. Memoria uero ut leonis, uel alterius animalis imaginem contuetur. Nam si solum imaginem considerarem, nihil absentium recordaremur. Memoria igitur per sese in sensorio: ex accidente uero in ratione sita est, quod sine magnitudine & tempore nihil sanè recordari possumus. Memoriam siccitatem attribuunt in occipitio: sicuti sensui communi humorem: quapropter senibus aut pueris deest, his quod nimio humore tanquam in aqua typus non signatur: illis nimia siccitate ueluti calx in ueteri edificio tabescit. Idem & in morbo affectis contingit. Adfecta enim memoria ratio funditus perit. His addit recordationem, Latinius quam reminiscenciam, id est, ἀνάμνησις, quæ est reuocatio prioris memoriam post obliuionem: non autem penitus, quoniam hæc scientiæ & disciplinæ foret: sed quasi per nebulam, quod solius est hominis, quoniam rationis cuiusdam & perscrutationis administratio uidetur uelle in memoriam per signa aut typos similes, uel contrarios, seu proximos redire. Et uelle tantum hominis est. Igitur recordari seu reminisci hominis fuerit. Sed de sensu, sensatione, sensorio, sensili, breuiter dicendum, quæ Græci αἰσθησις αἰσθημα, αἰσθητήριον, & αἰσθητικόν uocant. Est enim sensus, potestate & energia, ut uisus & uisio, quæ sensationem uocant: quo fermè modo scientia: nisi quod sensus energia extrinsecus, scientia uero energia intra hominē est: & hæc uniuersaliū, illa singulariū. Transit igitur de potestate in energiam, non agendo,

De anime dif
finitione ente
lechia

Aristotelis
duplex dubi
tatio

De sensu com
muni phanta
sia & memor
ria

De recorda
tione

agendo sed par
Sunt autē quin
nec ualent ad
duplex uirtu
mur à bellu
quietem, motū
comunia, ut ait
organismos sen
seniorū sunt
gulum tactum
mū sunt earum
gias & obiecta
& Plato in Tim
gia, sicuti ex luc
lucem extingui
Humor igitur cōc
soms, tanquam d
corruptis oculis
bys optica & ca
temer, noctu
primū obiectū c
num: cui rei ind
diaphanū moue
dionē adspici p
sensorio patient
resed ex color
ent: relingitur
reuenire, uti co
quæ lux solis uel i
morbo uel hype
Aer enim, & aqu
teitate diaphana
neque circūcripi
tio sunt. Cuius p
ro uisum corpor
num, color. Om
omne corpus di
propria caret su
Color igitur prop
quæuis impropr
cōcordantia uisū
fuluus, flauus,
Auditus uero ze
tit. Aer enim non
uisu, quod uisus sine
ualla, quod tardius
riorum tutelam
propinquum, de
lum peruenit. A
nias tanquam in s
incorrupti sensu
repulsa, aerem in
ex pullante pul
uis non manifeste

agendo sed patiendo. Sensus enim à sensili patit: non per corruptionē, sed per perfectionē. Sunt autē quinq; uisus, auditus, gustus, odoratus, & tactus: quæ ad unum sunt terminata, nec ualent ad cōtraria: uti ualet intellectus. Præterea à summo sensili corrūpūt. Sensus itē duplex uirtus, longe, deinde critice sentire. In hac ultima præstamus, cum in altera superemur à belluis. Sensilia ppria quæ singula singulis obijciunt. Cōmunia uero uocat Aristot. quietem, motū, numerū, figurā, magnitudinē. Ex qbus duo ultima tātū tactui & uisui sunt cōmunia, ut ait cōmentator, cōtra Themistiū, qui posuit omnes cōmunes. Sēforia ipsa sunt organa qbus sentimus, eodē subiecto cū potestatibus. Potestates em̄ pfectiones uirtutesq; sensoriorū sunt. Hæc Aristot. elemētis accommodat. Visum aquæ, auditū aeris, olfactū igni, gustum tactumq; terræ. Energic ac obiecta nobis notiora ac priora potestatibus sunt, q̄ termini sunt earum. Potestates enim ordinē & relationem ad energiā referunt. nam per energias & obiecta distinguunt. Inter sensus autem uisus nobilitate præstat. Hunc Empedocles & Plato in Timæo igni accommodant, resellente Arist. ac dicente, q̄ eo modo uidendi energia, sicuti ex lucis splendore egrediens uel in tenebris uideret. Non enim par est in tenebris lucem extinguī, sed potius in humore: at hoc minime contingit: quare falsa eorum opinio. Humor igit̄ cōcretus in oculo ex humida parte cerebri, pfluens intrinsecus, tum aer extrinsecus, tāquam duo diaphana uidendi sunt causa. Illud quoq; non paruū iudiciū aquæ, q̄ corruptis oculis humor pfluit. Visus omnino triplex: directus, refractus, & reflexus, de quibus optica & catoptica Euclidis est. Nec substantiā sed colorē cernit. Si enim substantiam cerneret, noctu quoq; ipsam cōspiceret: substantiam enim sola mens nouit. Visus igitur propriū obiectū color, qui & ipse in luce cōspicit. Lux uero entelechia diaphani qua diaphanum: cui rei indicio est, admotus pprius oculis color minimū uidebitur. Sed color quidem diaphanū mouet, uidelicet aerem. Nec bene Democritus putat, si uacuū fuerit, quod in medio est, adspici posse diligēter, si formica in cælo fuerit. Hoc enim fieri nequaquā potest, q̄ sensorio patiente uel ab ipso colore uiso, uel certe ab eo quod est in medio, necesse est uideri. Sed ex colore qdem non pōt, q̄ color uti supra diximus oculis propē admotus nō adspicitur: relinquitur sensoriū ex eo quod est in medio pati. Ita necesse fuerit, aliquid in medio interuenire, uti color adspiciat. Visus itaq; hoc modo non agit, sed ex obiecto patit. p̄pterea q̄ lux solis uel ignis energia diaphani mouet per aera mediū sensoriū, nisi fortē corruptum morbo uel hyperbole uisibilis fuerit. Sed de colore & diaphano rursus paucis differēdum. Aer enim, & aqua diaphana non sunt nisi energia, hoc est luce adueniēte: sine luce uero, potestate diaphana tm̄ dicunt. Lux uero ipsa ex accidente diaphani color est, ac nō certo loco neq; circūscripto, sed tota in toto fulget. Lux itaq; & tenebræ in diaphano ueluti in subiecto sunt. Cuius potestas tenebræ. Energia uero lux. Color diaphanū mouet. Diaphanū uero uisum corporis extrema color & superficies simul: qua corpus, superficies: qua uero diaphanum, color. Omnis enim color cum superficie: non item cōtra omnis superficies cū colore: qm̄ omne corpus diaphanū aut terminatū aut indeterminatū: sicut aqua & aer. Indeterminatū propria caret superficie: sic & proprio colore, sed externū recipit colorem sicuti & figuram. Color igit̄ proprie est tm̄ terminati diaphani. Quapropter ut aeris colores, lux & tenebræ, quāuis improprie dicunt: eodem modo in corporibus mediā extremis certa proportione cōcordātia uisum oblectāt. Sunt purpureus, melinus, puniceus, luteus, glaucus, cæruleus, fuluus, flauus, pallidus, uiridis, uenetus. Omnes sanē colores mediū inter album & nigrum. Auditus uero aeris est: & sonus aer: quod em̄ est energia sensile, hoc sensoriū potestate fuerit. Aer em̄ non solum auditus, sed & uisus & olfactus diacriticus est. Differt autē auditus à uisu, q̄ uisus sine tempore fit, statim obiecto cum sensu coniuncto. Auditus sæpe per interualla, q̄ tardius sonus ad sensorium ingredit̄, ob aurium uolucra, quæ natura tribuit innoxiorum tutelam. Altera deinde causa, q̄ sonus nō omnem illico penetrat aerem: sed primo propinquum, deinceps alium ex alio transmittit: ac per successiones quodammodo ad sensum peruenit. Aer enim semper proprio quodam modo in aure mouetur, ut soni differentias tāquam in secessu iudicet. Indicium est immisso digito aurem semper sonare: qd̄ signum incorrupti sensus est. Ex quo & sub aqua audire contingit: quod ab aurium uolucris aqua repulsa, aerem intra cōgenitum corrumpere nequaquā ualet. Sonitus non una ex re fit, sed ex pulsante pulsatoq; corpore: ac semper refractus, sicuti & lux. Fitq; semper Echo, quam uis nō manifeste: clarius enim in uallibus aut cameris redditur tanquā pila muro repulsa.

De sensibus exterioribus

De uisu

De colore & diaphano
Lux diaphani energia

De auditu

Echo semper in sonitu
Actis

Aeris præterea respiratione natura ad res præcipue duas utitur: ad uocem, tum ad intrinsecam uiscerum refrigerationem. Olfactus sensorium ignis est, quod odor fumea quædam euaporatio sit, hoc dicit in lib. de sensu Aristot. in libris uero de anima contra sentire uidetur: olfactum aut aquæ aut aeris sensorium esse. Ignem uero aut nullius esse, uel commune omnibus. Nullum enim sine calore sensorium. Terram aut nullius item esse, aut in tactu maxime misereri: ex quo relinquitur nullum extra aerem & aquam sensoriū esse. Odor gustui maxime cōsanguineus, quod eius extremæ qualitates, dulce, & amarum: intermediae item, acutum, pingue, austerum, uehementis, gustui quoque sunt cōmunes. Præterea cōueniunt, quod ea quæ sine odore, plerūque sine sapore sunt, ut elementa omnia. Differunt autem quod horum alterū peior rem cæteris animalibus habemus. Gustum uero ac tactum præstantiores propter cutis tenuitatem. Odorant & exanguia. Indicium est quod uehementi odore corrumpunt. Sed dubium si respirando odorant. Animalia uero spirantia non odorant sub aqua. Pythagorei quædam animalia dicunt odore uiuere: quod minime probat Aristoteles, dicens cōpositum esse, quod nutrit, oportere: ex quo cibi excrementa fiunt, etiam in plantis: ut lachrymæ, resina, gūmi, quæuis in quibusdam excrementa minime fiunt, ut cicadis, quod sine membris sunt, & digestū accipiunt à terra nutrimentū quātum sat est. Ad hæc quoque Aristotelica Theophrasti sententiam addam dicentis, calidum & igneum causam esse odoris, superfluū humorē tanquam rem putridam exsiccans: quapropter loca in orbe calidiora sicut Æthiopia, frutices odoratos gignunt. Plutarchus insuper ait, carnem Alexandri magni odoratā fuisse ob uehementem in eo calorem. Gustus, tactusque propiores terræ sensus, quorum sensoria, alteri caro, alteri lingua. Sensibile uero sapor in gustu: eius etiam qualitates, ut in olfactu superius enarraui. Fit enim ex sicco terreo in aqua diluto. Non enim aqua materia saporum, cum aqua odore saporeque penitus careat: sed in aqua uti colores fiunt. Dulcia nutriunt præ cæteris, quoniam calida. Nam uehementer dulcia calida omnia. Acerba terrea & frigida ac pingua. Nam frigus plerūque cōdensat. Acuta uero aquea, cum sapor ex humore aciescat. Sapores denique omnes, sicuti & generationes, ex elementis constant. Nam horum alijs alia uelocius cōmutari uidemus: quædam statim: nonnulla medijs quibusdā: ut triticum ex tellure statim gignitur. Caro item ex tellure, medijs tritico ac cibo interuenientibus. Sic & in fructibus ipsis acerba, quia minorē quam matura mutationem habent, propiora sunt terræ ac frigiditati. Matura uero tanquam mitiora, ac per solē immutata magis calida, hæc Theophrastus. Sed redeo ad tactum cuius sensoriū caro est, & in sanguine carētibz proportionē carnis. Quidam tamen cor potius putauerūt. Carnem uero mediā, ut aerem in reliquis sensibus. Quod non probat Aristot. quamuis cor ponat alioquin sensuum omnium receptaculū, ac primum & commune sensorium. Sensilia tactus, molle ac durum potissima. Sed & calidum & frigidū & siccum & humidum. Quare quidam addubitauere an unum antitypum tactus seu plura sint, ob sensilium uarietatem. Sed & idem accidit olfactui & uisui, multiplices esse odores, tum colores. Tactus item & gustus hoc à cæteris distant, quod reliqui sensus non materiā sed formam à sensilibus accipiunt: ut uisus album non recipit, sed albi rationem, nec albus uisus dicitur. At in gustu & tactu dulcis efficitur lingua ob saporē, & calida ob tactum, aut frigida caro. Præterea ceteri sensus ad id in primis cōstituti sunt, ut bene animalibus sit. Hic tantū ut sint. Et alij hyperoche sensilium corrumpunt. Hoc uero corrupto animal esse desinit. Et iam perlustratis omnibus sensibus adducā quod ab Aristot. ponit in libris de animalium generatione: Quid cause est, quod longinquitate sentiendi à cæteris animalibus superamur: cum sensus iudicio & acuitate præstemus. Meatus enim longior, qui tanquam fistula quædam sensilia excipit, causa est longe sentiendi: hoc præstant belluæ. Nam productioribus plerūque sunt auribus: ut canes, maxime Laconici. Et oculi quo magis in recessu cauo fuerint, procul magis adspiciunt. Indicium manus est opposita frontī cum remotius quid prospectamus. Acuitatem uero & iudicium tenuitas membranae facit, qua præcellunt homines, quibus tenerior cutis, non critici magis. Postremo probat Aristoteles in lib. de sensu, qualitates sensiles esse in infinitum diuisibiles, & si corpora, cum in corporibus illæ sint. Contra uero sentientes confutat, libro tertio. Eam animæ partem attingit, quæ rationis est particeps: quam uel in opinionem ducam, & mentem diducit. Opinionem posse decipi dicit: quia in plerisque cognitio quædam, non quod sint, aut quomodo sint (nam de ente tantum scientia) sed quod non sint, & quomodo non sint. Quapropter opinio dicitur habitus intelligendi ratiocinatiuus circa ea quæ pos-

De olfactu

Odor consanguineus gustui

Animalia spirantia non odorantur sub aqua

De gustu & tactu

Dulcia calidiora sunt ac magis nutriētia.

De tactu

Cur sensibus ex parte superamur à belluis

Opinio

quæ possunt
ra esse conc
in causis qua
lam inducere
sunt: si uera, s
quæ Latinos
diana, quam
lectum diuider
anima, sicuti a
pere partem cu
cum simplice
tibus est, to
nihil externum
ria separata su
id quod intelli
cium & potest
nise inter se d
gibilia offerre,
uere utrumque
in uerem
reum hoc
ta, cum agent
tate preferunt
Huiusmodi pa
Quoniam inte
solata dicitur
non illum con
taque sit apta
tione illustrata
ca suum intell
securus sper
causam dicit ap
non mouent.
quo & phant
quæque appell
alijs quoque aut
cōparet, uideli
moria, ratio, u
ctas cōnotat, q
intellectū, Pla
& terminus, ex
tus quidam ad
protectio termi
Mens autem si
tor. Quod pte
tatem idem Pla
simul iugat. H
sequens, iuben
cōiulit, cum ex
hæresim, id est
rum uberius d
stoteles alibi n
sunt uia, uolun
differit. Possib

quæ possunt se aliter habere. Dianœam uero definit discursum rationis syllogisticò ad uer-
ram esse conclusionē, quæ quidem uera per se fit, ex accidēte uero quādoq; falsa, ob errorem
in causis quas ad ipsam nequaquam pertinet indagare, sed qualescūq; accipiat ueras per il-
lam inducere illationes. Nam de ipsis quidem principijs scientia tantum quærit quæ nam
sint: si uera, seu falsa: media, uel non media: si demonstrari, uel non demonstrari queat. Quare
apud Latinos adhuc nomen nō inuenit: nisi fortè cognitionem interpretari uelimus. Nam
dianœa, quam rhetorici sententiā dicunt, alia est. Nostri autem theologii hanc partem intel-
lectum diuidētem & cōponentem appellant. Mens uero entelechia & quasi pfectio ipsius
animæ, sicuti anima corporis ponitur. Animam enim mediā corporis & mentis, eius sa-
pere partem cui inclinauerit, uoluere. Hanc Græci *ψυχή* uocant: nostri uero theologii, intel-
lectum simplicem. Hæc igitur siue intellectus, idem pueris & uiris & dormientibus & medi-
tantibus est, tota in toto corpore, indiuisibilis essentia, incōmunicabilis, simplex, perpetua,
nihil externum patiens uti sensus. Seipsum cernens quoniam ea quæ intelliguntur à mate-
ria separata sunt: & ipse intellectus receptor est speciei, & id quod scitur ipsa scientia est: &
id quod intelligitur ipse intellectus. Hic quoq; multifariam secundum multiplex eius offi-
cium & potestatem diducitur: practicus, theoreticus, agens, potens, seu possibilis, tantū ra-
tione inter se differentes: ut agens & patiens comparantur. Agentis est phantasmata intelli-
gibilia offerre, illustrareq; ac rerum species gignere. Potentis uero oblata recipere, ac intel-
ligere: utrumq; uero commentator insanus unicum in cunctis facit, externūq; quo tantum
in uita uteremur, sed iam dudū diuī Thomæ epicherematis explosus est. Nonnulli de agen-
te tantum hoc putantes tolerabiliōres fuere: attamē & ipsi ab eodem quoq; facile refellun-
tur, cum agentis, ac patientis unus sit, & in eodem actus. Ex his præterea potentem digni-
tate præferunt ob præstantius officium: cuius est summum bonum adsequi ac percipere.
Huius item partes, ac officia, mens & dianœa est: huius & item practicus & theoreticus.
Quoniam intelligere pati quoddam sit. Huius deniq; sunt actus intelligendi, qui qualitates
absolutæ dicuntur, ab obiecto intelligibili & intellectu re distincti. Quapropter quadri-
ariam illum considerant. Primo, ut uacuum tabellam antequam sit specie rerum ulla occupa-
ta: quæ sit apta tamen apprehendere. Secundo modo cum diuersa rerum specie & cogni-
tione illustrata uacat. Tertio cum nō uacat, sed meditatatur atq; intelligit. Postremo cum cir-
ca suum intellectuile iugiter uersatur: quā post mortem Christiani in æterna patria sese con-
secuturos sperant. In extremo Aristoteli de parte differit quæ secundū locum mouetur: cuius
causam dicit appetitū & intellectū practicum, siue phantasiā esse. Nam multa appetunt quæ
non mouent. Omnia nāq; animalia etiam quæ cæteris carent sensibus tactum habent: ex
quo & phantasiā necesse est & appetitū, dolereq; & delectari, ut sunt conchæ marinæ, quæ
ζωόφωνα appellātur: mediāq; inter animalia & plātas tenent naturam. Deinceps pauca ex
alijs quoq; authoribus subiiciam. Cum enim anima ex diuersis officijs diuersa sibi nomina
cōparet, uidelicet cum intelligit, cum reminiscit, cum iudicat, cum appetit: intellectus, me-
moria, ratio, uolūtas appellatur. Voluntas enim & intellectus diuersas potestates re distin-
ctas cōnotāt, quarū quæq; suos habent adfertores. Nonnulli uolūtatē præferūt. Thomas
intellectū, Plato item in Philebo: causamq; adsignat, cum duo sint entium elementa, infinitū
& terminus, ex quibus ens & uniuersum cōstat in genere, infiniti uoluntas est, cum sit mo-
tus quidā ad magis & minus. Mens autem in genere termini, quoniā dum in se cōuertitur
profecto terminat ordinatq; seipsam. Adfectus qui aliunde uenit septa nulla circūscribitur.
Mens autem sui imperiū habet: quapropter summū bonū dicitur tāq; definitior ac modera-
tor. Quod profecto uerū in his quæ secundū naturā sunt. In his uero quæ supra naturā: uolū-
tatē idem Plato uidet quodāmodo præferre in Phædro & Symposio, q; hæc per amorem
simul iūgat. Hæc item, ut nostri tradūt, multiplex cōscribit: humana, diuina, antecedēs, sub-
sequens, iubens, significās. Signa uero ipsa cum iubet deus, cum phibet, cū indulget, cum
cōsulit, cum exequit. Usurpat & hæc interdū pro potestate, energia, obiecto: sequit & pro-
hæresim, id est, electionē, quam nostri liberū arbitrium uocāt: de qua in libro tertio ethico
rum uberius dicitur. Præterea synedesis & synteresis. Solus enim animalium homo, ut Ari-
stoteles alibi narrat, aliud cogitat, aliud facit: quod cogitationis atq; intelligentiæ plures
sint uix, uoluntatis una tantum. Alexander Aphrodiseus in libro de anima, de intellectu sic
differit. Possibilis & agens se habent, ut materialis, & formalis. Materialis in nobis est, qui
& habi-

Dianœa

Intellectus
seipsum cernit
practicus
Theoreticus
Agens
Potens*ζωόφωνα*
De anima ex
alijs autho-
ribus

Plato

Prohæresis
Synedesis
Synteresis
Ex Alexandro
Aphrodiseo

Quomodo se
intellectus intelli-
git.

Plato de
anima

De animæ im-
mortalitate.

& habitualis dicitur. In eo enim fiunt ab agente habitus. Agens uero extrinsecus est, & in-
corruptibilis uiuit separatus. Similiter quoque & intellectiones deforis sunt, quando intelli-
guntur tantum intellectiones fiunt. Itaque intelligibilis species, agens intellectus dicitur. Qui
causa est habitus & per se sine materia subsistere potest. Nam in qualibet re id potissimum
quod maxime proprium & præcipuum, est & alijs causa ut ita sint. Species rerum intelli-
biles perpetuæ sunt: intellectus quoque eas apprehendens similis eis fit: & est intellectus de-
foris in nobis genitus; ut placet Aristoteli. Possibilis uero unà cū anima cuius est potestas
interijt, unaque cum habitu, potentia, & perfectione sua. Quomodo autē se intellectus intelli-
gat, idem author sic differit. Intellectus cum se intelligit, per se speciem intelligibilem intel-
ligit: per accidens uero seipsum: ea de causa quod intellectui accidit: ut cum intelligit, illud
fiat, quod ab se intellectum est. Antequam igitur actum intellectum intelligat, ipsum intelligen-
re, & id quod intelligitur mutuo referuntur, atque opposita inuicem habentur: uelut ea quæ
sunt ad aliquid. Cum uero utraque in actum prodeunt, & unum fiunt, cessat oppositio. Ideo
intellectus in energia, qui idē fit cum intellectu specie, iure sese intelligere dicitur: quia hoc
idem quod intelligit fit. Species enim disiunctas à materia intelligit. Non enim hoc singula-
riter apprehendit, sed in singulari id quod est esse intelligit. Neque pari ratione sensum ener-
gia seipsum sentire dixeris: licet ipse quoque species sensibiliū rerum excipiat: ea de causa, quia
sentit quæcūque sentit uelut addita materiæ. Nam in sensibilibus aliud est esse rem, aliud est es-
se rei. Neque enim idem est æs, & esse æri: nam simul utrumque est & materia & species: æri au-
tem esse non per utrumque, sed per diffinitionē & speciem est, quæ subiecta materiæ ingenitæ
æs ipsum facit. Sensus ergo utrumque uidet, speciem uidelicet in materia. Ideo omne sensibile hoc
aliquid & singulare est. Intellectus uero speciei & diffinitionis in uniuersali. Et hæc quidē
Alexander, cuius sententia tam de mortalitate quam unitate à nostris item exploditur, quæ & ipsa
commentatoris supra enarratum sapiat errorem. Platonis autem de anima opinio in uni-
uersum hæc est. Animas in primis, non ut Aristoteles entelechias, sed ex ipsis elementis ac
rerum omnibus initijs principio à deo creatas, unà cum mundo existimat, secutus Pytha-
goricum dogma, similia non nisi à similibus suis cōprehendi: quod etiam Empedocles sen-
tiens, ait in suis carminibus, Terram terreno comprehendimus, æthera flammis, Humorem li-
quido, nostro spirabile flatu, Pacem tranquillo, litem quoque litigioso. Nam & his ille rerum
initijs cum cætera omnia tum animæ substantiā constare censebat: proptereaque penes eam
rerum omnium esse plenam scientiam, simili suo similitudinē habentia comprehendentem.
Plato igitur eas trium generum facit, mundi primam uniuersi: nam animal intelligibile mun-
dum esse dicit: deinde astrorum sphaerarumque omnium, quibus singulis dat animas. Postre-
mo terrestrium omnium, & hæc trium item generum, Dæmonum aeriorum qui sunt inter
deos & homines. Secundæ hominum, qui sunt inter dæmones & belluas. Tertiæ belluarū
citra rationem. Igitur hominum animas ab initio procreatas deus æthereis inuoluit corpo-
ribus, alias alijs astris accommodans. Deinde in corpora demersit, ex quo non scire putabat,
sed scita reminisci: partesque tris habere in corpore: rationalem in capite, irascibilem in corde,
ut uitia ratione emendet: concupiscibilem in hepate procul à ratione, quæ minus hoc uitium
rationi obtemperet. Tribuit item cuique animæ mentem custodiæ gratia, quæ ad uirtutem
eam adhortaretur. Præterea in Philebo & in Phædone dicit animam uiri probi ad dei factam
esse similitudinem. Quæ autem in terris sensuum perturbationes uincerent, ad stellam suam
reuolarent. Quæ ferinis perturbationibus superarentur: post mortem in alia transfirent cor-
pora pro criminum qualitate suscepta: & ambitu quodam quasi bruta pererrant, donec men-
te perturbationes exuperante purgata reuertentur ad stellam suam. Apud inferos etiā pur-
gationes esse dicit in Styge, Phlegetonte, & Cocyro. Magna uero scelera perpetrantes ac ty-
rannos ad tartara funditus demitti: ubi perpetuo crucientur. Locum hoc pacto mediū cum
nostro dogmate uidetur probare. Immortalitatem uero ipsius animæ ex motu potissimum
probat. Seipsam mouere dicit contra Aristot. Quod autē ab se mouetur, semper mouetur.
Quod semper mouetur, immortale est. Quod item se moueat, est argumento hominis cogi-
tatio, quando incorporea diuinaque appetit, quando uirtute proficit, facile ostendit supra
corpus esse, sineque eo motus agitare sempiternos posse. Si quis autem obijciat animam irra-
tionalem uideri principium motus, quatenus ipsa ex se uegetandi uim ac sentiendi qualita-
tes edit in corpus, facile respondebimus, eam non habere ueram principij rationem, sed in-
strumenti

strumenti ab
motibus. Et h
dem sentire u
à corruptibili
nales, quæ
primo ethic
loco Alexāde
Aristotele in
animā dixerit,
hoc est, sicuti
igit sic edocti
recte credam
festo postum
Prima Platon
corumpatur,
quidem natura
ad mores & ue
lorum bonoru
discreta esse on
ita moresque pa
quæ cum uolup
dom Atheos.
pauis, qui sec

ne
mociti, qui ex
Deinde hæc fir-
teriam primam,
corrupto, quæ
ergo etiā aliqua
aut accidens ma-
materia prima,
accidentalis ead
accidentales fun-
tia, sicuti quāti-
cōpositum, sicut
sicuti limitas &
formam corpulen-
formæ accident
aliquis mixtu-
nent eadem gen-
eius corruptū, ne
concurrunt. No
Quidij: Concor
qua facere ut pa-
tus subijcitur, ui-
alius sensus apti
sunt sensibus. Na
Multa quoque sim-
is sunt aptissimi

strumenti ab ipsa natura impulsu, haud aliter quam elementares qualitates in suis agitatae motibus. Et haec quidem ex Platone, Aristo, autem de ipsius animae immortalitate recte quidem sentire uideat. Praesertim duobus in locis. In primo huius operis libro, ubi ut perpetuum a corruptibili intellectu diuidi dicit. Et lib. xii. metaphysicae, ubi ait formas reperiri essentielles, quae corrupto composito uiuant: exemplum animae intellectiuae allegando. In libro autem primo ethic. aliquid nobis obijcere uideat, quod locum felicitati post mortem negauerit, ex quo loco Alexander Aphrodisaeus fateat manifesto eum mortalem posuisse animam. At Thomas pro Aristotele instat. Platonici insuper errare adseuerant, quod quum sicut & ipsi priorem corpore animam dixerit, tamen reminisci non admittat. Hereticorum quoque opinio qui traducunt eam dicebant hoc est, sicuti corpus a corpore, sic animam ab anima generari, ab Hieronymo confutatur. Nos igitur sic edocti diuinitus sumus, ut animas post corpus in utero factum, ab omnipotenti deo condere recte credamus, eiusque perpetuitatem quanquam ex multis caelitus prodigijs dignoscere manifesto possumus, plurimis tamen humanis rationibus considerare licet. praesertim quinque. Prima Platonica, quam supra diximus, de motu. Deinde cum sensus reliqui a summo sensibili corrumpantur, intellectus a summo intelligibili perficitur. Tertia, quod seipsum uideat. Et haec quidem naturalia, quae supra item ab Aristotele, commentatoreque narrata sunt. Reliquae duae ad mores & uerisimilitudinem pertinent. Primum quod consentaneum sit examen quandoque malorum bonorumque futurum, ac cuique pro meritis tribuendum ex diuina iustitia, quum in discreta esse omnia in hac uita uideamus. Deinde, ut ait Cicero, philosophi omnes, quorum uita moresque probati fuere, ut Socrates, & Socratici, cuncti immortalam animam dixere. At hi qui cum uoluptate foedissime uixerunt, contra opinati sunt: sicuti Aristippus, & Theodorus Atheos. Non igitur est uerisimile, ut uerius de rebus animi iudicet ebrius aut uoluptarius, qui secundum mores suos iudicat, quam uir sobrius & castus.

IN GENERATIONEM ET CORRUPTIONEM.

DE rerum naturalium permutatione nunc differit, quae secundum essentiam generantur & corrumpuntur, aut secundum qualitatem alterantur, seu etiam secundum quantitatem augentur & minuuntur. In his etiam de mixto disputat & de tactu. Quid uel sit agere ac pati. Ac initio ueterum opinionem de principijs rerum & generationis confutatur. Platonis etiam, qui corpora ex planis indiuisibilibus, & Democriti, qui ex atomis constituebant: quorum magna pars in primo physicae commemorantur. Deinde haec firmat symperasmata: quod in corruptione substantiali non fit resolutio usque ad materiam primam, sed forma remanet essentialis: probat quod eadem forma accidentaliter remanet corrupto, quae fuit ante genitum, ut animaduerti licet in elementorum essentialium generatione: ergo etiam aliqua alia forma essentialis remanet. Consequens manifestum quia si deus oppositum, aut accidens migrabit de subiecto in subiectum, aut subiectum generationis & alterationis erit materia prima, & compositio secunda praecedet primam. Symperasma secundum. Aliqua forma accidentaliter eadem numero manet in subiecto genito, & corrupto. Triplices enim formae accidentales sunt. Quaedam compositae essentiam consequuntur ex materia & forma corpulentiae, sicuti quantitas. Aliae compositum mixtum consequuntur, siue ex materia & forma mixti compositum, sicuti cicatrix & figura. Nonnullae uero compositae specificae essentiam consequuntur, sicuti similitudo & risibilitas. Ex his catholica dicuntur tria, quod omnes formae accidentales formam corpulentiae consequentes remanent eadem genito & corrupto. Deinde, quod omnes formae accidentales formam mixti consequentes, remanent eadem numero in corruptione alicuius mixti. Postremo omnes formae accidentales essentiae speciei consequentes non remanent eadem genito & corrupto, ut corpus hominis genitum est sanum, uel aegrotum, sed corpus eius corruptum, neque est sanum, neque aegrotum. Ad generationem autem sympathia & antipathia concurrunt. Nos rerum concordiam & discordiam recte dicimus, interprete Plinio, ut sit illud Ouidij: Concors discordia foetibus apta est. In hac igitur una esse subiacentem naturam, in qua facere ut pati sit, necesse est. Neque enim calidum frigidum, seu frigidum calescit, sed quod his subiicitur, uidelicet animal, lapis. In quo & facere & pati est medio contactu. Neque enim alius sensus aptior fuit, ut qui omnibus sensibus sit communis, quum quaedam ceteris desint sensibus. Nam aer quod sine colore ac sapore sit & oculis & auribus minime sentitur. Multa quoque sine sapore, ut aqua. Tactui uero omnia comunicant. Quamobrem generationi is fuit aptissimus. Igitur generatio mutatione quadam subiecti absoluitur: ut, ex ouo auis,

*Triples for
ma ex acci
dente*

*Catholica
tria*

*Sympathia
Antipathia*

FF ex aqua

De mixtione
 ridicula ratio
 ex aqua aer. Alteratio uero manente subiecto: ut aegrotat & cōualescit idem permanēs ho-
 mo. Mixtionē deinde enarrat: probatq; eam omnino esse, contra negātes. Est enim mixtio
 mixtibilium alteratorū unio, ubi elementa tantum potestate non forma remanent. Ratio,
 quia unūquodq; mixtum esset re plura supposita: quod fieri nequit. Præterea in mixto sem-
 per unum prædominat̄ elemētum. Mixta quadruplicia sunt: alia ex quatuor: alia ex tribus,
 aut duobus: alia ex uno elemento & mixto: quædam ex mixto tantum citra elementa gene-
 rantur. Sunt enim in mixto quatuor: materia elemētaria: forma essentialis ipsius mixti: de-
 inde ipsum mixtū: postremo forma accidētalis, quæ consequit̄ mixtum. Præterea mixtum
 neq; generationē, neq; corruptionē, aut augmentū, siue alterationē: sed tantum cōpositum
 significat. Compositū enim idem ac mixtum. Ex cōtrarijs namq; & æquis partibus cōstat:
 q; si alterum superetur, in maioris partis naturā mutabitur. Vt aqua minore quātitate in ui-
 num: & contra. Si uero æque confundant̄, in quandam tertiam conuertūtur naturā. Simile
 quoq; à simili non patitur, sed dissimili: ut aqua ab igne. Sunt igitur elemēta materia mixto
 rum. Mixta uero subiecta, ac materia formarum accidentalium. Quidam mixtionē dicebāt,
 immitti solida in uacuos poros alterius: quod sanè absurdū apparet in augmento. Si enim
 augens in poros immittit̄ alterius, nihilo secius crescit, sed eadem manebit quantitas. Alias
 item alij causas inducūt, quas primo physicæ libro pcurri. Anaxagoras inter alios homœo-
 meras corporum eorūdem, ut minima ossa principiū ossium: quem cōfutat Arist. probans
 q; multa simul coeunt, quæ propterea non fiunt: ut mel mellī coniunctū nequaq; sit: eadem
 quoq; ratione disiuncta corrūpuntur. Sunt etiam qui generationē nullam esse dicitabant,
 sed tantum nobis uideri. Sunt item Platonici, qui omne corpus physicum ex planis & indi-
 uisibilibus faciūt, & in plana & in indiuisibilia dissoluunt: ut ex superficie in lineas, deinde
 in notas. Ex his esse grauiora, quæ multis cōstent triāgulis: leuiora, quæ paucioribus. Quæ
 sanè opinio Platoniorū ab Arist. ut inepta redarguit̄: q; corpus physicum sit necesse pon-
 dus habere: inclinariq; natura ad superna uel inferna tēdere. Mathematica uero nulla sunt
 pondere. Præterea magnus ignis plures triangulos retineret: ex quo grauior esset. At con-
 trā uidemus, quanto maior, tanto leuior. Liber II. elemēta, proprietatesq; eorū omnis enar-
 rat, q; ex his generationes fiunt: moreq; suo in primis ueterum sententias confutat: præser-
 tim Platonis, qui materiā ponebat *πρωτοχριστον*, id est, susceptiuū omniū formarū: quoniā mi-
 nime distinguebat, quid illud sit, an separatū ab elementis. Alij elemēta separata æqualia &
 cōtraria: nōnulli unum elemētū esse alterius materiā dixere. Arist. aut̄ unam esse corporū
 sensibiliū materiā à proprietatibus seu qualitatibus minime diuisam: ne ue à contrarietate
 ex qua fiunt elementa uaria. Probatio est, q; calidū non sit frigidū, nec contrā: necesse ergo
 materiā esse unam quæ sit amborū subiectū. Deinde qualitates eorum cōtrarias ac tactiles
 narrat, calidū & frigidū, humidū & siccum: quibus accedūt rarum & dēsūm, leue & graue,
 molle & durū, planū & asperū, lubricū & tenax. Cōiugationes in summa VII. quæ omnes
 ad quatuor primas reducunt̄, quæ differētia sunt elementorū. Ex quibus calidū & frigidum
 agētia sunt: siccum & humidū patiētia. Quod pfecto ex effectu manifestū: calidū em̄ discre-
 tium, frigidū collectiuū: colligere & dissipare agere quoddā est. Humidū item facile termi-
 natur: at siccū nō facile. Facile em̄ ac difficile pati rursus quoddā fuerit. Distinguit̄ igit̄ hoc
 modo: Calidū & siccū & acutū, ignis est: frigidū & humidū, lubricū & molle, aquæ: calidū
 & humidū & leue, aeris: frigidū, siccū, durū, asperū, pingue, terræ. Ex his alia magis alijs in-
 sunt: ut ignis, magis calidus q; siccus: aer, magis humidus q; calidus: aqua, magis frigida q;
 humida: terra, magis sicca q; frigida. Ad generationē igit̄ mixtorū agētes causæ trifariā fa-
 ciunt. Causæ principales mediatae, quæ sunt agētia uniuersalia. Causæ agētes immediatae,
 quæ sunt quatuor elemēta. Et causæ agētes instrumētales, quæ sūt qualitates primæ supra
 memoratae. Causam em̄ agētē uniuersalē dicit esse, solis adcessum & recessum in obliquo.
 Deinde ostēdit, q; licet elemētū simplex, requirit̄ tñ saepe cōpositū: ut uidemus aerem aqua
 terrena immixtū, & ignē uaporibus inferioribus, & terrā aqua. Præterea dicit esse elemēta
 transmutabilia, hoc est, alterū in alterū cōmutari, ut aerē in aquā: & aquā in aerē reciproce.
 Secundū rectū em̄ fiunt generationes in indiuiduis, & ex diuersitate numerali, ut in eis nō
 sit reuersio: ut idem homo erit idem animal post corruptionē. Sed in specie fiunt generatio-
 nes reciprocae, ut sit reuersio: uidelicet ex aqua sit aer, & ex aere aqua: nō eadē numero, sed
 specie. Ex quo etiā sequit̄ illud ex Arist. catholicū: q; generabilia reuertunt̄ eadem specie,
 quorum

Mixtū ex con-
 trarijs & æ-
 quis partibus.

Confutatio di-
 storum à uer-
 teribus

Contra Pla-
 tonem

De elementis

πρωτοχριστον

Agentes cau-
 se ad genera-
 tionem trifa-
 riam faciunt.

Generationes
 ex recto in in-
 diuiduis, in
 specie uero
 reciprocae

quorum esse
 reueri, ut id
 elemēta, tum
 specie: nam
 sit resolutio
 bitum caelestis
 memorā, sic
 decuplo supe-
 cōfundere
 omnibus fore
 minime, quo
 lida semper, a
 ceteram calid-
 que nigrior e-
 rubrum, terra

 prior recto &
 probat motu
 nam nec ipse,
 se forma esse
 quæ sunt co-
 nstant princip-
 circumagi, au-
 centro ad circ-
 cello est inter-
 Nullū igitur c-
 Dicit tamen in-
 etiā magnū inf-
 infinitū, cum p-
 cipiat. Quod a-
 res numero hab-
 prius, stat pri-
 præcedit hunc
 plures esse pol-
 pliciter est uti
 non alterū pot-
 cōstaret, nō al-
 per medium e-
 iulcemodū: igit-
 tempus. Locus
 reperiretur, si e-
 De æternitate
 ante eum, geni-
 in hac opinio-
 esse oporteat o-
 Nam generabi-
 incorruptibile
 autem perpetu-
 dictionem, aliq-

quorum essentia deperit & corrumpitur. Quorum uero essentia minime deperit, eadem numero reuertitur, ut idem sol numero supra nostrum hemisphaerium reuertitur. Quum enim commutatur elementa, tunc resolutio fit usque ad materiam primam, quae est subiectum quatuor elementorum in specie: nam in quolibet corpore simplici, est una tantum forma essentialis. In mixtis uero non fit resolutio usque ad materiam primam, uti supra narrauimus. Deinde superiora, inquit, per orbium caelestium motum in inferiora influere ac res procreare. De situ autem & quantitate elementorum, sic ait. Concavum cuiusque esse alterius locum. Magnitudine uero, alterum ab altero decuplo superari. Raritate quoque inter se eodem numero distare. Praeterea si simul omnia confunderentur, quodque in locum suum reuerteretur. Si uero pariter condensentur, aequalibus omnibus fore materiam. Idem quoque in Problematibus ait, terram & aquam putrescere, ignem & aerem minime, quod calida non putrent, dum calida perseverant, sed refrigerata. Illa uero duo calida semper, alterum per se, alterum ob ignem existunt. Praeterea ignis naturam, oleum & caeteram calidam, cutem uero nigram reddere, quod haec uritur, ab illis uero terrena pars quae nigrior est eximitur. De coloribus uero alibi dicit aeris esse nullum, aquae album, ignis rubrum, terrae item album, nigrescere autem ex humore, esseque indicio cinerem.

*Catholicum
De situ &
quantitate
elementorum*

DE COELO.

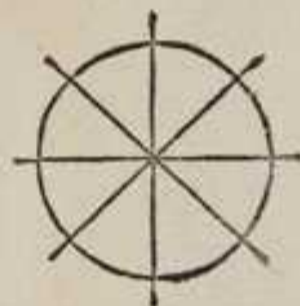

COELVM Aristoteles descripturus has breuiter theses probat In primis quintum esse corpus simplex, finitum, ac diuersum ab elementis, nec plures esse caelos, praeterea aeternum, nec genitum, neque desitutum: Quod diuersum ab elementis hoc modo: Elementorum motus rectus est. Mixta quoque secundum elementum predominantans mouetur sursum aut deorsum. Motus autem caeli est cyclicus, qui est prior recto & diuerso, ergo corpus & essentia eius diuersa prior. Quod corpus simplex, probat motu inter cyclico, qui simplex & unus est, simplicis uero corporis simplex est motus: nam nec ipse, nec Commentator, caelum ex materia & forma compositum ullo modo admittunt, sed formam esse simplicem quantitati subiectam, ac trinae dimensionum. Entium namque naturalium quaedam sunt corpora & magnitudines, alia quae habent corpus & magnitudinem, nonnulla uero sunt principia habentium corpus & magnitudinem. Quod finitum est probat, quia infinitum circummagi, aut moueri non potest: inde si corpus cyclice motum est infinitum, lineam protractam a centro ad circumferentiam erunt infinitae. Si igitur caeli corpus moueretur, quando moueri necesse est, intercideret linearum a centro protractarum distantia, quod fieri nequaquam potest. Nullum igitur corpus infinitum esse dicit, sed neque locus, neque uacuum, neque tempus extra caelum. Dicit tamen infinitum caelum quadantenus, ob eius magnitudinem, eo fere modo, quo numerum etiam magnam infinitum uocamus: motum item caeli infinitum, quo motum in circulo dicimus quoque infinitum, cum principium habere non uideatur. Est tamen finitus eius motus cum ab oriente incipiat. Quod autem plures caeli esse uideantur probat: caelum uniuersale ac species est, ergo plures numero habet. Item, quoties aliqua duo sic se habent, ut unum sit prius altero secundum modum prioris, stat prius esse sine posteriore: sed mundus & hic mundus sic se habent, quod mundus praecedit hunc mundum secundum modum prioris: stat itaque mundum esse sine hoc mundo, ergo plures esse possunt. Soluit, primo quod aliud est hoc caelum, & caelum simpliciter. Nam caelum simpliciter est uti forma, sed hoc caelum est forma cum materia: quam cum caelum totam comprehendat, non alterum poterat esse caelum: haud aliter quam si homo ex omnibus ossibus & carnibus constaret, non alter homo posset inueniri. In alterum arguitur. In omnibus in quibus est forma per medium cuiusdam speciei, sub ea non contingit esse plura singularia: sed caelum est huiusmodi: igitur unum est caelum, extra quod corpus non est, neque locus, neque uacuum, neque tempus. Locus & uacuum non est, quod neque corpus: nam ubi corpus, & locus, & uacuum reperiretur, si esset, tempus item non est, quod caelum non sit, cuius motum caelum metitur. De aeternitate autem mundi siue caeli, triplex opinio ab eo refertur. Omnes penes philosophi ante eum, genitum dixerunt: quidam genitum & non corruptibile, ut Plato. Ipse uero primus in hac opinione, neque genitum, neque corruptibile. Ac primum confutat Platonem, cum genitum esse oporteat omne quod futurum corruptibile sit, & quod habuit initium, finem etiam habiturum. Nam generabile & corruptibile, conuerti dicit, quoniam eorum contraria in ingenerabile & incorruptibile conuertuntur. Etenim esse quum ex alijs, tum ex tempore declaratur, quod autem perpetuum est, & infinitum. Supposita enim temporis aeternitate, implicat contradictionem, aliquid idem habere potestatem ad esse per tempus infinitum, & potestatem ad non esse

*Quod caelum
diuersum ab
elementis*

*Quod corpus
simplex*

Quod finitum

*Quod non
plures caeli*

De caeli aeternitate

esse per tempus infinitum, quoniam sequeretur quod esset tunc aliquid generabile aut corruptibile, sed nullum tale est huiusmodi: patet, quod secundum Aristot. quodlibet generabile & corruptibile quandoque non erit, & tunc implicabit ipsum esse. Nam aliter idem numero posset produci. Ideo contradictionem implicabit ipsum habere potestatem ad esse per tempus infinitum ex parte posteriore. Præterea narrat quot modis dicitur ingenitum. Vno modo quod prius fuit non ens, & nunc est ens sine generatione & transmutatione, sicuti quidam dicunt de motu & tactu. Deinde quod omnino fieri non potest & corrumpi, tamen ipsum nondum factum est. Tertio quod omnino fieri non potest. His addit quod aliquid fieri non potest dupliciter: uno modo, simpliciter: altero modo, quia non facile fit. Genitum totidem dicitur modis: primo, quod habet esse, deinde non esse: secundo modo, quod generari potest, siue simpliciter, siue facile: tertio, quod per naturalem transmutationem posset accipere esse post non esse, siue iam sit, siue non. Deinde corruptibile distinguit: uno modo quod potest habere non esse, postea esse, siue sit per transmutationem, siue non: secundo modo, quod per transmutationem rei potest habere non esse, postea esse: tertio modo, quod facile corrumpitur, *αὐτὰκτῆς* Greci dicunt. Deinde incorruptibilis modus: primum dicitur, quod prius est ens, & postea non ens sine transmutatione, sicuti motus & tactus: secundo modo, quod est fieri non potest, cum non fiat, aut non futurum sit, & hoc proprie incorruptibile dicitur: tertio, quod non facile corrumpitur. Lib. 11. prosequitur æternitatem mundi probare topicis quidem argumentationibus. Ex tempore, quod est perpetuum: ex opinione antiquorum, qui cælum uel sempiternum tribuunt dijs pro sede: ex facilitate motus, qui nullam habet terminorum repugnantiam. Adducunt præterea tale argumentum: si factum est cælum, erat, quando non erat: sed achronon, neque sensu capax sine cælo: sed tempus, numerus est cælestis motus: itaque dicere erat, quando non erat cælum: idem est, erat tempus, quando tempus non erat. Erat autem, pars est temporis præteriti. Si igitur nunquam erat tempus, quando non erat cælum: tempus autem sempiternum erat: ergo præcedit omne acceptum. Manifestum igitur quod cælum ingenitum, quod sicuti erat præcedit omne tempus: sic consequitur erit. Tempore enim semper existente, semper erit simul existens cum eo cælum. Hæc quidem peripatetici. At Platonici nobiscum sentientes contendunt simul cum cælo factum esse tempus. Et sicut erat quando non erat cælum, sic & non erat quando tempus non erat. Nam erat, & est, & erit, partes quidem temporis existunt, attamen hæc sunt, id est, præfigurative, quod æuum aliter demonstrari non possit. Est enim æuum, collecta ex deo præcreatio semper habens ante tempus, & post factum. Igitur tempus simulacrum æui habuit, hoc quod dicitur: & est, & erit, donec fuerit, secundum uidelicet anaphoram ad æuum. Dicentes igitur erat, quando non erat cælum: non dicunt, erat tempus, quando tempus non erat: sed, productio quaedam æualis, ut ita dicam, secundum quam, neque cælum, neque tempus habuit hypostasim: quando autem cælum coepit esse, tunc & tempus. Præter hæc animatum esse cælum ac perpetuo & æquali motu agitari: non ab anima quidem, ut Plato sentit, Aristot. putat, cum animæ motus sicuti ceterorum animalium requiem quandoque & interpolationem expetat: sed magis diuino quodam actu atque impulsu, quam non absistit à proprio loco, sed semper eundem retinet & circūuertitur, ac quandoque partes mutat, locum non deserit uniuersum. Quapropter animam sphaeris non insitam, sed extrinsecus adhaerentem atque impellentem attribuit, quod & nostro quoque Aquinati probatur. Cyclicus præterea motus æternus nullo altero termino corruptum apparet. Post hæc de ordine ac numero sphaerarum, deque motus earum uarietate tractat. Triplici namque dimensione senis modis moueri dicit: longitudine, latitudine, altitudine. Longitudine, sursum, ac deorsum: hoc est, à polo antarctico in septentrionem. Polum enim nobis antarcticum qui nobis latet, sursum cæli appellat, quam dextram habeat orientem. Nam orientem dextram uocat, unde motus oriens, & sinistram occidentem. Contra Pythagorei sursum uocabant nostrum polum. At Ptolemæus & astrologi longitudinem uocant orientem in occidentem, latitudinem uero à septentrione in meridiem. Tertia uero dimensio secundum omnes ex altitudine ante respicit nostrum hemisphaerium ac medium cælum. Retro uero contra sub terra. Patet igitur secundum Aristot. nos qui arcticum habitamus aduerso mundo constitutos. Nam quod mundo & antarcticum habitantibus dextrum ac sursum est, nobis sinistrum & deorsum. Dicit quoque inter hos situs esse ordinem, ut longitudo latitudine prior sit, postremo uero altitudo, ut sit sursum, unde motus, dextrum à quo, & anterius ad quod, & hæc quidem suis terminis contrarijs priora. Aristot. octauam sphaeram à deo motam, tamen primum mobile posuit. At post ea Ptolemæus diligentius uestigans non primum mobile dixit, Neotericis etiam decimam addiderunt.

Quot modis
ingenitum

Quot modis
genitum

Quot modi
corruptibilis,

Quot incorruptibilis

Quod mundus æternus

Quod cælum
animatum

De motu
sphaerarum
atque ordine

rem. Quap
in hac infer
motus tollere
cæli esse, qu
tantum lin
quonia in
cotentio cer
tutis sine m
& graua, ad
his uero que
pualtim ad
accipiat aera
non adeo noc
igitur motu n
uariat, neq
aliquid perag
Similiter uero
& ubi retrogr
rit reperti, ut
rarum causam
augent. Mon
specie speciali
alio magis luc
sice reiat, a
cælum, ut ide
sint, quibus
qua de cælum
hypocæumat
cum motus
in ineptissim
animalia esse
per se esse, mo
uelocior eue, se
si cælo inhære
Deinde, quom
motus, uoluta
secundum Ptole
locum continet
Si uero uoluta
semper eadē
oriente & occi
propter uisus d
nanq; longe p
Ad planetas ue
uero cætera uic
astra esse docet
forma suppetel
super inferiori
curius celerita
dior, ut Saturn
spatij ac reposit
uelocior. Nec q
propterea num
officij eorū &

runt. Quapropter nonā non primū, sed secūdum mobile faciunt. Dicit item q̄ cœlum agit in hac inferiora triplici instrumēto, motu, lumine, & influētia, per has ultimas duas etiā si motus tolleret, multas & generationes & corruptiones fieri posse. Cæterū figura sphaerica cœlū esse, quæ inter solida perfectior, sicuti circulus inter plana, quoniā simplicior: nā una tantum linea, reliquæ figuræ pluribus cōsistunt. Insuper æquali & normali motu moueri, quoniā inæqualitas remissionē, tum cōtentionē creare uidet̄. Tribus enim terminis motus cōtentio cernit̄, à medio, ad medium, & circa mediū. In his enim quæ secūdum locū mouēt̄, in fine magis cōtendunt: ueluti parte ad totū, & ad naturā suā properante. Sicuti terrea & grauiā, ad inferiora, i. ad medium. At ignea & leuiā, ad superiora, id est, à medio ferri. In his uero quæ præter naturā impellunt̄, uis maior ab initio motus cōspicitur, uiresq̄ deinde paulatim aduersante natura remitti. Quæ autē ex obliquo & aduerso ferunt̄, hæc nisi uires accipiāt aera secandi, debilia sunt: ut patet in telis aut lapidibus excussis, quæ p̄pius emissa nō adeo nocēt. Itaq; huiusmodi genus dicitur circa mediū cursum uim habere. In circulari igitur motu nullus horum contingit, cum principio, ac sine careat: neq; etiā per se motum uariat, neq; à mouēte inæqualitatē accipit. Sed q̄ contingit planetā minore spatio signum aliquod peragere, nō ex inæqualitate, sed circuli eccentrici, siue deferentis ratione puenit. Similiter uero in signo aliquo diutius permanēdi causa Epicyclus, in quo planeta reuoluit̄ & ubi retrogradationes fiunt: quos quanquā non ponit Aristoteles, q̄ suo tēpore non fuerint reperti, uidet̄ tamen ponere ac tacite cōcedere, cum dicat multitudinē motuum sphaerarum causam esse inæqualitatis: nam & eccentrici & epicycli numerū ac diuersitatē motuū augent. Monstrat insuper, q̄ orbis astræq; omnia & ipsæ intelligentiæ ea mouētes inter se specie specialissima differūt. Ratio, quoniā habeāt proprietates specie differētes, alia enim alijs magis lucent, aut magis frigorifica, aut calorifica, præterea ut ipse in VIII. metaphysicæ testatur, abstractis à materia sit tantū unum indiuiduum & una species. Astra enim & cœlum, ut idem opinat̄, corpora sunt, à materia abstracta. Deinceps de astris, ex quibus cōstent, quibus uel figuris, qui motus eorū. Placet igitur Aristoteli ea ex eadem essentia poni, qua & cœlum, in quo cursum habēt. Solē quoq; ipsum non calidum natura, sed motu suo hypocaustatis caliditatē excitare, & aerem flāmantem ad inferiora demittere: nec mirum cum motus sit aptus, & lignū, & lapides, & ferrū deniq; ipsum incēdere. Quod Platonici, ut ineptissimū reprehēdūt, qui solē propriū habere calorē uolūt, ut alibi dicemus. Præterea animalia esse astra existimāt, sensum habētia: quæ quāquā moueri uident̄, immobilia tamē per se esse, moueri autem à suis delata sphaeris: p̄prio & cōtrario cursu firmamētī tardiore, uelociore uel, secūdum eorū à prima sphaera distantia, probatq; tribus potissimū de causis: nā si cœlo inhærerēt mouerēt̄q; cœli cōtinentia discinderēt. Omne em̄ scissile, corruptibile Deinde, quomodo sine instrumēto, aut pedibus, mouēt̄. Postremo, duplex est sphaericus motus, uolutatio, & circūactio, i. κνκλσις & δίνσις: circūagūt̄ur planetæ, uolutāt̄ur epicycli secūdum Ptolemæū. Arist. neutro horū modorū astrū per se moueri dicit: nā circūactio locū cōtinet eundē, astra uero errāt, ac modo in septētrionē modo in meridiē transferūt̄. Si uero uolutarēt̄ur, faciē mutarent, sed minime mutāt. Indicio est lunæ facies, & maculæ semper eadē apparentes. Si igit̄ in uno astro, & in reliquis est. Volutatio em̄ quāuis in sole oriente & occidente uideat̄, ob eius formæ mutationē ac uibrationē, non tamen per se, sed propter uisus distantia fit, cū longior ab latere uideatur q̄ supra caput, quū idem sit. Uisus nanq; lōge p̄tractus uoluit̄ ob infirmitatē. Quæ causa est etiā ut astra fixa uibrare uideant̄. Ad planetas uero, q̄ propinquiore sunt minime caligat: ex quo illi nō tremere uident̄, astra uero cætera uident̄. Quod etiā Platonici refellunt, astræq; ipsa moueri dicunt. Sphaerica itē astra esse docet ex argumento lunæ plenæ, ex motu quoq; perenni ac cyclico, cui non alia forma suppetebat, cū reliqui motus in termino requiem quādoq; consequāt̄. Influere in super inferiori mundo apotelesmata, i. effecta, dicit. Orbis item erraticos ordine inter se ac cursus celeritate distare. Nam in cursu diurno quāto sphaera remotior à centro, tanto uelocior, ut Saturno cōtingit: quāto uero propinquior, tātō tardior, ut lunæ, ratio, q̄ hæc minus spatij ac tēporis cōsumat. Cursu uero p̄prio cōtra euenit, quāto centro propinquior, tanto uelocior. Nec quoniā primo mobili contingit unus tantum motus, & sequenti duo, alijs propterea numerus motuum crescit. Sed solis & lunæ pauciores, Mercurij esse plures pro officijs eorū & perfectione, Astra insuper plura octauæ sphaeræ cōcurrunt ob perfectionē,

Tres motus
terminiRatio inæqua
litatis

Epicyclus

Cœlum & a
stra corpora
à materia ab
stracta
Astra ex ead
dem essentia
qua & cœlū.
Quod sol nō
calidusAstra anima
lia esseSphaericus du
plex est motus

quod reliquos inferiores orbes ducat ac antecellat. Sonum quoque qui Platonici placet, negat omnino in motibus ferri astrorum, aut ullam melodiam. Ratio, quod ab se non moueatur. Nam & partes nauis motae non excitant sonum. Deinde à nobis proculdubio audiret: nec solum audiretur, sed ex eo auditus uehementiore corrumpere. Postremo de terra pluribus differit: stabilemque ac rotundam ob naturalem grauitatem in medio quiescere dicit: nonnullorum opiniones confutando, qui motum caeli continuū, causam esse ne descenderet dixerunt, ex aquae in uase similitudine: quod si sic esset, & ignis quoque uiolenter tractus ascenderet. Praeterea quamuis parteis habeat ob montes inaequales, tota tamē in se sphaerica est, quod necesse sit eam aequae undique ab extremis abesse. Nam maior pars semper minorem usque ad medium compellit. Qui conica figura sunt arbitrati, solē respexerunt recta tendere uisum, non animaduertentes quod ingens caeli spatium gyros sit in causa, tantūdemque propterea latitudinis habeat. Huc accedit maximum id signum, quod aliquibus procedentibus à septentrione ad austrum aliqua apparent stellae uersus polum, quae non antea apparebant: & contra, quod in causa terrae curuitas est. Praeterea dicit XL. myriadas stad. esse circuitu, hoc est, CCCC. mil. stad. Hanc alij ut insulam magno mari circumdatam dixere, aquam in medio ponentes, haud considerantes quod ipsi aquae subiectū aliquod habere sit necesse: nonnulli terrae uisceribus magnis ueluti cauernis aquam immixtā. Omnino inter plerosque conuenit, terram uno globo cum aqua esse complexam tanquam dispartitis insulis, licet quantitate superetur. Quae uero partes emineant, si paruae sint, insulas uocari: si magnae, continentē. Liber III. à plerisque commentatoribus uti superuacaneus praeteritur. Quarto de elementis, deque proprietatibus eorum differit, id est, de leui & graui tantum. Nam reliquas proprietates simul cum ipsis elementis in III. lib. de generatione plenius exequitur. Nunc leue & graue ad caeli materiā pertinere uidentur: quod sursum, deorsumque tendunt. Ignis enim & terra extrema elementorum contrariis inter se proprietatibus, natura rectis angulis mouentur. Alter quidem leuitate à medio, altera grauitate ad mediū, & alter perpetuo mobilis, altera perpetuo stabilis. Horum ignis sua in sphaera hypeccauma uocatur. Intermedia uero coelementa sunt, aer, & aqua, non leuia quidem, aut grauia per se, sed comparatione. Aer enim aqua leuior, igne grauior: aqua uero terra leuior, aere grauior: ignis, aerque quanto maiores, tanto leuiores, facilioresque ascensu. At contra, terra & aqua pro magnitudine magis descendunt. Ex his alterum alteri locum praestat: terra aquae, aqua aeri. Quapropter omnia grauitatem aliquam habent, praeter ignem: ac rursus leuitatem, praeter terram: quod ille ubique leuis, haec ubique grauis. Quae causa est, ut uento plenus citius descendat, quam uacuum. Et lignum in aqua quauis magnum paruo plumbo leuius, in aere autem grauius. Aqua item tellure, & aer aqua fissibilior. Ea demum est causa, quod lata quauis grauia, aquae potius quam aeri subsidunt: ut spatij plus occupantia, quam rotunda, in loco minus apto repente diduci. Et haec quidem Aristoteli. At Plato haec corpora mathematicis ac solidis constituebat: & ex his constare physica: & in plana usque ad triangulos resoluebat. Primum terram cubo, quod haec figura stabilitati sit apta: ignem pyramidi, seu sphaerae, quod haec mobilis inter solida, uelut ignis: praeterea quod sphaera quidem tota, est angulus: natura uero angulus calefacit: pyramis uero acutissimi est anguli. Aquam, quod plus haberet materiae, icosedro constituit, id est, solido $\times \times$. basium, quod magnarum partium ac pluriū sit, ea propter frigus constringat, nec poros pertrahat. Aera uero octedro, id est, octo basium figurae, quod minorum partium est: ex hoc aer rarior & penetrabilior. Coelum autem ipsum dyodecedro, id est, $\times \times \times$. basium corpori medio inter utrumque numero, quod hoc est communi esset elementorum materia. Haec itaque omnia Aristoteli in fine III. libri de caelo, qui ante hunc est, confutat: in primis quod ex motu ipso. Si enim cubus terra est, ob stabilitatem, hoc tantum in loco suo fuerit: sed extra instabilis pyramis, aut sphaera esset. Sicuti & ignis in proprio loco cubus erit: in alieno item pyramis, aut sphaera. Praeterea si calefacit & ardet ignis praeter angulos, omnia fierent elementa calorifica, quod omnia basibus & angulis finxit, tantum magis ac minus differrent. Si igitur omnes anguli & sphaera ardent, corpora omnia mathematica quae ex his constant, arderent. Non ergo reliqua erit figura aeri & aquae. Postremo existentibus angulis, & non sphaerica in his forma, uacuum in rerum natura dicitur. Sed quando ad haec uenimus, ponam breuiter quae hoc tractatu de caelo, item Platonici ab Aristotele dissentiunt. Solem in primis, non propter motum, more Aristotelis, sed per se calidum dicunt. Nam si ratione motus calefceret sol, luna quoque debuisset. Et quanquam, ut Peripatetici dicunt, hoc ei

Concētus mu
sic. in astris
non esse
Contra Pla.
de terra

Terra XL.
myriadas
stad.

De elemētōrū
grauitate &
leuitate

Quod Plato
elementa soli
dis ac mathe
maticis consti
tuebat

Confutatio
Aristotelis

hoc ei ob cu
quantū re
sed lamen ei
uare purior
autem calid
causa, no
orbi, uerū ex
distribuisse a
ludat. Exen
Dei autē cum
Aristotelis al
eodem modo
non fecit, nec
rupitūle & p
uait Aristot
ex igne primi
corpora coele
ro terra. Hic
propinquier
terra itant, &
aliter ex his
denia. Intern
igne coelum,
simplicitas ac
dum & ignis
loium suum i
cum motu tan
adfirmat, ob

hoc ei ob cursus ac motus tarditatē non cōtingat, attamen q̄ terræ propior est, caloris ali-
 quantulū reflectere par erat. Ignis præterea ppriū ac principale Platonici non æstū, ut illi,
 sed lumen esse dicitāt. Siquidem quo minus alienæ immiscetur materiæ, minus urit. Quo
 autē purior, eo lucidior ac longius lucet q̄ calefaciat; tum igne absente, ab it & lumē. Calor
 autem calefacto remanet. Astra quoq; ipsa animalia esse sicuti Aristotelici putant. Qua de
 causā, nō ut illi raptu sphaerarū, sed per se moueri dicūt. Mentē siue animā cuiuslibet præesse
 orbi, uerū extremo nō deum, ut ille: nam parū ex p̄portione rem huiuscemodi Aristoteles
 distribuissē ab eis reprehēditur; præsertim cū in tractatu de iustitia proportionē tantopere
 laudet. Etenim mētes ipsæ secūdam analogiā, alterā altera ex dignitate excedere debuerat
 Dei autē cum reliquis substātijs, q̄ nulla sit p̄portio, omnes facile norūt. Quod Auicenna
 Aristotelis aliās adfertor, hunc tamen errorē in sua Metaphysica cauit, ac sphaeris quidem
 eodem modo mentes tribuit, deum tamen omniū conditorē motorē primū mobilis, ut ille,
 non fecit, neq; huic tam uili officio ullo modo delegauit. Cœlum insuper ipsum & incor-
 ruptibile & perpetuo ferri motu adsentitur Plato; uerum hoc ab anima ipsius, nō corpore,
 ut ait Aristoteles, habere. Præterea genitum esse, nec aliā q̄ elementari materiā constare,
 ex igne primum, & terra, duobus elementorum extremis; ex argumento sensus, q̄ lucent
 corpora cœlestia, quodq; se contingunt. Ignis enim diaphani lucisq; causa, Contactus ue-
 ro terra. Hæc reliqua elementa necessario trahunt, aerem, & aquam, Aer enim purus igni
 propinquior cum eo circumagitur perpetuo motu. Aqua uero, & aer crassus, & unā cum
 terra stant, & cōmunicant. Crassiora enim corpora terra quadam puriore admixta sunt, ut
 astra: & ex his erratica diaphana quidem, sed rariore materiā, fixa densiore, & magis splen-
 dentia. Intermediæ cœli partes, aqua simul & aerea liquiditate distentæ. Quod autem ex
 igne cœlum, ex magna parte cōstet, indicio sunt splendor & perpetua mobilitas & motus
 simplicitas ac peripheria igni conuenientia. Simplex enim cœleste corpus, quemadmo-
 dum & ignis est, comparatione corporis compositioris, hac tamen differentia, quod extra
 locum suum ignis, sicuti cætera elementa, recte mouetur. Aristoteles autem contra rectio-
 eum motu tantum natura agi: in sphaera uero, non natura, sed ui à firmamento circumagi
 adfirmat, ob quam causam igneum cœlum non ponit.

Platonis opi-
 nio de cœlo
 & astris

Contra
 Aristotelem
 De astris

De cœlo

IN METEORA.

ETEORA Græci omnia quæ in aere pendent appellant. μετῶρες suspendere dicunt. Quæ uti clarius innotescant, diductio huiuscemodi facien-
 da est. Visa omnia in cœlo aut perpetua sunt, ut phænomena & signa cœ-
 lestia, aut contingentia: & hæc aut per systasim, id est, rei consistentiam,
 ut flammæ, cometæ, circulus lacteus: aut per emphasim, id est, apparentiam
 & phantasiam, quæ phasmata dicuntur, ut Iris, halo, uirgæ. Phænomena quidem ab
 astrologis considerantur. Nunc tantum quæ per systasim, & emphasim apparent, prose-
 quitur. Primum igitur flammarum cœlo diuersarum apparentium agentem, dein mate-
 riales causam altius repetit. Supra enim ab initio sphaeræ supremæ usq; ad lunam æthe-
 reum corpus est, inferius uero ad medium, & circa medium, frigidissima corpora aqua &
 terra. In hoc medio aer & ignis elementaris, qui hypercauma dicitur, quiq; quanto magis
 ipsi ætheri & orbi lunari propius accedit, tanto uehementior est; quāto uero ab ipso rece-
 dit, tātō remissior. Hic quidem scintillat, ac flāmas quas diximus excitat, nō quidem per se,
 sed ex motu astrorum, quum solis, tum reliquorum excitatus, atq; incensus. Hinc quoque
 accenditur uicinus aer elementaris, qui & ipse unā in orbem agitur; reliquus uero crassus,
 qui in medio est, paulo supra nos consistit, quod impeditus sit montium anfractibus &
 terræ sublimitatibus, stans quodam modo est, nec in orbem unā cum reliqua aeris sphaera
 circumagitur. Frigidus est, ut minime calefactus, neq; à motu hypeccaumatis, quod ab eo
 remotus sit, neq; à radijs solaribus reflexis, quod à terra sit procul. Reflexi enim radij dicū-
 tur cum ex calefacta tellure in aeris uicini calorem retorquentur. His itaq; cognitis agen-
 tem siue efficientem causam harum flammarū motum astrorum prædictum iure dicimus.
 Nunc materialis cognoscenda, quæ est exhalatio: ex terra enim & aqua à sole calefactis
 quædam calida & humida prouenit ad superna euaporatio, quæ in altum sublata bifariam
 dispertitur, Calor enim ad superna tendens ad hypeccauma exhalatio sicca & calida est.

Causa flam-
 marum cœ-
 lestium
 Agens

Reflexi radij
 Causa mate-
 rielis flamma-
 rum

- Humor uero qui in media regione relinquitur, uapor appellatur. Exhalatio enim, quam
- Vapor** Græci ἐπιθυμίασιρ, & uapor αὐτμησιρ uocāt, hac inter se differentia sunt, q̄ exhalatio potestate est ignis, calida uidelicet & sicca, Vapor uero potestate est aqua, humidus & calidus: & altera leuitate tendit ad cœlum & hypeccauma; altera in media regione subsidet, & pluuias grandinẽq̄; ac cœtera, quæ paulo post dicemus, excitat. Exhalatio uero siue hypeccauma superiorũ sphaerarũ motu excitata, uel flāmas ardentes per se monstrat, uel astra inflāmat, diuersa quidem specie: nā aut longa, & lata flāma apparet more calamorũ ardentũ in campis: aut longa tantũ, & Hoedus, uel Dalus, seu discurrens & ardens astrũ uidebitur: aut uehemens & condensa fuerit flāmatio & quasi sphaerica, & tunc cometes erit ex coma dictus. Si longa, pogonias ex barbæ similitudine. Ambo tamen cometæ uocabulo. Cauda enim ipsius non prope astrum, ut uidetur, sed longa sub astro ei tamen continua, consistit ex materia & regione elementari, Causamq̄; talis Systematis & ignis, ex crassiore exhalatione, ob motum ipsius astris incensa recipit. Quoniam non solum sol, sed reliqua quoque astra sunt apta ex motu ignes excitare. Commemorantur & alij à Plinio præter Aristotelẽ cometæ. **Xiphias** ξιφίας, Xiphias, in mucronẽ fastigiatus, omnium placidissimus. **Acontias** ἀκοντίας, Acontias iaculi modo uibrans. **Pithetes** πιθήτης, i. Pithetes, doliorum figura. **Ceratias** κεράτιας, Ceratias, cornu specie. **Hippias** ἵππιος, Hippias, equina iuba. Omnes ferme sub septentrione, maxime in parte lactei circuli. **Venti** ab his, & æstus, & siccitas, tum etiam principum mortes portendĩ dicuntur. **Fiunt** & in australi polo. Sed ibi citra ullum iubar. Deniq̄; cometes nunquam in occasura cœli parte reperitur. Cur autem raro fiant, & plerunq̄; extra tropicos, causam adsignat Aristo, motum solis, cæterorumq̄; planetarũ, qui in medio tropico moti tenuant crassiores exhalationes, quæ sunt materia cometarum. Ex quo frequentius stellæ potius ardentes ac discurrentes in ea parte apparent. Est quoque & illa causa raritatis cometarum, circulus lacteus, qui plerunq̄; tales exhalationes ad se trahit. Sicut enim sub uno astro densior exhalatio incensa cometem facit, sic sub multis astris lacteum circulum, ex eo dictum, quod nõ igneus color, sicuti in comete, sed albus & lacteus, loco cometæ apparet. Igitur quod unũ astrum facere potest, non absurdum, & multa simul idem putare, uidelicet attrahere & excitare, atq̄; inflammare exhalationem. Hoc enim fieri par est in ea parte cœli, ubi plurima sunt astra, plurima enim & maxima in circulo lacteo consistere, uerisimile est, quod eorum motus causa sit lactis toti circulo circumfusi. Extra etiam Zodiacum apparet, quoniam & reliqui planetæ, ut superius de comete diximus, huiuscemodi Systasim teuuāt ac dissoluūt. Maximus tamen & obliquus, ueluti Zodiacus est, ac supra tropicos extensus à fine Geminarum ad principium Sagittarij protensus, quosdam alios contingit circulos, existens haud procul à polo, iacens ab latere Zodiaci. Insuper & duplicem eum ponit, alterum altero maiorem, ubi & maiores & plures sunt stellæ. Præterea confutat eos qui hunc circulum uiam planetarum esse uoluerunt, ut Pythagorici, aut uiam Phaetontis combustam, aut qui astrorum lumen à sole non aspektorum, aut qui solis refractionem ad nostrum uisum ut emphasim quandam dixerunt. Phasmata quoque alterum genus uisorum supra posuimus, quæ per emphasim, id est, idolum quoddam appareant, ac systasi careant, ut sunt foueæ, hiatus, iris, coronæ, uirgæ. causa enim fouearum & hiatus, quem Græci χάσμα uocant, ignis est, quem hypeccauma diximus appellari. Hac quandoque inflammator nobiscum serenis uarios ostendit uisus. Igneum enim & album per tenebras conspectum, croceum fuluumq̄; ostendit colorem, plus minus secundum densitatem tenebrarum. Indicio est flamma ex igne ardente, quæ per se alba est, per fumum crocea uidetur. Densiore autẽ fumo punicea ac ferè sanguinea. Quando igitur lucis splendor & cõtinuatio per noctis tenebras eo modo præcedit ac offuscatur, tunc profundũ aliquid uidetur apparere, quod aut hiatus, aut foueam monstret. At contrà, interdum fiunt Iris, Halo, id est, area, quam Plinius coronam uertit, Parelj, Rabdi, id est, uirgæ, quos idem columnas uocat. Est enim nubes in modum fistulæ condensata. Omnia per refractionem solis, ad nostrum uisum. Aer enim recipiens refractiones lucis & uisus, quando per lucem uisus exercetur, phantasiam diuersorum præbet colorum, simul & causa horum omnium est. Refrangitur enim uisus cum luce, ab aqua, ab aere denso, ab omnibus leuorem in superficie habentibus. Emphasis non in figura fit, sed in colore. Figura nanq̄; diuisibilis. Talia uero per emphasim apparentia, indiuisibilia sunt. Est enim Area siue Corona albedo quadam apparens, qua
- luna

luna, aut aliquod aliud astrū, sed frequētius sol circundat; quod signū tempestatis, soluitur calore. Iris autem ex eadem causa refractionis fit. Cum sol per cathetum superstat nubi ad pluuiā plerunq; paratā, nōdum tamen pluere incipiētī. Est igit̄ emphasis coloris & nō figurā, q̄ ex minutis & cōcis nubibus huiuscemodi adspēctus phantasiā parit. Colores Iridis in primis puniceus, q̄ lux & albedo per nigrū & interuallum cōspēctā puniceī coloris uisui apparet, uti supra dixi. Licet enim sit lux, fuscus nihilominus redditur aer medius ob nubilum. Reliquus color prasinus & semicāruleus, nō quidem ob nubiū speculam, sed ob uisus debilitatē reddit̄ nobis. In obscuro nāq; caligātes oculi subuiride quid uidere uident̄. Serenitatē Iris, sicuti corona tempestatē portendit; apparet tamen corona nō uario colore, sicuti Iris, q̄ nō per nubila, sed in aere perspicuo fit, qui clarior est aqua. Iris autē ob nubilū & aquā, lucem solis refractā impeditiorem ostendens, uarios præbet uisui colores. Sicut & parelij & uirgæ seu colūnæ. Quæ apparent etiā cœlo sereno, colore perspicuo & albo, ut refractione solis minime impediēte. Contingūt autē, nō sub sole, sed ab latere. Signa præterea & ipsi pluuiæ parelij, fiunt circa ortū solis & occasum, nō autem in meridie, quādo in parelij est nubes densior q̄ in uirgis, & nō posset, cū remotissimus à uisu sit refringi. Magis etiā sunt pluuiæ signū. Apparent em̄ in nube densa colore albo ex refractione solis instar alterius solis: uirgæ autem in rariore nube creātur. Deinceps de pluuiā, grandine, niue, rore, nube, & caligine: nā, sicuti superius cometarum & flāmarū cœlestiū, materia sicca & fumosa exhalatio fuit adsignata, sic & horū uapor humidus causa erit. Et quemadmodum illorū causa efficiens motus est astrorū & sphaerarū, sic horū frigus. Vapor enim è terra calidus & humidus, ubi à calore in altū tēdente, in mediā, ut supra dixi, relinquit̄ regione, frigus sentit, & in nubē cogit̄: ac rursus in humorē resolutus, aut pluuiā, aut grādinē, aut niuē per nubilū, siue in rorē, aut pruina per serenitatem conuersus descendit. Nubes igit̄, est aer densatus è uapore collecto, aquæ cōceptiua. Caligo, quæ *καίχλη* Græce dicit̄, est uaporatio minime aquam cōcipiens, densior q̄ aer, rarior q̄ nubes. Fit enim ex raritate & diffusionē nubis, quæ quādoq; serenitatem, quādoq; contrariū inducit. Inimica his æthra, quæ nihil aliud est q̄ aer sine nubibus aut caligine. Ex nubis itē crassitudine aut raritate, diuersi fiunt imbres. Molles enim pluuiæ, quas Græci *ψεγάδες* uocāt, uere plerunq; ueniūt ob humoris adsumpti tenuitatē: potentes uero aut cōtinui imbres potius uere, aut autūno. Niuem facit nubes cōcreta & abrupta, antequā in aquā conuertat̄. Abruptio em̄ spumofum & albidū gignit. Ex quo inharens humor cōcretus in niuem erūpit. Grandinis autē alia ratio, nō em̄ ex nube statim grando, sed prius imber. Deinde ob antiparistatim in grandinē cōuertitur. Antiparistatis enim est, cum ad medium quid urgetur à cōtrarijs: quod in calido & frigido animaduerti licet. Nam cōtrarium additum contrario, aut uincit, aut uincitur. Cum enim calor præualet, frigus expellitur, ac magis in seipso unitur, aut corroboratur. Cōtraq; cum frigus calor. Ex quo hyeme calidiora sunt loca subterranea, in profundum coactō calore, ac circundante frigore. In æstibus contra, fontales aquæ & omnia subterranea frigent ob circundantem caloris potentiam. Eadem & in aeris nubibus ratio. È nubis enim humore aqua expressa in ipso cursu uelociter in grādinem concrefcit. Ideo magis uere & autumno ac locis calidioribus fiunt ob antiparistatim. Ex aeris enim inferni calore medius magis frigescens, pluuiam in grandinē cogit, æstate autem & hyeme ob humoris defectum, raro accidere uidemus. Diximus quoq; è uapore rorem & pruina per serenitatem fieri. Alter enim humor in æthera tenui systasi delatus. Altera itē pruina est ferè glaciata, quā Græci *δρυσσώαχνη* uocant: hæc hyeme, ille temporibus temperatis & mitior. Ros uero & pluuiæ sunt idem, sed differunt ex quātitate magna & parua. Nam pluuiæ fit ex multo uapore frigefacto & in loco distante à terra; hic autem ex paruo, & in loco proximo. Similiter pruina comparat niui: hæc procul à terra ex nubium congelatione, illa prope terram paruo uapore ex eisdem nubibus excutitur. Pluuias præterea dicit libro sequenti fieri magis nocte quā interdiu, & hyeme quā æstate, ob solem uapores trahentem, deinde recedentem: æstius enim sol discutit atq; exsiccatur. Postremo fontes aquasq; describit. Quæ ita diuiduntur. Quædam fluentes, quædam stantes. Fluentes è fontibus habent originem, ut aut natura fluentes sint ut flumina; aut arte deducta, ut per riuos uel aquæductus. Stantium uero quædam fontales, quædam collectitiæ: & simul quædam manufactæ, quædam sponte nascētes. Manufactæ rursus aliquæ fontales, nōnullæ collectitiæ (hac em̄ diductione clariores notitia

Colores
Iridis

Parelij

De pluuiā
grandine ac
ceterisNubes
Caligo

Æthra

Nix

Grando

Antipari
statis

Ros

Pruina

Ros & pluuiæ

Pruina &

nix

De aquis

notitia fiant) Sponte nascentes autem fontales, & stantes, quæcunq; paruos habent fontes & locorum curuitates, nequaquam fluere possunt. Collectivæ uero, aut ex pluvijs fiunt, aut ex fluminum influxu, uel in cisternis manufactis coactæ, uel in curuitatibus terræ cõsidentes, quæ si multæ sint, uocantur stagna: si parua, *τέλματα* Græce: nos nisi lacunas dicamus, latinum nomen non habemus. Sed ut rursus earum causas philosophus adsignet, fontes & flumina non ut quidam putant, ex aquis prouenire dicit, quæ hyeme in terræ uiscera penetrat: neque enim tellus sufficeret tantæ aquæ receptaculis, tribus de signis. Primo, quod compertum sit aquam cœlestem non descendere intra terram X. pedes. Deinde sub rupibus profundis, inuentæ sunt aquæ. Postremo in montium cacuminibus, aquæ repertæ, ubi non est aquas cœlestes ascendere. Igitur, sicuti superius dixit, in nubibus causam earum materialem uaporem esse, efficientem uero frigus, easdem nunc aquis exeuntibus causas adsignat. Ut enim supra terram uaporans aer ac frigefactus in aquam transmutatur: Sic putandum est uaporibus per poros ingressis subter terram, ob eius frigiditatem aquam gigni: præsertim ex montibus, quod si maxime porosi existunt: fluminaque nonnulla adducit aquas recipientia, nullo tamen exitu, quæ argumento sunt terræ subter poros permeare. Igitur principia fluminum, ex magnis oriuntur fontibus, quos Græci *πηγὴς* uocant, paruos autem salientes *κρήνας*, i. crenas appellat, qui minime apti sunt fluuiales fluxus creare. Maxima flumina, ab altis oriuntur montibus. In campis namque parui fontes citra fluminum cursum. Sunt item qui dicunt, ex aqua marina per terræ poros penetrare fontes produci, amaritudine ob limum exemptos. Quod si foret, potius ex uallibus quam montibus nasci flumina uideremus, faciunt tamen ad principia fontium. Præterea senescere terras, fluminaque ob uetustatem deficere, mutarique naturam soli dixit exemplo Ægypti, quæ teste Homero, paludibus prius inaccessa fuit. Argos item, nunc uero regio sicca cernitur. Inter hæc, quo modo montes procreati, enumerat, pluribus causis: ex impetu aquarum terra ingenti congesta, aut ex uentis in unum terram cogentibus, aut terræ motu hiato facto, unde montes producti mediocres. Maximos tamen natura ipsa plerumque sponte procreauit. Hæc Arist. Sed quando in aquarum tractatu sumus, alias aquæ proprietates ex alijs referam authoribus. Aquam marinam dulcem redderet, Ælianus & item Plin. docent, uasis cæcis ea plenis & opertis in mari demissis aliquot dies. Plin. item aquæ signa uirentem & frequentem herbam in loco esse tradit. Rursus medicus monstrat, si in mala incideris aquam, in itinere faciendam fossam, in quam aqua mergatur ipsa. Insuper uero terra dulcis & argilosa, ubi aqua facile purgatur, & omne relinquit uitium. Idem est author bonas putandas esse quæ tenues, quæ cito frigescent & calescunt. Malas uero, quæ putent, quæ arundines nutriunt & animalia foetida. Omnes præterea est uenis argenti sulphuris frigidas omnino & inflatuas ac fluctionibus capitis obnoxias. Si supra olera bibatur, Phthirialis, lichenarum, lepræ & huius generis morborum procreatrix est. Calida uero ualde iuuat, & frigentes & concoctionem & ulcera intranea. Cocta utebantur antiquæ delitiæ, ut de Nerone apud Tranquillum legimus. Inter aquas Paulus & Celsus cœlestem præferunt. Deinde, quæ cito corrumpitur, aut saxi fracta, aut solibus exposita, siue etiam lutosa modo purgata sit, ueluti magis concocta. Pessima, quæ ex Crystallo aut niuibus liquecit, quod omnis tenuitas eius in concretionibus absumatur. His addit, quod aqua calida citius gelascit, ut magis tenuata ac rarefacta, alia uero magis frigori resistit. Libro 11. de mari uentisque sermo est. Mare sponte nascens & stabile extra fluxum non habet, intra locum proprium septum ac constitutum: nec sub terra penetrat, quamuis de maris Hircani subterraneo fluxu quidam nulla certa ratione describant. fluxum tamen & refluxum in seipsum recipit, qui quidem nobis occultior est, quod utrumque littus ab alternantibus undis percussum, propter distantiam non cernimus. Sed lunam maxime huic dominari tanquam humoribus præsentem certum est. Fluit autem ab oriente in meridie terminum, ab eo autem in occidentem, inde ad angulum terræ meridiei aduersum. Inde postremo rursus in orientem. Fluit item ex altioribus ad loca curuiora. Sunt enim & in mari loca quedam altiora, quod præter philosophi autoritatem cognouimus, nuper ex nautis regis Lusitanicæ, qui pari usi tranquillitate, ac remige, plus temporis in redeundo à quibusdam insulis Æthiopicis, quam eundo consumpserunt. Ratio primam, quod inæqualis alueus, montesque mari subit. Deinde concursus fluminum in unam maris partem, non item in aliam. Tertio, calor in una magis parte aquam desiccans, ob quam causam fluunt maria septentrionalia in australia. Ratio item cur non æque fluunt omnia, tenuitas est: nam quod magis tenue, mobilius est. Mouetur & quandoque præter naturam.

Aqua cœlestis
non penetrat
in terram X
pedes

Pegæ magni
fontes
Crenæ parui
fontes

De aquis ex
alijs authori-
bus

De mari

Sunt in mari
loca quedam
altiora

naturam cum
cetera. Sed fo-
propere & c.
neque: sicuti si
maris aqua
nascens, ut
inde ob solem
humido, pars
uero excrem-
ipsum per ex-
excremētū, a-
crecat, cum o-
deficit, flumī-
perlanibus.
lentior, ac me-
cit salis stagni-
proximis ann-
tium in mar-
eulisse, ac de-
aquarum per or-
pio posuit. Ne-
congregation-
proprietatibus
adducit: sicut
sicca & calid-
aqua tam sub-
calidam & sic-
gnaquam aer
longe ueniens
spūet, aut eni-
ut sape hinc
mouet spiritum
si pat. unde uer-
citra fumum f-
excitat siccas,
ponunt usque a-
latio uenti tac-
aut per uentū
oblique feratū
frigido expell-
oblique tēdit.
aggregati in a-
ut spiritus aut a-
imber, ad nos
terras ponit. Q-
uidem, ut al-
totā habitata-
habitabili uer-
quinq; ad tria
Latina subijci-
ex aduerso re-
nus. Ex aduer-
nobis Corus.
Inuermidij uer-

naturā cum à uentis exagitur. Igitur mare cum aqua sit stabilis, aut fontalis est, aut collectitia. Sed fontalis esse nō potest, cum aqua ex magno fonte nascēs, nulla stabilis inueniāt: propterea & stagna è fontibus orientia, aut manifestos habēt fluxus ad mare, aut subterraneos: sicuti stagnum Hircanū, quod accolē mare ob magnitudinē uocāt. Relinquitur ut sit maris aqua collectitia, nō quidem ex fluminibus cum nulla sufficerent flumina, sed sponte nascens, uti supra cōmemorauī. Restat cur falsum sit ostendere. Hoc ob terræ siccitatē, deinde ob solem uidetur habere, cum stādo, tum uaporādo. Vt enim in nutrīmēto potabili & humido, pars tenuior & melior secernit̄ in carnem & ceterā animalū substātiā, reliquū uero excrementū defluens in uesicam falsum est & amarū: Sic putandum in mari potabile ipsius per exhalationem à solari calore secerni, atq; absumi: quod uero relinquitur tāquam excrementū, amarū atq; falsum. Quæ profecto causa est, q̄ minime ob multitudinē fluminū crescat, cum cōtinuo aqua dulcis à sole absumatur. Nec autē ob cōtinuam absorptionem deficit, fluminibus & imbribus copiā iugiter suppeditātibus, & quod inde hauritur recōpensantibus. Illud præterea docet. Aqua quo falsior atq; amarior, tanto crassior & corpulentior, ac melius nauigia grauiāq; retinet onera. Dulcia flumina nō item. Exēplum adducit falsi stagni in Palæstina, quod hominē colligatum nō deprimat. Nos exemplum simile proximis annis uidimus: Hierony. Florentinū quendam decoctore à creditore è turri Antiatum in mare uinctū manibus præcipitatū, ab undis tota nocte sustentatū, mane ad littus euasisse, ac deinde cōtra creditore facti quæstionē habuisse. Post hæc diuersas fontium & aquarū per orbem proprietates adducit. Hæc Arist. qui mare sicuti & reliqua sine principio posuit. Nos autem à ueritate eruditi legimus, Congregētur aquæ in unū locum. Item, congregationes aquarum appellauit maria. Itaq; mare sicuti & cetera cum suis omnibus proprietatibus initio ab omniū conditore deo cōstitutum rite credimus. De uētis autē hæc adducit: Sicuti uapor humidus ob frigus concretus in aquam mutari potest, eodem modo siccus & calidus poterit condensatus in spiritū consistere. Et sicut ex humidiorē uapore fit aqua tam sub terra q̄ supra, sic è sicciorē sient subtus ac supra terrā spiritus. Cur autē cum calidum & siccum principium habeāt, non tamen calidi spirare uidentur, Id accidit ob longinquum aeris motū pleni uaporis frigidi, haud aliter quā per os reflatu spiritus calidus longe ueniens per uiam frigescit. Cur autem & sæpe in eadem regione proxime alibi uētī spirēt, aut etiā pluuat, alibi nequaquā: Causam dicit diuersos solis adspēctus in eodē tractu, ut sæpe hinc sicca magis ascendat exhalatio, hinc uero humida. Præterea sol sedat & commouet spiritus. Debiles quidem & paruas exhalationes exterminat ampliore calore ac dissipat, unde uentī nō surgunt, haud aliter q̄ si in magnum ignē inciderit paruum lignū, totū citra fumum flamma absorbetur. At contrā, modicus solis calor ac tēperatus exhalationes excitat siccas, unde uentī procreātur. Ex quo in ortu Orionis circa Cancrī tropicum uentī ponunt usq; ad etestas. Igitur per magnos calores, aut magna frīgora, cum nulla est exhalatio, uentī tacent, aduersamq; esse materiā pluuiæ illud indicat, q̄ per pluuiam raro flant, aut per uentū raro pluit. Cumq; annus fuerit uentosus, sequitur alter pluuiialis. Quod autē oblique ferātur causa est antiparistasis. Nam cum feratur exhalatio ad mediā regionem, à frigido expelliūt aere, remeare ad inferiora recta nō permittitur à suo calore, quod superest oblique rēdit. Præterea uti fluminum sic uentorū parua initia, multis enim exhalationibus aggregati in apertā pcedūt magnitudinē. Quocirca & minimi sunt, unde spirare incipiūt, ut spiritus aut auræ magis appellari possint q̄ uentī. Fiunt autē & oriūtur in aere medio, ubi imber, ad nosq; paulatim ex altiore loco descēdunt. Sub Zodiaco itē habitabiles non esse terras ponit. Quod tñ falsum nō solū multorū astrologorū autoritate, sed etiā experiētia uidemus, ut alibi dixi. Præterea duas tātū zonas habitatas p̄ latitudinē, p̄ longitudinē uero totā habitata, distareq; habitabilē ipsius lōgitudinē ab Herculis colūnis usq; ad Indicū. Ab habitabili uero latitudine, ab Æthiopia usq; ad Mæotidē & Scythiæ ultima loca, plusquā quinq; ad tria. Vētos postea ponit numero XII, catholicos, quibus ego ex Plī. autoritate Latina subijciam noīa. Ex oriēte æquinoctiali Apeliotes, nobis subsolanus appellatus. Cui ex aduerso respōdet Zephyrus, nobis Fauonius. Ex oriēte æstiuo Cæcias, nobis Vultur-nus. Ex aduerso respōdet Libs Africus. Ex oriente hyberno Eurus. Ex aduerso Argetes, nobis Corus. A meridie Notus, nobis Auster. A septentrione Aparctias, nobis Boreas. Intermedij uero quatuor, prope meridiē ab latere orientis Euronotus, nobis Phœnicus.

Ex aduerso

Cur mare
falsum

Stagnum in
Palæstina ho-
minem colli-
gatum nō de-
primit

De uentis

Venti ex ad-
uersa pluuiæ
materia

Ventorum si-
cuti fluminum
parua initia

Venti XII

Ex aduerso Trascias, nobis Circius. prope meridiem ab latere occidentis Libanotus, nobis Africus Auster. Ex aduerso Messes, nobis Aquilo. Ex his sereni sunt Aparctias, Trascias, Argetes. Humidi Libs, Cccias, Apeliotes. Sicci Argetes, & Euris. Niuosus maxime Aparctias, aestuosus maxime Notus. Alios uentos locis peculiare minime salubres putat Adamantinus sophista. De terræmotu. Hunc dicit ex uētis fieri terra inclusis, ut causa agente. Præualente uero calida & sicca exhalatione, ut materiali. Ex quo plerunq; sereno & tranquillo cōtingit tēpore, quādoq; etiā cōtrā. Nec ab re, cum pluribus flantibus uētis quidam terræ incumbūt, reliqui supra remeāt. Non tamē quādo id accidit magnopere mouet. Fiūt noctu plerunq; & maxime circa diluculum, q̄ noctes sereniōres ob solis absentia existunt propter terrā frigore cōcretam & adstrictā. Tum circa eā horā uenti plerunq; insurgūt excitati, q̄ ea hora quietior & sol potentior phibeat ē tellure exhalationes egredi, ex quo per uim erūpere necesse. Fiunt etiā sæpe maiores circa loca ubi angustū mare, q̄ ibi uētus uiolentior sit, ob angustias coercitus, cauernas ingredi, terramq; mouet. Idcirco & loca cauerna omnia huiuscemodī malo sunt obnoxia. Et in æquinoctijs plurimū dominatur terræ uentus. In solstitijs uero minimū emittit exhalationis. Præterea sonus in hoc genere prius auditur q̄ incussio. Genera terræmotuū plura τρωμώδης tremulentus, quādo late concutit. παλμώδης palmodes, quādo alte cōmouet. ἐπικλιντής epiclintes, quādo in obliquū secundū acutos angulos mouet. βράσσης brastes, quādo cū motu frāgitur ac secundum rectos angulos supra subitusq; euertit. χασματίας, cum sit hiatus terræ, in locis curuis cōtingit. ρήκτης, id est scissor, qui rimas aperit. ὄσσης ostes, qui unā continuat scissurā. μέκτης, qui sæpe citra motū terræ intus sonat ac mugit. In mari quoq; analogū ac simile aliquid terræmotus cernitur, cum hiatus in eo & cōcussio uidetur. Hæ omnes species ex Aristotele sparsim colliguntur, quas Albertus sic interpretatur. Scissionē, percussionē, perforationē, subuersionē, tremorem, titubationem. De tonitru mox ac fulgetra & fulmine, deq; Typhone, & Ecnephia profectur, quæ omnia sicca & ignea exhalatio & materia gignit in nubiu humore restans. Nam calor & ignis haud genitus ex eis secernitur, sed quantulus restat qui horum causa effectuum est. Ex abruptione itaq; nubium crassarum sonitum simul & fulgetram reddit. Fitq; prius igne tonitru, quanquam prior ignis adspicitur. In causa est uisus sensus celerior quā auditus. Nec unquam alterū sine altero fit, quamuis ad sensum nostrū sonitus non perueniat ob loci distantia, quādo modice fit. Igitur sic tonitrus definiri potest: Sonitus ex nubibus ex uiolenta cōuerberatione exhalationis calidæ & siccæ excussus. Quod autem inæqualia sint tonitrua inæqualitas nubium facit. Vbi enim maior est crassitudo, maior emittitur sonus. In fulminis exitu maximus est. De quo in sequente dicitur uolumine. Libro 111. fulmina Typhonem & Ecnephiam, incensionem, coronam, iridem, parelia, uirgas enarrat. Est enim fulmen ex eadem pene causa & materia ignea, sed tenuior, demissa à nubibus. Diuersæ eius species. πρήσσης Prester, proximum aerem comburit coratatumq; reddit. κέραυ Ceraunus maiore, sed tenuiore spiritu exit. ἀργήτης Argetes, per antiphrasim dictus, quod uelociter penetret, nec nisi antitypsmata, id est, ea quæ resistunt, adurit, ut ferrum, petram: lignum uero aut uestem, nequaquā: sed pertrāsit innocuus tenuitate poros. Interiusq; sæpe cōcremat, ut in oculis pecuniā, saluo marsupio. Helicium quod oblique tortuoseq; uenit. σκήπτρον Scepton, quod ad aliquid certum priuatim tendit: ἀπὸ τοῦ σκῆπτρου: quod est uestigare & inquirere. Illa uero quæ petuntur à fulmine, prius moueri cōtingit, q̄ sonitum audiri, q̄ celerius spiritus penetret q̄ fragor. nubibus excutitur, qui per impetū uiolentæ fit excussio. Nec mirū. Spiritus enim omnis ē cœlo missus, uinō natura, ad inferiora fert, cum natura ut materia calida tendat ad superiora. Sicuti cōtrā quædam sursum ui emittuntur, quæ inferna petunt, ut aqua salies. Procellas quoq; & turbines circa terrā subito uolutates, τυφῶνα & ἐκνεφία, i. Typhonem & Ecnephiam Græci uocāt. Quæ ex eadē materia sunt ignea, separata, & egressa nubibus, hac inter se differentia: quod Typhon oblique & per gyrum ruit, & in locis angustis furit: arbores eradicat, quandoq; turres deicit. Ecnephas, obscurat aerem, quod materia sit crassior, & in locis patentibus ruit. Est & flammatio siue incensio Græce cauma appellata, quæ item est exhalationis uis in aeris aliqua parte, quæ rubere ob incendiū uidet. de area autē, quā coronā diximus uocari, & Iride & parelijs & uirgis in 1. lib. quoniam proposito distinctionis mihi factæ cōuenire uidebatur, enarraui. In fine autē huius 111. lib. attingit Mineralia, dicit q̄ ex fumosa & sicca exhalatione

De terræmotu

Tremotum generat

Tremotus

Palmodes

Epiclintes

Brastes

Chasmatias

Rhectes

Ostes

Mectes

De tonitru

et fulgetra

De fulmine

Prester

Ceraunus

Argetes

Helicium

Sceptum

De turbis

nibus

Typhon

Ecnephas

Cauma siue

flammatio

exhalatione
Metallica u
atrac; cete
quam, q
argento u
narc mixto
scantur tot
Veneri, n
mentorū
bus & plant
tor sunt ad p
calore per al
gymnasium
pio, id est u
sunt, queant
epileps; id est
alio iuuant
defectum. Ap
opposita, qu
pignit. Aut
tem homocoe
bus & platis
stant ut facies
Horum igitur
erent, rursu
autem per ign
miniam con
ac terre retin
oleum: de si
ferum, corn
flexibilia, π
communiabil
uicola, q̄ d
corruptibilia
quam à natur
trascant, quoc
entim nimo,
minas, quod a
debilitate de
ignis proprius
partem diuisa
in patreccn

ma à Platon
nere scripsit. T
Damascenus, c
nicum & Hiero
post Timarum
tionē, & natur

exhalatione fossilia omnia fieri, sicuti lapides: & omnia liquabilia, ut sulphur & alia quaedam. Metallica uero ex uapore humido magis esse, ideo fusilia conflatiliaque sunt. Præterea solem astraque; cætera causam esse remotam metallorum: sulphur uero & argentum uiuum propinquam, quod uirtute caloris sulphuris, uapor humidus commiscetur cum pingui terrestri in argento uiuo, quod frigerandi ac condensandi uim habet. Præterea metallica omnia de genere mixtorum imperfectorum quo ad formam essentialem uideri. Quæ septem esse dignoscuntur totidem planetis comparata: plumbum Saturno, stannum Ioui, ferrum Marti, æs Veneri, aurum soli, argentum uiuum Mercurio, argentum Lunæ. Lib. IIII. Rursus de elementorum qualitatibus ratiocinatur, unde generationes fiunt ac corruptiones in animalibus & plantis. Ex his agentia calidum & siccum, patientia humidum & siccum. Quatuor igitur sunt ad perfectam horum dispositionem. Digestio siue concoctio, quæ ex proprio uenit calore per aliquod exteriorum auxilium consummatum, uelut alimentum per balnea aut gymnasium digestum. Huius partes sunt Pepsans, id est maturitas, quæ primum in Pericarpio, id est uentriculo concoquitur: quæ tunc perfecta est, quando semina quæ in pericarpio sunt, queant alterum quale ipsum efficere. Hæc totidem indigent adiuuentis, quorum altera epsefis, id est elixatio à calido humido naturali: altera optefis, id est assatio, à calido sicco & alieno iuuante prouenit: & hæc extrinsecus, illa intrinsecus. His totidem contraria ob caloris defectum. Apepsis, id est indigestio, pepsi. Homotes cruditas, pepsans. Molyntis elixationi opposita, quum alimentum liquefcit, ac minime condensatur. Stateusis optefi aduersa, cum pigrescit. At insuper ex his qualitatibus differentijs homœomera corpora uariari. Vocat autem Homœomera ueluti metallica, & quæcunque ex his fiunt separata, quæ item in animalibus & plantis ueluti carnes, ossa, nerui, pellis, uiscera, pili, uenæ: ex quibus anomœomera constant: ut facies, manus, pes, & alia. In plantis uero lignum, cortex, folium, radix, & his similia. Horum igitur aliqua πικτὰ καὶ ἰγλῆτικτὰ, id est, cōcretilia & liquabilia: quæ enim per frigus crescunt, rursus per ignem liquefcunt, ut quæ ex aqua sunt: glacies, æs, & reliqua metalla. Quæ autem per ignem densantur, per humidum quoque dissoluuntur: ut lutum, sal, nisi forte poris nimium constricta fuerint, ut lateres. ἄπικτὰ uero, id est inconcretibilia sunt quæ plus calidi ac terræ retinent, ut mel, mustum. Item quæ plus aeris quàm aquæ, ut argentum uiuum & oleum: & si quid uiscosum, ut gluten. Nonnulla μαλακτὰ, id est mollificabilia per ignem, ut ferrum, cornu, lignum, Immollificabilia, electrum, & tophi speluncarum. Aliqua καμπὰ flexibilia, τεγκτὰ tingibilia, κατὰκτὰ ductilia, πλασὰ formabilia, θλασὰ frangibilia, θραυσὰ comminuibilia, ἐλακτὰ tractibilia, ωιεςὰ impressibilia, χυσὰ fissilia, τμηκτὰ truncabilia, γλιχρὰ uiscosa, ψαδυσὰ friabilia, πικηκτὰ commassabilia, καυσὰ ustibilia, θυμιατὰ exhalabilia, φθαγκτὰ corruptibilia, σκηπὰ putrescibilia. Putrescunt enim quæ secundum partem corrumpuntur, quum à natura separentur, quod omnibus accidit præter ignem: nam terra, aqua, & aer putrescunt, quod hæc igni sint materia: nihil enim dum est calidum putet seu putret. Humida enim primo, deinde sicca fiunt putrefacta ex propria frigiditate & alieno calore: ac hyeme minus, quod aer minus calidus: mota item minus quàm stantia, quod motus aeris calorem debilitet: ea demum ratio, quod multum minus pauco putrescit: in maiori enim amplior est ignis proprius & frigidum quàm obtineat in circumstante uirtutes: ex quo mare secundum partem diuisum putet, totum uero minime: eodem modo & aquæ reliquæ. Animalia quoque in putrescentibus fiunt, quod ab his separata caliditas naturalis illa exulcitet.

De metallicis

Pepsis

Pepsans

Epsesis

Optefis

Apepsis

Homotes

Molyntis

Stateusis

IN METAPHYSICA.

RHPHEVS Museusque ac longo post hos interuallo Pythagoras, Plato, eiusque temporis homines qui theologiam attigerunt, ut tradit Herodotus, ab Aegyptijs hausere sacerdotibus, quibus multa ob sapientiam ac uitæ abstinentiam de diuinitate manifesta fuere. Arist. deinde longe in hoc genere Platone inferior, ut qui potius logicæ aut philosophiæ partes, quàm theologiæ sit executus: plurimam à Platonicijs refelluntur, nonnulla etiam ab eius adsertore Auicenna, qui & ipse in hoc genere scripsit. Theophrastus quoque paruū de hoc adidit libellum. Cuius meminit Nicolaus Damascenus, dicitque magnū ad ipsius disciplinæ isagogen esse, licet latuisse uideatur Andronicum & Hermippum, qui in eius libris hunc non cōnumerant. Visus etiam & ipse Cicero post Timæum cōuersum aliquid & supra naturam conscribere in libris de Fato, de Diuinatione, & natura deorum. At nostri diligentius omnia ueriusque interpollantes eò rem deduxe

GG

runt, ac

Lemata XII.
Metaphy. lib.
v. 1.

Quod quid
est esse.

De ente

Transcendētia

runt, ac dialecticis epicherematis physicisq; argumētationibus munierunt, ut per naturā id quod est supra naturā penē monstrauerint: nec tam fidei quā experimētis quodāmodo rationibusq; ad ardua nostri dogmatis deprehēdēda sit locus. Hāc itaq; summis digitis locos distinguēdo principales attingā, si prius libros Aristotelicos in uniuersum ac summam re- petam. Primo nanq; honestae sciētiae dignitatē exequitur, ac quemadmodū ipsius habitū seu suum experimētis cōsequamur. Secūdo quando sciētia de ente ac ueritate simpliciter est, in- fert: quod ueritas uno modo facilis, altero uero difficilis, difficultasq; interdū ex parte mate- riae: quod quomodo sit uerū in quarto libro declarat. Tertio dicit hāc sciētiam esse theoreticā, quod profecto nequaquā liquet, nisi nouerimus quid à praxi theoretica differt. De qua quidē lib. v. 1. differitur. Quapropter hic tractatus eō differtur. Præterea **XXVIII.** quæstiones enumerat, quas paulatim in libris sequētibus soluit. Quinto differit, quod ueritas nequaquā nisi per causam liquet. Et quoniā nō omnes facile cognosci possunt nisi in infinitū progredia- mur, probat quod in nullo genere causae in infinitū procedit: de quibus omnibus agitur lib. **XII.** ubi tractat de causa prima, efficiēte, & forma, & sine. Hic præterea de ente dicere inci- pit, ac proprietatibus eius, quæ cum eo cōuertitur (quæ transcendētia nostri uocāt) præsertim de uno. De reliquis uero & maxime de uero & bono agitur in **VI.** Quinto proprietates entis subiectas ponit quæ sunt **X.** genera, ubi differit nō tam de potestate illarū, quā aliorū uer- borum ad illas siue primo siue secūdo loco pertinētū. Quod profecto sit ad deprehēdēda li- gnificata, quæ ad Metaphysicā pertinet. Ex his autē quædā excludit à Metaphysice sciētia, uidelicet ens rationis: quod nihilominus uerū significet per propositiones cōstitutas ex uer- bis priuatiuis, ut cum dicitur cecitas. Et hoc agit lib. **VI.** In quo quoniā sit de huiusmodi ente mētio, ex consequēte differit de uero, quod cum ente cōuertitur, & item de bono. De naturis entium disputat, quorū aliqua sunt substantiæ, aliqua accidētia. Sed quādo accidēs à substantia depēdet tam quo ad esse, quā quo ad cognitionē: ideo si quis substantiam indagauerit ilico accidētis naturā nosse poterit. Eapropter de substantia tantū uestigat in hoc opere. Cōmunis autē est omni substantiæ diffinitio, quam Arist. quod quid est esse, nostri uero theologi quid- ditatē appellāt, per quam talis est substantia, ut deus deitate sit deus, quēadmodū dicūt, & ho- mo humanitate homo: ac de his differit **LI. VII.** declarādo quæ sint ea quæ requiruntur ad qd' quid est, & quomodo se id habeat. Et id cuius est quod qd' est, tam in substantijs cōpositis quā simplicibus, non tamē separatim de aliquo, sed generatim, & in uniuersum de ipso lo- quēdo. Substantiarū uero aliqua sunt cū materia & corruptibiles, ut physica corpora: aliqua incorruptibiles, ut cœlū: nonnullæ citra materiā & incorruptibiles, ut intelligētiae seu mētes. de primis agit lib. **VIII.** sanē declarādo, qd' ex materia & forma cōponūtur, & quonāmodo hæc inter se & ad cōpositū habeāt. **LI. IX.** de proprietatibus, siue ut nostri uocāt theologi, passiōibus, quæ in omni ente reperiūtur, sed in aliqua tātū parte, uidelicet de energia & potē- tia. Nā in substantijs citra materiā, ita est energia qd' non est potētia. In substantijs uero cū mate- ria utrūq; existit. In **X.** differit de quadā alia pprietate disūcta, uidelicet de eodē & diuerso, & de his quæ ea cōsequūtur, id est de oppositionibus. In **XI.** priuatiu nō adit tractatū, sed tantū superius enarrata in epilogū colligit. In **XII.** de substantijs æternis differit siue sint cor- poreæ siue incorporeæ. Et hoc fermē modo substantias omnis absoluit, ac per illas etiā accidē- tia quæ substantiā cōsequūtur: ex quo ens omne tractatur, qd' Metaphysicæ subiectū est. Ens enim qd' nomē à Quintil. latinitate donatur, qua ens ut ait Nicephorus Gregoras, huius di- sciplinæ dicitur subiectū, qd' rerū ac artiū omniū diffinitiones, naturas, ac pprietates per se cō- siderat, nec septā regionē aliquā seu limitē habeat: quēadmodū nec dialectica, nec rhetorica, sed hæc ut apte tātū atq; adposite de omnibus loquatur: dialectica uero ut metaphysicā ad ue- ritatē deprehēdēdā instrumētū. Reliquæ item artes ens nō in uniuersum, sed ex parte cōpre- hēdūt: ut Physica ens corporeū, Arithmetica numeros, Musica sonos, Geometria magnitu- dines, Astrologia sphaeras, & quæ sunt in cœlo. Ens insup, ut quādoq; definiā & in partes di- ducā, est quo cūcta appellātur, & in qd' omniū simplicia cōpositorū resoluūtur. Eius diuisio quadruplex, mobile & immobile, ratione & re, energia & potestate, idē & diuersum. Mobile rursus corpus seu corruptibile, ut physicū, seu incorruptibile ut cœlū, Physica tractat. Immo- bile uero perpetuū Metaphysica. Ens ratiōe ab eadē tanq; minime uerū reijcitur, qd' tātū mē- te ac ratiōe percipiatur, re autē nequaquā subsistat, de quo supra dixi. Re autē ens duplici expri- mitur modo: generali per ea quæ uocāt transcendētia, quæ pprietates sunt entis æquales, ety- mis tantum

mis tantū d
re. Res ab
Verū quod
nis est, q
mo ab ip
his omnibus
sto. in mēte
tia ipsa & n
& naturæ &
sed subiectū
tia: substantiæ
sci queat: qu
in ea retineā
Medicus en
nō solū nom
tia entia dicit
en substantia
sue essendi u
& idē & nō a
mo sēdū d
debet ex eo
nāq; est cōcir
unū, sed etiā o
id est substanti
ponit, prima
reōtinēt &
cū hypostasi
Graeci uocāt,
ppet hyper
modū Alber
diuisio simple
cōpositiōe: au
essentia. Et ex
cō & accidēt
stantia in præd
minus agitur
teria: hanc ex
teria mixtorū
fatis dixi. Et h
entis siue dom
quam dicitur
bū. Forma u
bitq; aut esse
alij forma dic
duob' saltē p
substantiæ pon
teria cōsiderat
illud, cuius est
nō est, sed ex p
pta. formæ ap
scribēs, que
tia entis diuisi
sunt tamē qua
Quædā citra p

mis tantū diuersis. Ens in primis, quod primus sit omnium cōceptus, & in eos cetera resoluatur. Res ab effectu & essentia. Vnū à sui diuisione ac integritate. Aliquid ab aliorū diuisione. Verū quod mētis cogitatiōi ac cognitiōi respōdeat. Veritas enim quadruplex, aut orationis est, quam mētis ueritas metit, quæ & ipsa à rerū naturalium ueritate illustratur: hæc postremo ab ipsa summa & cūcta metiēte ueritate, qua deus appellat. Verū autē qd' entis est æquale his omnibus supradictis cōmune est, uelut hominibus & belluis animal. Verū & falsum Aristoteli in mēte ponit, bonū autē & malū in rebus. Bonū itē seu bonitas quadruplex: aut ex essentia ipsa & natura, qua omnia q̄ sunt impertiuntur, & hoc cū ente cōuertit: aut qd' ex accidente & naturæ & animi & gratiæ puenit. Decē quoq; genera his supradictis nō qdē apparetur, sed subiiciuntur: quorū prima substantia tātū, reliqua accidentia, de quibus separatim nulla est sciētia: substantiæ nō itē, quā in hoc lib. cōtēdit ante omnia declarare, ut hæc pcepta facile illa digno sci queat: quapropter hæc ens, ppric uocat, nouē uero uniuersalia entia æquiuoce appellat, q̄ in ea retineat esse, nec ab ea prorsus diuidi ualeat: neq; solū nominis, sed & rei sint participia. Medicus enim liber & medica experiētia & medicū pharmacū ab arte medica omnia dicta nō solū nomē cū ea cōmunicat, sed eūdē finē, hoc est sanitatē. Sic & nouē categoriæ à substantia entia dictæ nō simpliciter, nō solū nomē cū ipsa substantia cōmunicat, sed etiā rem. Nulla em̄ substantia absq; his omnino simpliciter est, hæc nāq; oia substantiæ sunt aliqd. Tāta igitē entis siue essendi uis est, ut etiā nō ens esse nō ens dicat, & sub ente ueniat. Si igitur ens & unū est & idē & nō aliud, haud aliter q̄ causa & principiū se cōsequēdo. Vnus autē homo & ens homo secūdū dictiōnē duplicatā, & nō aliud qd' demōstrat: unus itē est homo & est homo, uidelicet ex eodē & simili, & altero & dissimili, q̄ eiusdē sit sciētiæ opposita cōsiderare. Musicæ nāq; est cōcinnū & incōcinnū, & eiusdē sentit⁹ opposita sentire: quapropter nō solū simile, aut unū, sed etiā dissimile aut plura, eiusdē fuerint disciplinæ. Substantia igitē, id est οὐσία & ὑπόστασις, id est substantia idē ferē, diuersum modo ac ratiōe quadā. Eius diuisiō duplex: simplex & cōpositū, prima & secūda. Per secūda species notant, qua uniuersalia dicunt. In prima singulari re cōtinet & indiuiduū: quo nomine tātū ex Latinis Capella utit, uocaturq; suppositū, subiectū, hypostasis, persona, hoc aliqd. At hypostasim quanq; omne singulare in genere essentia Græci uocāt, usurpatū tamē in eo tātū supposito, qd' ratiōis est particeps: sicuti & psona quæ ppter hyperochē tam deo q̄ angelis & omnibus cōuenit. Sed & primā substantiā pter hunc modū Albertus & deū ipsum intelligit, & genus supremū inter pdicamēta. Altera substantiæ diuisiō, simplex & cōpositū: simplex nulla est præter deū, reliqua cōposita: omnia diuersa tamē cōpositiōe: aut ex materia & forma, ut corpora physica: aut energia & potestate, ut ex esse & essentia. Et ex quo est & qd' est, qualis in angelis cōpositiō dicitur. Cōpositū uero ex subiecto & accidente tam in substantiis incorporeis, q̄ corporeis dicit. Hoc igitur modo Aristoteli substantiā in prædicamētis appellat, nō extremā sed mediā, q̄ nec contrariū habet, neq; magis & minus. Igitur de extremis & partib⁹ substantiæ hoc modo diuisis loquemur, ac primū de materia. Hanc ex qua, in qua, & circa quā appellat. Ex qua naturalis & artificialis, ut elemēta materia mixtorū in naturalib⁹. Elemētorū uero materia prima, q̄ dicitur hyle, de qua in physica satis dixi. Et hæc ppric nō tam substantia quā pars substantiæ. In arte pfecta est substantia: ut ensis siue domus: materia, ferrum & lapides. In qua, est ipsum corpus in quo sit anima. Circa quam dicitur potestatis obiectū, ut uisus color, & sciētiæ subiectum, ut physica corpus mobile. Forma uero essentialis anima est, quæ q̄ pars existat substantiæ, partis forma dicitur, tribuitq; aut esse aut uiuere, aut sentire, aut intelligere, aut hæc omnia, ut homini. Præter hæc & alijs forma dicitur modis, ut entelechiā nō tribuēs sed habēs existētiā & pfectionē, q̄ nō sit è duob⁹ saltē principiis substantiæ cōposita, ut angelus & deus: ac qua refert angelū, in genere substantiæ ponitur. Deus em̄ extra genus omne. Tertio modo dicitur ipsa rei natura citra materiā cōsiderata, ut hūanitas ex homine, nigrities ex nigro: poniturq; in eo genere in quo est illud, cuius est forma. Quarto modo dicitur quoduis accidēs qd' causa quidē existēdi per se nō est, sed ex parte: ut sciētia in hoīe siue albedo. Quin & ea q̄ re nō sunt, sed tātū mēte cōcepta, formæ appellari cōsueuerūt. Postremo forma quātitas est modo quodā subiectū circūscribēs, quæ ad quartā p̄tinet speciē qualitatis. Energia siue actus & potestas siue potētia tertia entis diuisiō, quanq; nō in omni ente. Nā quāuis nil sit præter deū qd' nō ex utraq; cōstet, sunt tamē quædā quæ entelechiæ dicuntur, pfectionē in se habētes: ut deus, angelus, anima. Quædā citra pfectionē quas energias appellāt, quæ sunt motus omnes: pfectiones tamē in

Substantia diuisiones.

Materia

Forma

Energia & potestas.

mouētibz, impfecta in motis. Est insup prima & secūda triplici quidē modo: primū ratiōe ipsius dei, quē actū primū & purū appellat. Ceteri oēs secūdū eum. Deinde ex energiarū successiōe in eodē genere seu specie, ut in triplici intellectu actiōe secūdū Arist. Postremo energia prima est ipsa forma, ut in homine sciētia: energia secūda ipsum officiū, uidelicet scire intelligere, sicuti mōstrat liber de anima secūsus. Potestas itē plurifariā agēs & patiēs, posse uidelicet mouere & moueri, amare & amari. Patiēs rursus aut ratiōe accidētis in subiecto, aut formæ in materia prima. Energiæ quidē cōiūcta est potētia, ratione tantū distincta, cū idē numero ens respiciat: ut homo absolut⁹ energia est homo, & potētia qua potēs fuit esse homo, sui principij pducētis aut cōseruātis ratiōe. Remota est ab energia, cū diuersum nūero ens cōtinet, ut semē potestate homo. Et sic diuisa re sunt. Aut etiā sicuti energiā primā & secūdā dicimus, eodē modo potestatē primā quæ remota & impfecta est, ut semē potestate homo, & secūdā ut in eodē subiecto, ac ppinquā & facultate paratā ad agēdum, ut ignis potestate urēs, qui nōdū urit. De quib⁹ in physicis locuti sumus. Sunt itē potestates naturales tam sensus & ratiōis, quæ in tertiā locātur specie qualitatis. Inter entia quoq; idē & diuersum posuit Arist. Et qd' hoc cōsequit' oppositū. De quib⁹ differit lib. x. V num, idem, simul, indiscretū cōmuni dicuntur uocabulo. Est enim eadē differētū essentia, sicuti simile eadē differētū qualitas, & æquale eadē differētū quātitas. Quæadmodū cōtra diuersum, aliud, differēs, oppositum, discretum, alterū, duo, diuersitatē omnia significāt. Entia & essentia omnis ē cōtrarijs ad unū & plura deducuntur: unū in statu & quiete, plura in motu: ut ex forma & priuatiōe, id est ente & nō ente: siue id esse sit ex materia & forma, siue energia & potestate. Ea demum ratio mouit Pythagorā, ut unū & duo, id est nūeros inter essentiā & rerū principia referret, q̄ Monada & Diada appellauit. Quapropter quodlibet est, qua unū est. Dissoluta em unitate nō est. Et hoc demū modo unū entī cōparat, absolutā rei indiscretionē cōtinēs. Cū uero tantū quātitatis indiscretionē præ se fert, principiu est numeri. Tertio uero, ut ait Diony. nulla est multitudo citra unitatē. Nā multa partibus sunt, unū toto. Multa accidētibus, unū subiecto. Multa nūero, unū specie. Multa specie, unū genere. Multa deniq; potestate, unū energia: ut omne cōtinuū qd' in infinitū diduci potest. Reperit tamē indiuisibile & natura indiscretū, ut ipsa est unitas, & nota quæ est principiu lineæ, & nūc in tēpore. Præterea ipse deus, qm̄ ut ait in x. lib. quod simplicissimū est, mēsurā est in quolibet genere. Totidē modis diuersum seu differēs dicitur. Est quoq; differētia rei & ratiōis. Dicit' enim re aliquid tripliciter differre: numero, specie, genere. Quædā enim uera sunt, & re differūt: ut species inter se, asinus uidelicet & homo. Quædā minime uera, nec re differūt: ut genus & species. Nōnulla uera, & item cogitatiōe differūt, ut homo & animal. Usurpat aut cogitatio siue ratio in hac parte pro animi cōceptu extra rem, uel in re, q̄ tamē res ipsa nō sit. Extra rem, ut si quis chimærā quæ nusq; est, mēte fuerit cōtemplatus. In re, ut si quis in hominis meditatione speciē cōceperit, aut casum genitiuū. Sequit'. Ex his oppositū uidere numero quadruplex, aut ratiōe cōparationis, ut ratiō, seu remotiōis oppositi triplici de causa. Aut enim remoto nihil omīno relinquit, ut negatio: aut subiectū relinquit, ut priuatiō: aut certe subiectū & genus, ut contrariū. Quo circa quædā dicuntur opposita cum mediō, quædā citra mediū. Cōtradictio in primis maxima oppositiō ac remotissima est, senasq; retinet cōditiones: q̄ extrema omī mediō careāt tam generis q̄ subiecti: q̄ sint extra gen⁹, ut de ente & nō ente: q̄ alterū extremorum sit aliquid positiuū, q̄ negatio sit absoluta, nō alicuius determinatæ rei aut subiecti: q̄ extrema nequeāt esse idem uel simul: q̄ sit unius & eiusdē, secūdū idem, respectu eiusdē subiecti & in eodē tēpore. Priuatiōis oppositū totidē habet cautiōes, q̄ mediō careat sui generis, q̄ alterū extremorū aliquid ponat, q̄ extrema nō sint idē neq; simul: in quib⁹ tribus cū cōtradictiōe cōuenit. Contrariorū quinq; Ceterū quod habeat mediū subiecti, q̄ extrema sint in genere, q̄ deniq; sit aptū illud habere quod ponit: pro suis specie loco & tēpore. Cōtrariū quinq; cautiōes: q̄ opposita cōtraria nō sint idē neq; simul, in quo cū utroq; cōuenit prædictorū: q̄ extrema possint uicissim in eodē subiecto inesse, nisi alterū insit à natura: q̄ extrema sint in eodē genere: q̄ alterū extremorū habeat rationē habitus, in quibus cū priuatiōe cōuenit: q̄ utrūq; extremū positionē faciat. Latiore aut modo cōtraria secūdū Arist. sunt in diuerso subiecto: ut ignis & aqua. Aut quando potestate cōtraria sunt, ut sanās & debilitās. Aut in potestate ipsorum cōtrariorū agētia uel patientia: ut calorificū, & frigorificum, aut calefactile uel refrigerabile. Relatiua quatuor cautiōes: q̄ careāt mediō sui generis & subiecti: q̄ alterū oppositorū ponat reliquum, uel destruat:

Idem & diuersum.

Oppositum quadruplex

Sex contradictionis conditiones.

Priuatiōis totidem

Contrariorū quinq;

Relatiuorum quatuor cautiōes.

frat: quoni
in quo cō
ne idētitatē
cum Arist
generū est h
quomodolib
uo, & alijs etiā
ius. Sunt & rel
tura & categor
goria: ut sciētia
nem est in gen
relatiua excellē
Metaphysicæ
passiōe: siue se
frigorificū refer
re, non tamē ex
statis agētis u
tar. Socrates al
tem. Reliqua u
ubi aliqualem r
bitum. Sed & T
modis. Primo c
tur ad causatur
nem ut trinitas
deus. Sunt itē
prias & posteri
tim explicabo.
cognitiōe in
tione temporis
uero. In quāto d
nem uniuersalia
sum secus, nisi ex
stratiōe ut m
distingūt. At in
prias dicitur trip
mal prius homin
stem, si secundū e
stotes uero por
ter. Postremo spe
ferentia. Quæ ma
enim duplex: pri
tudo, longitudin
cōuenit magis, u
extensio ad dimē
rū abstractis in
magis albus. Est i
traditur modi. T
gelus, nota in line
partes essential
cōtinuationis in
habet diuersas po
qua. Totū uniuers
genas ut animal
numerus plura nu

struat: quoniam posita se ponunt, & perempta se perimunt: quod in relatione re constat non idem sit, in quo convenit cum alijs tribus. At in relatione rationis possunt idem esse sicut in relatione identitatis. Sed quando ad relationem venimus, plusculum in ea immorandum, praesertim cum Aristoteles in X I. Metaphysicae eam minime praetereat. Diffinitio ipsius in praeceptis generum est huiusmodi. Ad aliquid sunt quaecumque ipsum quod sunt aliorum dicuntur esse, uel quomodolibet aliter ad aliud: hoc Latini Graeci enarratores sic declarant, ut in casu genitivo, & alijs etiam casibus relatio fieri possit, ut pater filij pater: uel ablativi, ut maius minore maius. Sunt & relatiua re quidem appellata & per se: ut quod simpliciter in propria fuerint & natura & categoria: ut pater, duplum. Ex accidente sunt rationis, non in propria, sed altera categoria: ut scientia est in prima specie qualitatis: tamen quoniam refertur ad scibile, quo ad relationem est in genere relationis, quavis secundum quosdam non idem poni debeat. Sunt item relatiua excellentiae, ut dominus: subiectionis, ut seruus: aequalitatis, ut amicus. Aristoteles in Metaphysicae V I. relationem in quantitate ponit: ut duplum, triplum. Praeterea in actione & passione: siue secundum potestatem, siue secundum actum agentem & patientem: ut calorificum ad frigorificum refertur. Potestate & energia, ut calefaciens ad calefactum. Posuit item in qualitate, non tamen explicite: quoniam qualitas non est aliud nisi secundum quod accipitur ratione potestatis agentis uel patientis: uel ratione quantitatis, sicut dicitur aliquid albius alio. Et sicut dicitur Socrates albus est similis Platoni albo, referre uideretur potius quandam albedinis quantitatem. Reliqua uero accidentium genera potius consequuntur, quam creare possint relationem: ut ubi aliqualem relationem ad locum, positione partium refert. Habitus relationem habentis ad habitum. Sed & Theologi nostri relationem in essentia ponunt, & hoc tantum in diuinis, quatuor modis. Primo cum proprium nomen ad aliquid refertur, ut pater. Deinde relatio quae consequitur uel causatur relationem, ut generatio & generans. Tertia quae implicite claudit in se relationem, ut trinitas, haec personas includit disiunctas. Postremo quando pro relatiuo ponitur, ut deus. Sunt item alia quaedam inter se diuersa & opposita sub ente, quae oportet exprimere: ut prius & posterius, necessarium & contingens, totum & pars, magis & minus, quae deinceps paulatim explicabo. Prius & posterius dicitur ratione ordinis alicuius & principij in quantitate, in cognitione in eo quod existit. In quanto continuo tripliciter: ratione loci, ut ignis prior aere: ratione temporis, ut praeteritum prius futuro: ratione motus in rebus naturalibus, ut puer prior uiro. In quanto discreto, index est prior medio respectu pollicis. In cognitione secundum rationem uniuersalia sunt priora particularibus, & simplicia compositis. In cognitione secundum sensum secus, nisi ex accidente. Nam ex accidente notius est sensibus uniuersale, non tamen per abstractionem ut magis commune. Sicuti pueri qui omnes homines ab initio patres uocant, postea distinguunt. At intellectui contra ex accidente & indirecte notius particulare. In eo quod existit prius dicitur tripliciter. Ratione communitatis, ut priora sunt quae possunt esse sine alijs: ut animal prius homine. Ratione analogiae. Tertio ratione diuisionis entis in energiam & potestatem, si secundum energiam contra. Nam partes non incipiunt esse in energia nisi toto absoluto. Aristoteles uero ponit quartum modum, cum sunt duo conuertibilia, & unum sit alterius causa, ut pater. Postremo species omnes, quae sub genere comprehenduntur & diuiduntur, sunt oppositae differentiae. Quae magis & minus recipiant uidentur. In primis quantitati id conuenit. Quantitas enim duplex: prima dimensionis, cui maius conuenit & non magis: ut maius robur, maior latitudo, longitudo. Et quantitas, uirtus, quae est de qualitatis genere, ac per alterationem augetur, cui conuenit magis, ut magis albus: nam magis in alteratione dicitur, maius in augmento. Demum extensio ad dimensionem, intensio uero & remissio ad uirtutis pertinet quantitate. Formis quoque rerum abstractis in genere accidentium maius conuenit, ut maior albedo. Concretis uero magis, ut magis albus. Est insuper Metaphysici, quomodo totum & partes dicantur uestigare. Sex enim traduntur modi. Totum in primis quoddam quod perfectionis dicitur, carens partibus: ut deus, angelus, nota in linea. Totum essentiae, quod plura contineat unam constituentiam rem: ut homo cuius partes essentiales dicuntur. Totum integritatis, quod plura continet integrum constituentiam, modo continuationis in toto continuo: ut contignatio, uel colligatio, uel aceruus. Totum potestatis, quod habet diuersas potestates re discretas a sua essentia: ut anima habet uisum & auditum & reliqua. Totum uniuersale, quod plures continet partes subiectas, non re, sed ratione diuisas: ut est genus ut animal: uel species ut homo, eius per subiectionem dicitur partes. Totum numeri, quum numerus plura numerata comprehendit, ut duodenarius. De necessario autem & contingente inter

*Ad aliquid**Relatio in diuinis quatuor modis.**Prius & posterius**Magis & minus.**Sex modi totius.*

GG ♣ se oppositis.

*Necessitas
duplex.*

*Necessarium
& cōtingens.*

se oppositis, recte perspicemus si causas cōsiderabimus quæ attinguntur in Physica. Necessitas duplex: simplex & hypothetica. Simplex est illud quod à priori causa necessario dependet, ut hominē mortālē esse, quod elemētis cōpositus: quod quādoq; à forma depēdet sicuti exemplū supradictū: quādoq; à materia, ut animal mortale. Necessariū è positione siue hypothese est: si hoc fieri debet, illud habere oportet: ut si ensis fieri debet, ferrum est necessariū. Et hoc totū causam finalē significat, qd' in naturalib⁹ uideri licet. Qui enim finē naturæ ademerit ac omnia temere posuere, necessariū simpliciter existimauerūt: ut in cōstructione domus lapides deorsum cadentes natura ferri, ligna uero sursum tanq̄ leuia dixere: sic homines mēbra fortuitu, nullāq; ob causam facta ad suā utilitatē accōmodauisse. Arist. uero simplicē necessitatē in hypothese esse negat, naturāq; dicit ob formā non cōtra factā, necessitate uero in materia esse non in forma. In Mathematicis idem esse sed diuerso modo. Si sunt priora, sunt & posteriora: ut si est triangulus rectus, tres ergo angulos duobus rectis æquales habet. In naturalibus autē si posteriora sunt & priora: ut homo est, ergo mundū ob eum creati necessariū fuit. In se autē & in ordine ad effecta necessaria sunt causa, sicuti motus coeli respectu eclipsum & aliorū effectorum: quæ præexistētia in causis sunt quoddā futurum non contingens quidē sed necessarium. Quaedam autē sunt causæ nō necessariae saltem cōparatione ad sua effecta, & huiusmodi dicuntur futura cōtingentia dum sic in causis suis præexistūt. Et hæc aut frequēter, ut hominē pentadactylum esse: aut raro, ut hominē fodientem inuenire thesaurum: aut in horū medio, ut legere & nō legere. Rursus in his quæ frequēter eueniūt natura & ars dominatur, quoniā natura in proprijs effectis plarunq; superat: rara enim portēta, & ars propriū finem plarunq; adsequitur. In ijs autē quæ inter saepe & raro, electio dominatur: in nobis enim est legere & nō legere. Raro autē contingens fortunæ & casus est. Fortunæ cum secundum electionē nostram sunt: ut fodientem thesaurū inuenire, causa est fortuna ex accidente inueniēdi. Casus autē in ijs quæ secundū naturā nō autē secundū electionē eueniūt: ut casu tecti supprimi, terramotu terrā scindi, fulmine ici. Quæ propter cōtingēs infinitū est: potest enim & potest non fieri. Necessariū, dicit Auicēna, nullū habet extrinsecus impedimētū: cōtingēs uero, rarūq; plurima impedimēta extrinsec⁹. Potest idē cōtingēs & necessariū esse: ut Socratē mori diuina prouidētia iussioneq; necessariū, cōtingēs uero Atheniēsiū iussu.

PARALIPOMENA.

V V M canat extremos prope iam Vindemitor Antes: racemationi locus in quibusdam erit, ac in urbe primum Roma, quæ tumultus malaq; summam hanc passa est. Plebes præter nexos ac æs alienum in sacrum mōtem primum secessit: unde à Manenio Agrippa reducta est creatis duobus tribunis C. Licinio, & C. Albinio, qui tres alios sibi creauerunt. Deinde Sp. Cassio & Proculo Virginio Coss. lex Agraria promulgari cœpta, usq; ad ciuile bellum semper tumultuosa. Cassius alter Cos, partes agri Hernicis adempti dimidium Latinis, dimidium plebi diuisurus erat, nisi alter restitisset: ex quo damnatus necatusq; fuit. Liuius lib. II. Deinde Capitoliū noctu à seruorum exulumq; quatuor millibus Herdonio duce occupatum, ac his caesis receptum est. Deinde per Virginie casum plebes ex Algido in Auentinum secessit: unde per L. Valerium Potitum, & M. Horatium reducta, creatis ab ea v. Tribunis militum, qui xx. postea fuere. Li. III. Deinde de connubijs orta cōtentio C. Canuleio Trib. legem sciente, ut essent cum patribus communia. Et ut alter de plebe Consul fieret: tunc que primum tres Tribuni consulari potestate creati, anno urbis c c c x. Li. IIII. Postremo in Ianiculum ob æs alienum secedens per Hortensium dictatorem reducta fuit. Galli anno c c c l x v. urbem incenderunt omnem præter Capitoliū: quibus aurum pactum ac ultra quantum ensis appenderet petentibus, Camillus superueniens uictor abstulit, signa retulit. Anno d c c. uici xiiii. cum uico iugario igne absumpti sunt. Orofio teste. Seditiones deinde per Gracchos & Apuleios. Ciuilia quoque insēcuta bella à Sylla usque ad Augustum, & à Nerone usque ad Vespasianum. Nero uetustatem adificiorum perosus per stultitiam urbem incendit, quæ septem diebus totidem que noctibus flagrauit. Vitellius Sabinum Vespasiani fratrem in Capitoliū compulit, succenso templo. Flauianis tandem potentibus, Titi tempore aliud ortum incendium plurimas aedes cremauit. Sub Commodō ictum fulmine Capitoliū: ex quo bibliotheca illa maiorum cura comparata, absumpta est. Anno d c c c x l v i i. Aurea domus Neronis

Neronis flagrauit. An. M. CLX. à Gothis duce Alarico pars urbis incensa. A Viēte autē moles Hadriani inferiore parte dissecta: reliqua uero à Britonibus sub Urbano VI. euersa postea à Bonifacio IX. postremo ab Alexandro VI. restituta. Tyberis ex eadem ferē Apeninini parte unde Arnus supra Arretium oriēs, paruusq; ab initio, mox multis fluminibus augetur, Albula prius à colore, deinde à Tyberi rege Albano ibi præcipitato cognominatus, Auctu religiosus magis q; sauus, ut ait Plin. Nam redundantē bis uidimus, pestilentias, aniq; incōmoda cōsecuta portendentem. Liui. lib. v. glaciātū & innauigabilem eo fuisse anno commemorat. Amnēsq; xliij. in eum corruare per spatia cl. M. ex quibus præcipuos esse Narem & Anienem: item Plī. cōmemorat. Præterea Glanem & Tinnā, quorū alter ex Arretio, alter Tinna ex Apennino inter Eugubiū & Alisium meat, hodie Chiagiū uocat: nōnulli hūc potius Asim Propertio uocatū putāt, ambo tamē simul & Topinus Silio nominatus in Tyberim fluunt. Deinceps de locis alijs. In Apulia Melphis flu. Plinio Straboniq; ponit, à quo non procul postea Melphis oppidū Normandis ædificatū. In eadē parte Augusti Tropæa, nūc urbs Turpia seu Tropiensis. Fanū Voltumnæ deæ Hetruscorū, apud quod habita illorū cōcilia de auxilio Veijs obsessis ferendo. Liui. lib. iij. Pausilipum Cāpaniæ promontoriū ubi Cæsaris piscina, teste Columella piscem habuit annis lx. uiuentē. In Asia quoq; tres fluuij nobiles mihi præteriti, Dionysio positi. Rhebas prope Bithynios in pontū fluens, Eurymedon in Pamphylia, & Bostrenus prope Sidonē. Senam inter urbes Hetruriæ Ptolemaus ponit: non tamē Coloniam in Græco uolumine. Error in Latino fuit ex loco Liuij male intellecto, quū dicit lib. xi. Castrū Sena & Adria colōiæ deductæ. De Castro & Sena Piceni intelligit, unde ager Castranus appellatur. Posterī uero Castrū Senæ dixere à Ro. ædificatū, ut etiā, in quibusdā antiquis tabulis eorū reperit. Sed de hac superius mihi satis. Locus itē de hac apud Plī. male intellectus. Apud Clusū inquit, & Senas, id est, libras: nā de lino loquit, illi autē

Tyberis

Glanis

Tinna

Asis

Topinus

Melphis

Tropæa Au

gusti.

Fanum Vol

tumnæ.

Pausilipum

Rhebas

Eurymedon

Bostrenus,

Sena

Castrum Pi

ceni.

De populis à Romanis debellatis

(de ciuitate intelligunt,

X bellis autē Romanorū pleraq; mihi præterita redordiēda. Primum Sabinarū occasione Ceninenses, Antēnates, & Crustumini Romulo mouerūt, q; Sabini eorū amici, ac uicini nimis lente agere uiderētur, uictiq; sunt. Postremo Sabini periculosius Tatius duce: cū quo post captū fraude Capitoliū simul conuenit in unā urbem, ut Ro. Palatiū, illi Capitoliū arcemq; habitaret. Post hos Fidenates eorumq; causa Veientes, qui itē uicti & parte agri à Romulo mulctati, ac in annos centū induciæ datæ. Deinde Tarquinius Priscus de Latinis Sabinisq; triūphauit, primus omnīū curru uectus biyugo, quū ædem Ioui Capitolino uouit, quam postea superbus filius ædificauit, Horatius dedicauit. Iterū rebellātes à M. Val. Publicolæ fratre triūphati. Postea uero Sabinorum iuuetus in ludis Romæ quū per lasciuā scorta rapuissent, tumultuq; propterea exorto res nō procul à defectiōe fuisset, Sabinis sese per legatos excusantibus, ac rem in iuuetutē reſciētibus, respōsum se qdē iuuetuti parcere: senibus autē minime, qui cōtinuo causas rebellionis necerēt. Quāobrem M. Horatius Cos. de his simul, & Valerius Publicolæ frater, qui Volseos uicerat: contra senatus auctoritatē duobus diebus triūpharunt, quū ille unū utriq; decreuisset. Postremo à Curio Dentato penitus subiugati. Latinorū Albā Tullus rex p fratres trigeminos uicit. Deinde prodentes præter pacta Romanū exercitū authore Metio in bello cōtra Fidenates & Veientes iterū ad internitionē deleuit. Alba diruta. Albanorū principes in patres legit, Tullios, Seruilios, Quintios, Geganos, Curatios, Clælios. Deinde Priscos Latinos uicit. Superb⁹ fœdera & adſinitates cū Latinis iniit, arma q; iūxit. Ad Lucū Ferentinæ in cōcilio Turnum Herdoniū Aricinū ei uerbis aduersantē sustulit, clam per seruū corruptū armis in eius diuerforiū inductis, ac quasi regē per proditiōē occidere uellet. Ancus deinde Politorū eorum urbē potissimā diruit, hostes Latinos exemplo superiorū in urbem recepit, dato eis Auētino: ex eius oppidī ruinis nunc Polim crediderim appellatū. Extat & alterū Pallianū, cuius Pallienses lapidicinas Vitruuius uocat: oppidū utrūq; Colūnesium. Post hæc populi XL. priscorū Latinorū Manilio & Sex. Tarquinio exule ducibus rebellauere. Inter quos fuerūt Ardeates, Aricini, Volani, Bubentani, Corni, Variētani, Gabini, Laurētini, Lauiniēses, Lanuuita, Lauicani, Nomētani, Moreani, Pranestini, Pedani, Crocotulani, Atricani, Scapteni, Setini, Tyburtini, Tusculani, Telini, Telerini, Veliterni. Cuius rei gratia T. Largius primus dictator est factus, aduersus quos A. Posthumius alter post eū dictator ad lacū Regillum auxiliātibus Dioscuris prospere pugnauit. Quūq; postea rursus cū

Sabini

Latini

Alba

Lucus Fe

rentinæ

Herdonius

Politorium

Pallianum

T. Largius

dictator.

A. Posthu

mius dict.

GG 4 Campanis

Cāpanis defecissent, conditionē tulerunt, si pacē habere uellent, alterū ex Latinis cōsulem fa-
cerent, ex quo Annius eorū prator de Curia prolapsus exanimatus est. Igit̄ debellati Latini
Gabij per T. Manliū, in quo bello se P. Decius deuouit, deditiōē fecere. Gabios Dionysius inter
 priscos Latinos ponit. Capti autē hoc modo: Sextus Tarquinij filius simulata ira patris ad
 eos transfugiēs factus est etiā belli dux: explorās igitur patris uoluntatē, accepit à nūcio illū
Hetrusci papauera summa in horto tantū demetere uisum, ipse quoq; summos ciues necaturū se intel-
 lexit: quod & fecit. Hetruscorū bellū à Fidenatibus & Veientibus cœpit ab ipso Romulo ui-
 ctis. Rursus Veientes simul cū Tarquinēsis Tarquinios iuuantes, à Valerio Publicola ui-
Arfia syl. ctis apud Arfiam, ex quo ipse primus curru quadrijugo triūphauit: in quo bello Brutus colle-
Porsena ga cecidit. Deinde Lartēs Porsena rex Clusīnorū bello pro Tarquinis etiā suscepto, quum
 ad Ianiculū castra posuisset, ne Tyberim, trāsiret uirtute Coclitis Horatij prohibitus est. Ad-
 cessit & Mutij aliud exemplū alibi narratū. Quorum admiratione rex pacis cōditiones ferre
Clœlia coactus, bellū dimisit, acceptis obsidibus, ex quibus uirgo Clœlia dux uirginum facta, inter
Valeria quas Valeria itē uirgo Publicolę filia fuerat, equo sumpto, custodib⁹ q̄ noctu deceptis ad su-
 os p̄ Tyberim tranauit: & quū reddita esset, à Porsena honorifice remissa, equestrisq; statua
 à Ro. donata est. Veietēs in antiquo perseuerātes bello cccvi. Fabios apud annē Cremerā
Veientes p̄ insidias interfecerūt. Menenius Agrippa illius Agrippę filius qui plebē reduxit, Cōs. unā
Menenius cū C. Horatio statim illos petēs rursus male rem gessit, ex quo illi ad Ianiculū castra posuere,
Agrippa Vnde noctu Tyberim natādo exercitū Sp. Seruiliū Cōsulis insequentis anni, adorti pariter
Sp. Seruil. & reiecti fuere. Seruilius elatus uictoria, & ipse Tyberim tranat, aciē in iniquo contra hostē
 dirigēs fugatur: à superueniēte deinde Collega, A Virginio seruatus, & hostis cæsus est. Ser-
 uilio postquā cōsulatu abiit dies dicta, cui crimini datus erat cum hoste cōkursus. Ille tamen
 & audacia & meritorū exprobratione periculū euasit. Contra uero Agrippa supradictus &
 ipse ob rem male gestā capitis anquisitus, ac ære ex gratia multatus, quū modeste patiēterq;
 se gessisset, morbo ob ignominia corrept⁹ excessit: ex quo uidere licet in causa pari apud im-
 peritum ingratumq; uulgus plus adrogantiā ualere quā modestiā. Alius Agrippa Mene-
Menenius nius cognomēto Lanatus ex eadem familia cōsul cū Macerio Geganio, quo tēpore Sp. Me-
Ag. Lana. nij largitio fuit, & L. Minutius præ. an. Veientes tandē Camillus sub iugum post ætates de-
Geganius cem penitus misit, ex aquæ Albanæ uaticinio delphico: nō prius huic finē bello fore, q̄ aqua
Camillus ex lacu Albano in cāpos egrederetur, uti euenit. Aduersus itē Hetruscos, Umbros, Sānites,
 Gallos, Decio & Fabio ducibus prospere pugnatū, Decio se imitatione patris deuouēte. De-
 inde apud Ciminū lacum à Fabio, postremo à Papyrio ultima occidione apud lacum Vadi-
Volsi annis monis debellati. Post longū deinde tēpus rebellātes à Sylla superati fuere. Volscos Tarqui-
ccc. impacati nius Superbus ante omnis puocauit ablata p̄ uim eis Sueffa pometia, quorū bellū cc. post
 eum annis durauit, ex cuius manubijs Iouis Capitolini templū edificauit. Quod postea cō-
M. Horatius secrauit M. Horatius Puluillus Cos. Publicola collega in bello Sabinorū occupato, qui obi-
 ter allato de morte filij nuncio iussit uti efferretur, minime à cœpta consecratione disceden-
 do. Volscos item post superatos ad Regillum Latinos uicit Ap. Claudius, qui Cos. cum P.
 Seruilio fuit: rursusq; rebellātes idem compescuit direpta Sueffa pometia. De his etiam M.
Equi Val. Publicolę frater dictator triūphauit. Deinde simul Volsci & Equi à L. Æmylio q̄ Cos.
 cum Fabio Cæsone fuit, quum per astutiam Actij Tulli eorum ducis ex urbe pulsū rebella-
 sent. Deinde à L. Lucretio & T. Veturio, rursusq; Quintio, & Quin. Seruilio Cos. uicti, &
 Antium captum, & Veliternis ager ademptus. Cum Equis rex Superbus captis Gabijs, in-
 quit Liuius, pacem fecit: eos deinde, quod Latinos uexarēt, Quin. Fabius Cæso Cos. uicit tu-
 multuario bello, rursusq; rebellantes cū Volscis ad Algidum secutus cōpressit. Tertio in eor-
 dem loco Qu. Cincinnatus Dict. unā cum Graccho Clœlio duce perdomuit: eaq; fuit mo-
 destia, ut dictatura quā in sex mēses acceperat xvij. die bello cōfecto se abdicauerit. De Vol-
M. Geganius scis item & Equis P. Valerius Potitus Cos. apud Algidum, & post eum M. Geganius etiam
Ciuius Cos. ducto Ciuilio duce Volscorum ante currum triumpharunt. Samnitibus primum mo-
Volscorū dux tum est bellum occasione Campanorū, qui uexati ab eis se Romanis dederant: ut author
Samnites Liuius lib. viij. deinde sepe rebellātes annis L. x. Papyrios duces exercuere, M. Atilius Cos.
 quū uidisset aciē ab eis pulsam, Ioui Statori templū uouit, si exercitus cōsisteret: ut idem lib. x.
 Vouerat & Romulus simile in bello Sabinorū. Sānitibus pacē petentibus, quarto fœdus re-
Beneuentum nouatū: demū per Curiū Dentatū bellū cōfectū. Eorū urbs Beneuentū Hirpinorū, olim Ma-
 leuentum

leuetum ob horribilem & pestilentē uentū, cui olim fuit obnoxium, ut tradit in bello Gothorum Procopius. Hanc urbē per bella punica T. Sempro. Gracchus proconsul cōtra Hannonē defendit, apud Calorē ad tria miliaria castris positus: ubi quū uicisset, Volones ex promissione facta liberos fecit: deinde ex eis illos, qui pugna detractauerāt mulctauit, ut quoad stipēdia faceret, stantes cibum potumq; caperēt. Li. xxiii. Sunt autē Volones serui, qui uoluntarij militant. Ampsanti colles Virgiliani & saui spiracula Ditis, in ualle apparent Beneuentana, uti quibusdā placet. Tarentinū insecutū est bellū, quod itē Curius superato Pyrrho ē Sicilia rursus redeunte cōfecit, in eodē magistratu bis triūphauit. Tarentinis uictis pax & libertas data. Neapolitani per Q. Publū obfessi in deditiōe uenerūt. Publio triūphus per Cōs. decretus & imperiū prorogātū. Legio campana cū D. Iulio praef. quae in praesidio Rheginis relicta fuerat, eam urbē cepit, quapropter capta securi percussa est: caetera uero Italica simul cū Siciliensibus supra narrata. Deinceps de externis. Illyrici regina Teuca, Agronis olim uxor, quū admonita à duobus Corricanis legatis, quae primo bello pu. oram maritimā populabatur, alterū Titū liberius locutū in itinere redeuntem interfecisset, à Cn. Ful. Cētimalo & L. Post. Albino Cōs. postea superata supplex reddita ex cōditione Cercyrae & Apolloniae libertate pacē obtinuit, quae Demetrii uiri potentis ē Pharo Illyrici oriūdi proditiōe, cōspirantibus Istri simul cū Iseis & Atintanis populis Illyricorū foedus cū cōsulibus iniuerāt. Verū paulo post eiūsdē opera Atintani occupatis in bello Gallico Romanis rebellātes ad officiū reducuntur. Demetrius pulsus quū reuertisset, auxilio Philippi captus, atq; interfectus est, ac Pharos eius patria euersa, Illyricis pax reddita. Et hęc ilico post primū punicū. Secundo autē quū Philippus Italiae propinquās Oricum occuparet, Apolloniā obsideret, an. v. belli pu. à M. Val. pratore superatus est, Illyriciq; ora populi recepti. Valerius ob rem bene gestā absens consul creatur, foedus cū Aetolis iniit. Gentius deinde rex Illyrici hosti Perseo precio cōiunctus, cū legatos de hoc ad eū quærētes in uinculis tanq; canes emissarios habuisset, à Cn. Manlio xxx. diebus terra mariq; uictus: ac unā cū uxore & liberis in triūpho ductus. Eius urbes Paulus Aemilius tribus diruit horis. Vardei gēs Illyrica q; Romanorū subditos molestarēt, nec iussi abstinere obtēperarent, à Fuluiō Flacco superati sunt. Iapydes à Sēpronio, Segestani à Cotta, Delminium à Nasica, Delmatae à Metello sunt domiti. Papyrius Carbo à Cimbris in Illyrico cum exercitu est fusus. Per bella ciuilia Illyrici Caesaris copias duce Gabinio illac iter habētes adflixere. Caesare interfecto praesidia, quae paulo ante acceperāt, eiēcere. Bebiū cōsularem uirū interemere. Demū sub Augusto Salona p Pollionē Celenisq; oppidis superatis penitus sub iugū uenerunt. Istri autē qui Illyricos, Aetolosq; iuuerant, quū praedae cupidī Cn. Manlij castra cepissent, ab Appio Pulchro debellati sunt. In Pannonios M. Liuius ab Augusto missus Segestā cepit, deletis Pannoniorū copijs auxiliū ferentibus, & armis hostilibus in profluentē iactis, quo uictoria caeteris repēte pronūciaretur. Bathonē eorū regē deinde Tyberius maxima caede superatū, ac donis ingentibus muneratū, trāstulit Rauennā, gratiā referens q; se quondā cū exercitu iniquitate loci circūclusum passus sit euadere. Pannoniā itē Marcomanni gens fera irruperāt, sed ab Antonino philosopho repulsi sunt. Probus itē princeps eā à Sarmatis occupatā liberauit. In eadē & Cōstātinus Liciniū oppellit. Diuisa est in primā & secundā. Amātini in secūda ubi Bacūtius amnis in Sauū influit. Sauus em Drauusq; potissimi, hic ē Noricis uiolētior, ille ex Alpib; carnicis placidior fluit, uterq; nauigabilis. A Sauo Sauēsis regio dicta est: q; autē inter Drauū & Danubiū tractus extēdit, Valeria dicit, quae Croacia nūc est. Hāc Marcomāni Quadiq; infestabāt: cū qbus cōspirauerant Sueui, Sarmate, Bastarni, Alani, Peucini. Cōtra quos pfectus M. Antoninus philosophus quū etiā seruitia armasset, in Danubij transitu feliciter acceptos in deditiōe Marcomānos in Italiā traduxit. Voluit Marcomāniā & Sarmatiā puincias facere, fecissetq; nisi Auidij Castij rebellioe Orientē petere coactus fuisset. Sub Aureliano deinde à Marcomannis uastata sunt omnia, quae circa Mediolanū erant, quibus occurrēte Imperatore tāta est clades accepta, ut Ro. penē solueretur imperiū, lustrata urbs, inspectiq; libri Sibyllini, mox Barbari uicti nō tam Romana uirtute, q; q; monstris quibusdā uisisq; diuinis ex ope (uti credebatur) Sybillina territi fuere. Sūt em Marcomāni & Catti, ubi nūc Morauia ac Vratislauia. Bohemi uero pristinū Bohemorū retinēt nomē. Quadi itē ubi Quauia adhuc uocāt apud Vladislauia. Daci quoq; sub Cotifone rege in Pannonias Moesiāsq; pximas cōcreto gelu Danubio irrūpebāt, cōtra quos Cor. Lentulus ab Augusto missus, tris eorū duces cum magnis copijs deleuit, ceteriorēq; ripam

T. Gracchus

Volones

Ampsanti
colles.

Tarentini

De Illyrico
Teuca.

Atintani

Demetrius

Pharensis

Gentius rex.

Cn. Manlius

Vardei

Istri

Appius

Pulcher.

Segesta

M. Liuius

Batho rex.

Marcomāni

Quadi

Catti

Daci

Cotifon

Cor. Lentulus

pam

PARALIPOMENA

- Decibalus** pam praesidijs munivit, satis uictoriae putas posse illos prohibere. De Dacis & Sarmatis Domitianus duplicem egit triumphum. Traianus in eos profectus regem Decibalum uicit, eius legatis seruilem in modum introductis pax data. Iterum quoque in rebellatem proficiscitur, quo superato Daciam prouinciam fecit, thesauros regios subter uada fluminis inuenit, pontem lapideum ingentem fecit, de quo in eius uita refertur: rex sibi manus attulit. Sub Galieno Dacia est amissa. Aurelianus desperans retineri posse, omnem Daciam trans Danubium sublato exercitu prouincialibus reliquit, abductosque ex ea populos in Moesiam collocauit, appellauitque suam Daciam quae duas Moesias diuideret. Macedones socia arma cum Annibale coniunxerunt. Philippus rex ad Apolloniam primo simul cum Acarnanibus a Valerio Leuino superatus. Deinde a Sulpitio proconsole Attalo rege & Aetolis belli socijs uarijs praelijs agitatus: pax postremo illi a Pub. proconsole data, dum occupatis in Africa animis, omnibus alijs bellis Romani leuari cuperent. Nec diu in foedere mansit Philippus, Atheniensesque Romanorum socios uexabat: acta rursus res est primis illis quondam in eum ducibus Leuinusque illuc missus est. Sed omne negocium Sulpitius Consul suscepit, terra mari Attalo Rhodiisque iuuantibus bis uicit, bis castris exiit, bis fugauit. Ultimam illi praelium cum Q. Flaminio cos. fuit, a quo uictus dato etiam Demetrio filio obside pacem impetrauit. Perseus defuncto patre bellum hereditarium profectus, aliquid quanto felicius ab initio, ut qui Licinium, qui prius in Macedonia ingressus fuerat acie uicerit: naues ceperit, proximos insuper populos bello illato, partim in ditionem, partim in amicitiam redegerit. Martius Philippus per altas paludes inuictam Macedonia penetravit: coactus est rex classem incedere, pecuniam mari mergere, ne in Romanas manus ueniret. a Paulo deinde Aemilio Consule sic conterritus, ut pugnae adesse non auderet, sic uictus, ut nec illi Samothraciae latebrae profuerint. e quibus tandem erutus miserabile triumpho pompam praebuit. Andriscus post hunc quod se Demetrio genitum diceret, a Demetrio Syriae rege captus, Romanisque missus, cum indiligenter custoditus euasisset, tantos in Macedonia motus fecit, ut caelo deletoque Romano exercitu cum Quintio Praetore, ingentem terrorem incusserit. Duce tamen Q. Metello in cathenas reductus, seruituteque Macedones mulctati. Pseudo Philippus ad extremum excitatus a L. Tremelio quaestore una cum exercitu caesus est. Dardani Moesiaeque post Macedonia sunt, in quam quotidie irrupebant, ausi templo Delphico manus inferre uolentes. L. Scipio auri pacatione corruptus cum Dardanis foedus percussit, L. Sylla partim eos uicit. Marcus Curio procos. penitus sub ditionem redegit. Scribonius procos. Cl. Appij qui contra Rhodopeios pugnas morbo absumptus erat, successor, declinato in Dardanos bello intra triennium ad Istrum penetravit. Dacia tenuis uenit, sed saltuum tenebras expauit. M. Lucullus L. qui Mithridatem uicit frater, Moesiorum regionem excurrit omnem. M. Crassus Augusti auspicijs feliciter in eos pugnauit, quos quam peteret, rogareturque ab eorum duce quinam essent, respondissetque Romanos gentium dominos, ille, ita inquit, si nos uiceritis. Nec parum timoris incussit Domitius Centurio foculo supra caesidem tanquam ardente capite collocato. Tyberius postremo Imp. sub Romana eos iura redegit, tributumque pendere coegit. Thraces Macedonum erant tributarii, quibus uictis Romanum detrahebant imperium, uicinas excurrentes regiones. Scordiscos igitur inter eos comprehensos M. Caesonius debellauit, M. Cato consul fusus fugatusque ab illis est: aboleuit dedecus L. Iulius Drusus qui illos uictos Danubium transire prohibuit. Thraces insuper Minutius Rufus apud Hebrum adflixit. C. Geminius ob flumen gelatum equitatu amisso infeliciter contra eos rem gessit. L. Piso Rhodopeios penetravit. Sylla multis praelijs cecidit, Appius saepe uicit. M. Lucullus ad Tanaem Moesotimque peruenit, & efferatas gentes mira celeritate debellauit. Post mortem Caesaris M. Brutus aduersus eos mouit infeliciter. M. Crassus Augusti auspicijs primo, mox Scipio domuere. Triballi Thracia gens, quod Germanorum armis iuuarentur, indomiti mansere. Tyberius Imp. Thrasibulum Thraciae regem suspectae fidei reum per blanditias ad se traxit, nequa postea remisit. Vespasianus Thraciam omnem quae sub regibus amicis antea erat, in prouinciae formam redegit. In hac item Perinthus, nunc Pera, Genuensibus ab Imp. Conf. oblatum ei auxilium contra Venetos concessa, sicuti Thessalonica ab Andronico Hemanuelis filio Venetis. Prope Tenedus est insula, cuius notissima fama Virgilio describitur, quod teste Arist. in Poli. hic ob Troiam importuosam hospitium celebratum fuerat. Cicero in epist. prouerbium usurpat securis Tenedia, quod libertatem rebellando amiserit. Graecis Romani contra Philippum Macedoniae opem tulerunt. M. Val. Leuinus II. bello pu. cum Aetolis foedus percussit, captasque de hostibus urbes illis condonauit, nec paruo fuere bellis Macedonicis usui. Omnia tamen obruerunt

obruerunt beneficia cōiuratione cū Antiocho cōtra Ro. inīta. Igitur uiolati fœderis pœnas dederūt, & à Glabrione primū uicti, mox à M. Fuluio Nobiliore expugnata Ambracia unā cum Epiro subacti, benigneq; cum illis actum q̄ plus apud iustissimū populū beneficiorum memoria, q̄ recens defectio ualeret. Achæi licet cum Philippo bellum intulissent, accepti tamen in amicitia, malēq; deinde usi sunt cōcessa libertate. Legatos po. Ro. uiolauerunt, ac duce Critolao arma sumpserunt. Attriti ergo per Metellum Macedonicū, postremo euerfa per L. Mumium Corintho libertatē amisere. Thebæ insuper & Chalcis quæ auxilio fuerāt euerfa. Athenienses auxilium contra Philippum petiere, defensi sunt, & sua illis libertas cōcessa. Archelaus Mithridatis præfectus urbem occupauit, grauiq; seruitio pressit. L. Sylla circumfessam magno labore expugnauit, & antiquā libertatē restituit, neq; ullam urbem maiore honore dignatus est po. Ro. Postremo quū Galli rebus exciderent Cōstantinopolitanis, Athenas diu tenuerūt cum Peloponneso: quorum imperiū dum in regnū transferretur Neapolitanum, ad manus Acciaolorū Florentinorum sub Io. regina peruenit: deniq; ad Turcas. Hodie à barbaris corrupto uocabulo Sethinæ uocātur. Cum Lacedæmonijs & eorum tyranno Nabide bello Macedonico amicitia iuncta est. T. Flaminius deficientes uicit, pacē dedit, bellum ob libertatem Argæi qui sub tyranno erant iuere. Vniuersos autē Græcos T. Flaminius uicto Philippo, senatus populiq; nomine p̄ præconē liberos esse iussit. Rhodij qui plurimū arte nautica pollebāt, auxilio Romanis cōtra Philippū fuere. Cōtra item Antiochi classē cui Annibal præerat xxvij. prius, & deinde xx. naues supplemento misere: quibus meritis uicto Antiocho, Cares, Lydi, nonnullæ aliæ uicinæ urbes à Romanis sunt eis donatæ, quin & Ætolis eorū precibus placuit ignoscere. Ausi sunt tamen bello in Perseū legatos Romā mittere, in pace cōuenisse, se auxilia regi laturos. Visum id indignū: quapropter ciuitatibus iam donatis mulctati fuere: nec uicto postea Perseo audita legatio, intromissa demū dubia dimissa est. Quū tamē adlidue deprecaretur, in amicitia accepti sunt, nec unq; postea etiā Mithridatis bello fidē mutauerūt. Ante Vespasianū libera fuit Rhodus suis utens legibus. Ipse primum adempta libertate in prouinciæ formā cū adiacētibus insulis redegit. Paphlagoni, Cretenses, Phryges, Lycij, Cilices, & circa nationes omnes piratas excipiebāt, cōmodaq; & portus præstabant. Seruilius eos cū Isauria uicit, tributariosq; fecit: & tributa quæ grauiā fuerant ab Antonio triuuiro diminuta, Lycijs libertate donatis. Cretenses uero Metellus domuit. Pompeius postremo grassantes iterū piratas uictos ac supplices aliō traduxit, Arabes Ælius Galus auspicijs Augusti usq; ad Troglodytas deuicit. Sileus Nabatheorum legatus per deserta deductū exercitum, morbo, labore, fame ferè cōfecit: uicti tamen reges nonnulli, oppida diruta, nec peruentū ad aromata ob aquæ inopiā, Sileus p̄ditionis cōuictus, Romā ductus securi percussus est. Traianus progressus ad mare rubrū primus Arabiā subiugatā rectore impo sito in prouinciā redegit. Rediēs Agarenos rebellantes reiectus tēpestatibus & fulminibus superare nō potuit. Hos eosdē esse cū Saracenis testatur Augustinus, ab Agar ancilla Abrahami cognominatos: deinde à Sara cōiuge se Saracenos potius appellari maluerūt. Horū historia supra repetita est, eiecti tandem ex Italia regnoq; Siciliae fuere per Othonē I. auxilio Pandulphi Capiteferrei principis Capuani, cuius postea meritis Cāpana urbs facta metropolis fuit. Iudæi primo sub Iuda Machabæo amicitia petētes, à Demetrio Syriae rege sese tutati sunt. Pōpeius & Hierosolymā cepit fossis die Saturni repletis quo gens ea uacat, & Fausto Syllæ filio primo muros ascendēte, tēplo pepercit, cc. millia talētorum, sacrāq; intacta relinquēs, quæ postea Crassus in Parthos profectus diripuit. Hircano factō sacerdote, & Aristobulo eius fratre Romā in triumphū ducto. Titus eam postremo rebellantē expugnauit templū incēdit, muros diruit, undecies cētena millia gladio fameq; teste Iosepho, perierunt. Reliqui uero ad xc. millia dispersi. Ianus sexto clausus. Iudæi deinde sub Traiano circa Cyrenas sumptis armis, supra cc. mil. hominū interfecere, pariq; clade qui in Cypro erāt Cyprios adfecere. Traianus per Lusium legatū omnes ubiq; inuentos profligauit. Hadrianus Hierosolymam instauratam Heliam de se uocari iussit. Iudæosq; urbis ingressu prohibuit, ciuitate Christianis permissa. Iulianus Imp. quū templū reparari iussisset, diuino qui opus faciebant igne fundamētis prorūpente cōflagrarunt, neq; unq; postea Iudæi certā sedē possederūt. Indorum rex Porus q̄ sexcētis regibus imperabat, munera ad Augustū amicitie causa misit, octo seruos nudos aromatis delibutos, uiperas ingētes, serpentē x. cubitorū, testudinē fluuialem triū cubitorū, & perdicē uulture maiorē, Cū munerib⁹ aderat Larmanocagas Indus, cui quū omnia

Ambracia

Epirus

Achæi

Critolao

Corinthus

Chalcis

Thebæ

Athens

Lacedæmonij

Nabis

Rhodij

Paphlagonij

Cretenses

Arabes

Sileus

Agarenij

Saraceni

Pandulphus

Capitefer

reus

Iudæi

Hierosolyma

Faustus Syllæ

Indi

Porus

Larmonoc

cagas

omnia

PARALIPOMENA

omnia ex sententia euenissent nequid aduersi accideret, more patrio Athenis nudus ridensque
Galli in ardentē se pyram coniecit. Galli postquā Italia omni expulsi sunt, Sallyes per Sextiū domi
 ti, Allobroges à C. Domitio. Aruerni à Q. Fabio. Postremo Caesar Heluetios in eorū patriā
 redire coegit. Germanorū ccc. mil. Ariouisto duce à Gallia expulit, Sueffiones, Atrebatēs, Bel
 gas in deditiōnem accepit. Venetos oramque maritimā classe superauit. Aquitanos per Cra
 sum legatum domuit. Rhenū traiecit, proximosque Rheno territauit. Oceano remigato Bri
 tannos tributarios fecit, Eburones deficientes recepit, cum rebellantibus demū Gallis omni
Alpini bus & Vergentorige ad Alexiā conflixit, tandemque 1 x. anno in fide habuit, tributique nomi
 ne imperauit sestertiū quadringēties. Alpini praedones erāt, nec superari poterāt nec in salti
 bus praeuptisque montibus adiri. D. Brutus Mutina fugiēs data uiritim drachma se redemit.
 Messala quū iuxta eos hyemaret, pro singulis hastilibus precii pendere coactus est. Teren
Germani tius Varro acie uictos sub hasta uendidit. Augustus per Tyberiu funditus deletos extinxit,
 trophaeumque in Alpibus erexit. Germani liberiores omnibus secundum Parthos fuere: à nullis
 enim maiores acceptae clades. Carbo, Cassius, Syllanus, Malius, Seruilius fusi uel capti, quinque
 simul exercitus consulares. Ipsi nulla laceffiti iniuria, anno ab urbe condita D C X L. in Italiam
Cimbri irrupere. Cimbri fuere ac Teutones Oceano pximi, ambo à C. Mario uicti, & à Catulo ad
Teutones aquas Sextias, quorū uxores noctu se suspēderunt necatis infantibus. Germani ob corporū
 proceritate quū primū in Gallia cū Caesare cōcurrerent, tantū terroris intulere, ut testamēta
 passim in Romanis castris scriberētur: ac tūc primū in Germaniā pōte Rheno imposito Ro
 manae legiones perductae: quumque se in paludes syluāsque reciperēt, nō inuenti sunt qui uince
 rentur. Bellis ciuilibus expugnatīs legionum Hibernis Gallias adfectauere, pulsi tamen sunt,
 Augustusque auspicijs bellum illatū. Drusus eos usque ad Albim profecutus, ne uero ulterius pro
 sequeretur, mulieris specie humana maiore idipsum prohibētis perterritus est. Cimbris acce
 pto lebe delictorū antiquorū obliuionem petentibus, condonatum. Sueui & Sicambri tra
Vandius ducti in Galliā, ac proximis Rheno agris collocati. Vandius Sueuis, Vānius Batauis reges
Vannius impositi. Quintiliū Varū Cherusci cū tribus legionibus ob eius libidinē adfluxerūt, ad Rhe
Quintili. num Romanos reiecerūt, tantūque terroris iniocere, ut ludi sint uoti, Augustus capillo pmissō
Varus. caput parietī saepe illiserit. Germanicus dein filius cladis uindex adcessit, Germanorū princi
 pibus captis ac in triumphū ductis. Marcomannorū Cadorūque reges ex autoritate Roma
 norū ad Danubiū regnabāt, raro armis, saepe pecunia adiuti. Tyberius accitū per blanditias
Phrisij Marobadū Germanorū regem non remisit. De Phrisiorū legatis Romae supra narraui. Mor
Ciuilius tuo Nerone multi populi Batauis ducibus nimis acerbū delectū perosi, authore Ciuilio con
Cerealis iurarunt, legiones Romanorū ceciderūt. Vbīos, ubi colonia Agrippina deducta fuit, ob no
Vbij men Romanū uexarunt. A Cereali tandem & Domitiano Imp. pacati sunt, triumphusque de
 Cattis ductus, eisdemque ac Marcomannos superius dixi à M. Antonio subactos. Probus
 tot eorū incursionibus indignatus supra cccc. mil. cecidit, ultra Albim remouit, Romanas ur
 bes in hostico posuit, milites collocauit: xvi. mi. tyronū ex eis accepta per omnē prouinciā
 sparsit, & omnē denique, qua late tēditur, Germaniā subegit. Nouē reges ad pedes prostratos
 habuit, ac unū cōficerent permisit, uoluitque & arma prohibere, sed prius prouincia erat dedu
Alemanni cenda. Alemanni sub Galieno in Hispaniā penetrantes Gallijs attritis in Italiā irruerūt. Eorū
 deinde Cōstantinus magnā fecit stragem. Constantinus autē magnus ipsorum reges captos,
 spectaculo bestijs obiecit. Iulianus interfectis regibus magno captiuorū numero abactō, fo
Saxones dus cū eis fecit. Valentinianos Saxones Oceani accolās inter inadcessas paludes domuit, ul
 ctorūque ad Oceanū peruenit. Vltimus Romanorū Theodosius Germaniā attriuit. Nam &
Tartari Hydrae modo hac semper natio uires instaurabat. Tartari non ut quidā tradidere, Scythiū
 genus est, sed Europeum in Taurica Chersoneso Plinio positi ac Tartari appellati: hodieque
Theodosia ibidem perseuerant, ubi quondā Theodosiā nunc Capham regiā constitutere, quae deinde in
Aitonus Genuensiu, postremo Turcarū potestate uenit. De his scripsit Aitonus Armenus Aitoni re
 gis Armeniae nepos, qui fuit anno Mccxc. Hi enim quū diu more ferarū sine rectore, sine le
Can Guis ge, sine deo degerent, crescente planē multitudine, anno M. ccxxxiiij. Can Guiscam regē sibi
scam creauerunt, q primus fines patrios egressus, in Scythiā cū exercitu penetrauit, usque ad portas
 Caucaseas: trīs filios in totidē orbis partes misit, Iachim in occidentē, Tagladaim in meridiē,
Batho Bathonē in septentrionē. Hic ultimus res gessit magnas, Comanos uicit, qui & ipsi Europaei
Comani sunt, antiquit⁹ ppe Roxolanos, Omani Ptolemaeo uocati, uerū postea & in Asiā cōmeātes,
 Ibros

Iberos, Albanosq; ac circa nationes expulere: eieci tandem à Tartaris, ad Pòlonos postremo Pannonios migrarunt, ubi à Bela rege in partē regni recepti fuere. Deinde Batho Scythis superatis in Cataio sedem constituit, quæ regio inter Imaum & Iaxartem fluuium est: de qua item supra mentionem feci. Ad occidentem uersus exemplo Comanorum eosdem petijt populos, strages maximas edendo, de quibus in Pannonia dixi. In Germaniam de mum fleciens in Danubij transitu cum bona exercitus parte mersus est. Ahalon Bathonis ex Occota nepos Syriæ primus bellum intulit, Saracenos debellauit. Babylonēq; in Ægypto uastauit, quam sicuti Babylonem Assyriæ Baldacam nunc uocant. Huic filius Abaga succedens Syriam amisit. Huic item Tangoder primus Christianis aduersus, qui legem colere cœpit Mahumetanā, deinde Agonius, Quegatho MCCXC. Deinde Bando, postea Cassanus, qui Syriæ per Molaim & Catalosam duces bellum intulit. Ex his genus item Tamerlanes ille potentissimus, quem supra memorauit, dicitur duxisse. Hodieq; hæc natio potentissima magnopere coaluit: & in Europa, & in Scythia apud Cataium, Can ubi omnes ex successione principes à primo rege appellati. Bellorum igit huiuscemodi excursus T. Phedri nostri ex magna parte diligentia collectum, non ab re fuerit simul ordine repetisse.

Cataium

Ahalon

Occota

Catalosa dux

Tamerlanes

Tartarus

Can

Isis

Argus

Anteus

Vesores

Æsopus

Anthropologia hæc insuper adijcienda. Isis Phoronei regis Argiuorum filia, quæ & Io dicta est, Ioui dilecta: & in uaccam, ob Iunonis zelotypiam mutata, Argoq; cui centum erant oculi in custodiam data est. Hic lyra Mercurij à Ioue missi sopitus, ac Isis elapsa: mareq; ingressa, Ionium ex ea uocatum, in Ægyptum ubi colit pro dea uenit. Argus uero in pauonē uersus, Iunoniq; dicatus est. Anteus gigas ex terra filijs cū Hercule cōgrediēs, ut deprehēsus est ex telluris tactu uires excrecere: ab eodē in æra sublatus ac exanimatus est. Vesores rex Ægypti primus omniū cū Scythis prælio cōgressus: aduersoq; Marte repulsus, sese in Ægyptū recepit. Illi uictoriā sequētes, Ægyptū & Asiā ferē totā infinitis cladibus adfectā tributariā fecere, usq; ad Nini regis tpa, q eā à Scythis liberauit, postq; uectigalis fuerat annis MD. Æsopus Phryx genere scriptor fabularū: quē Arist. non dedignat allegare II. rhetor, & Plato in I. Phædri, & Apul. de deo So. Hic olim seruus ac deformis, sed astutus ac facetus: missus ad fodiēdum agrum, cum falso à cōseruis accusaret q ficus domino seruos edisset, aqua calida coram potata, & eadem reuomita, se in fontem esse monstrauit: accusatores idem facere iussi, ficus euomuerunt. Deinde dono datum Zenæ agri pcuratori: Zenas cuidam mercatori illac prætereunti uēdidit: ac in pœnuria iumentorū cum ferre iuberetur unā cum alijs sua quisq; onera: ipsi debilem se faciēti data optio leuius portare: tulit itaq; canistrum panibus plenum cæteris ridentibus, ut grauius: at cū illos anteiret, distributis paulatim in itinere panibus leuiore sarcina ambulabat, donec perueniret Ephesum: ibi enim rursus uenditur Xantho cuidam, à quo interrogatus cuias esset: respondit, ex carne, at ille: non hoc peto, inquit, sed ubi natus: in uentre matris, ait rursus: non hoc dico: sed, in quo loco: nescio, ait, si in lecto, an extra. Cedo, inquit ille, qd scis facere: nihil, ait Æsopus. Illo admirante: nam mei, dixit, conserui, qui tibi mecum sunt uenditi, cum se dicant omnia scire, mihi nihil relictum est. Proposita quondam quæstione, cur holera sponte nascentia citius uenirent quàm sata: Xantho pudentiæ rem tm referente, Æsopus nouerçæ cōparationem proposuit, quæ alienos filios, ut terra femina, difficilius enutriat. Deinde iussus coquere lentem, unum tm lentis granum coctum adposuit. Iussus quatuor pedes porcinos emptos coquere, cum dominus calumniandi gratia unum surriperet: suspicans ille quod erat factum, pedem uiui porci qui domi nutriebatur reposuit: at dominus cum oblatum loco restituisset: num, ait, qncq; hic porcus habuit pedes: At Æsopus: Minime: sed bene duo octo: nam reliq tuo porco sunt incolumes relictū. Iussus ad lauandos pedes peluim adducere: eā sine aqua parauit: q nulla de aqua facta esset mentio. Iussus conuiuium ex optimis præparare: linguas tm emit: dicēs has esse optimas, sanè bona ex eis memorans. Iussus contrā, ex pessimis aliquid præparare: linguas iterum adposuit, similiter memorans quanta ex eisdem mala prouenirent. Interrogatus cur ouis ad mortem tracta mute scat, porcus autem grunniat: Quia, inquit, ouis adsueta mulgeri ac tonderi, ferrum non expauescit. Post hæc cum Xanthus ad ludos pfectus in Samiorum teatro uidisset aquilā de manu prætoris anulum in æra ferentem: dixit mirantibus Samijs Æsopum suum hoc portentum indicare posse: ille statim accersitus, ante omnia libertatem pro mercede petijt: qua instatibus Samijs adsequuta, uaticinium suum impleuit, qui domino prædixerat, nolentem

HH

se quan

se quandoq; liberaturum. De porteto ait, regem fore externum, qui eorum cito occuparet libertatem: nec mora, ecce Cræsi Lydorum regis literæ tributū petentes: quod Samij cum Æsopi consilio detrectassent, Æsopus ante omnia à rege petitur: ille fabulam huiuscemodi Samijs proposuit: Lupi leporibus bellum indixerunt: lepores auxilio canes accersunt: lupi de pace conueniunt: modo canes ab eis in custodiam dentur: quo factio in lepores postea iruerunt. Tandem negatibus illis profectus est ad Cræsum: à quo honorifice susceptus est, ac donis cumulatus. Samijs insuper libertatē impetrauit: quibus meritis ei postea fabulas suas dicauit. Reuersus cum ingenti Samiorum lēticia: paulo post Babylonem profectus est ad Lycurgum regum regem, quem docuit ænigmata soluere: nam orientales tunc in his sapientiores ignaris mos erat tributa imperare. Apud hunc igitur in suspicionem ueniens ac cufatione cuiusdam Eni, quem Æsopus sibi adoptauerat: diu latuit in quodam sepulcro. Interim Nectabo rex Ægyptius ad Lycurgum ænigma mittit, se turrim uelle ædificare, quæ nec cœlum nec terram contingat. Ad hoc soluendum Æsopus quæsitus, è latebris apparuit magna regis gratia, qui & filio adoptiuo supradicto iniuriā omnem remittens, salutaria insuper præcepta de uita tradidit. Ad postremū Delphos profectus, cum nullum honorem, ut in cæteris locis accepisset, dixit in concione eos similes ligno maris esse, quod procul magnum apparet, propinquans uero continuo minus: sic eorum esse famam. Illi turbati phialam argenteā sarcinulis eius clam adligatam discedentis posuerunt: in itinere itaq; deprehensus ac falso furti accusatus: de rupe insons præcipitatur. Valeriorū familia, q̄ supra cōfusa scribatur, sic ex ordine habet. Primus genus illustrauit, P. Val. Publicola Valerij filius: deinde huius filius, P. Val. qui eos. etiam post eum fuit. Deinde Publicolæ frater M. Val. qui eos. de Sabinis: postea dictator de Volscis triūphauit: ex quo honoris gratia datum ei, ut fores extra aperiret Græcorum imitatione, qui hoc bene meritos munerabant decore: q̄ in theatro locum ad spectandum ipse successoresq; haberent. Cecidit in pugna Latinorū, uulneratus à Sexto Tarquinio: authores Liui. & Plutar. Hos sequutus est Val. Potitus: idem & Maximus, qui post decemuiralē inuidiam plebem patribus cōciliauit: primusq; eos. factus de Volscis triumphauit. M. Val. alter Coruini cognomen trib. militū meruit: à coruo contra Gallum auxiliante. Deinde eos. XXXI. annorum factus, de Samnitibus triumphauit. Postremo dictator milites, qui Capuæ præsidio relictī erant, ac ob æs alienum eam occupare urbem cogitassent: à furore reuocauit, eosq; insuper patriæ incolumes restituit: fue re & alij quos supra narraui. Scipio Æmylianus cum legatus Martio & Manlio coss. in Africa esset: bis coss. temeritate exercitū in iniquum locum relictum, sua uirtute restituit: qua propter ex sententia Catonis dicentis cæteros in Africa umbris pugnare, Scipionem uigore: eos. & ipse ante ætatem factus Carthaginē deleuit. Post uictoriam uero imitatione Pauli Æmylij patris ludos celebrauit, transfugas, fugitiuosq; bestijs obiecit. Petus Trafeas Patuinus, senator, uir Catoniana disciplina & seueritate, ob adfectatæ libertatis suspicionem dānatus à Nerone, sibi & ipse uenas soluit. Deinde Iunius Rusticus, de quo supra mentionē feci, q̄ laudem eius edidisset, sanctissimūq; appellasset: damnatus à Domitiano est. Martia. Richardi Quod magni Trafeæ consummatiq; Catonis dogmata, Richardi duo supra confusi. Alter enim de Mediavilla ord. min. alter ord. præd. patria Florētinus hinc annis CC. non cōtemnenda doctrina: qui cum in Asia peregrinaret, Alcoranū doctus linguam Arabicā conuertit: contraq; cōmentarium edidit: quem Demetrius Cydonius in Græcum postea trāstulit sermonem. Quando uero in hominum nomenclatura sumus, non prætereūdus Ioannes Io uinianus Pontanus, Alfonsi iunioris regis Neapolitani epistolarū magister, qui nuper decessit iam senex, multis relictis poematis: uita probus: prole infortunatus: unicum enim habuit: eumq; ad literas indocilē, cui etiam superstes fuit. Carmina facitabat arte maiore q̄ ingenio, ut de Sillio Plin. dicit: ita tamen culta, maiorum imitatione, ut parem hoc tempore non habuerit. Dignus alioqui ob eloquētiā ad omne genus scripti accōmodatam, qui ad altiora quandoq; studia penetrare debuisset, si per Musarum dulce commercium, quæ nos ignobili decipiunt ocio, licuisset. Discipulum habuit Marullum Constantinopolitanū, hospitem meum, qui eodem die quo à me Volaterris discessit, in amne Cicina submersus est: uir acris cum ingenij, tum iudicij, & qui plus nostræ q̄ patriæ linguæ uacauerit, ut eius indicant carmina. Cæterum seculo non parcā, cum libelli quidam infaceti nuper fallis editi titulis lectitentur, ut ex filo & multis pugnātibus deprehenditur. In Xenophonte quem Gryllonis

Valerij

Scipio
Æmylianus

Petus
Trafeas

Richardi

Pontanus

Gryllon
Græce
gallina
tur del
cemodi
portent
facris dic
scripta u
tibus &

per irudi
etiam gal
melz dec
torpedo
infligent
morbo pr
torum iux
ungues fo
to, carpio
bilia salu
nunc adan
appetens
nem duce
tem uiden
xus, humi
Olympo
colore arb
ce art, ar
dis corijs
uulgo con
uis lentina
bena palli
tionem re
dicant hab
plex domi
hortensia
paltinaca
est paltina
tra omniu
pellare. S
neruus in
sunt max
ralis, ob u
æquat. A
ita in æsta
faciunt: n
niam atter
cum uite
cibus raph
Verum u
contingit.

Gryllonis filium author editionis uocat, cum Grylli sit, hæc scribuntur: Gallum, significat Græce cādidum & lacteum: quod minime uerum. Deinde sequitur: Gallus Latine dicitur gallinæ maritus. Vide quæso miser philosophus, par in eloquentia Platoni, quibus lacere tur de lyramētis. In his etiam Cecinæ fit mentio: qui longe illis posterior fuit. Multa huiusmodi. In Catone, ne uerbum quidem eius uenerandæ uetustatis apparet. In Beroso item portentosa nomina: nec apud ullum ueterum scriptorum penitus memoratur. Sed quid de sacris dicam: inter quæ multa quotidie leguntur apocrypha, ita indiligenter ineptèq; conscripta: ut si à patribus quorum est officium interpolare, diutius tolerentur, magis de redditis & diuitijs, quàm de religione sollicitos esse se ostendent.

Philologia, tertiæ operis parti, quæ deinceps sequuntur adglutinanda. Poscam apud Plinium, aquam ex hordeo coctam: nonnulli ex melle dicunt. Æmorrhoides capitula sunt uenarum ad anum descendentes, unde sanguis fluit, Celso: magno naturæ beneficio, purgationem ultro emittentis. His obstructis occurritur per irudines: torquentibus uero, per cancrorum, ouorumq; aut oliuæ cinerem illitum, siue etiam gallinæ adipem ex oleo rosaceo. Suffitus etiam sedenti, ex origani, pulegij, ac chame melæ decocto, siue in aqua tepida, magnopere dolorem leuabit. Narce, alicuius est mēbri torpedo, seu labore, seu frigore stupefcentis. Narcodes, qui hoc patitur, à Narco pisce hoc infligente malum: quem torpedinem Græci uocant. Suspiriosi, qui frequēter suspirant, ex morbo præcordia grauante. Pterygium, supra morbum esse diximus oculorum: est & digitorum iuxta unguis ulcusculū. Paronychia, dicitur Latine rediuuiū: cum caro iuxta item unguis soluitur. Inter Benaci pisces anguillæ tantum Plinio memoratur, magno argumento, carpiones uocatos, non fuisse repertos: qui nunc in eo scatentes quoquo uersus inter nobilia salsamenta exportantur. Attilius item in Pado, mille quandoq; librarū eidem positus: nunc adanus Trāspadanis uocatur: quem minimus, ut ipse ait, piscis nomine clupea, eius appetens ora, interimīt. In plantarū genere, lotus arbor, cuius dulcis est fructus, in obliuionem ducens Vlyssis socios, qui ad populos Lotophagos peruenerāt. Hanc Romæ frequentem uidemus: si ea, ut opinio herbariorum quorundam est, quam ponzeracum uocant. Buxus, humilis arbor, folio myrti similis, nascitur in locis algētibus & asperis, ut in Cytoro & Olympo Macedonia: adhibet in hortis operi toptario: Græci πύξου dicunt. Ebenus, nigro colore arbor, quæ materiæ interstita decorē præstat, nascitur in Æthiopia. Sambucus, Græce ἀκτις, arbor turculosa, in summo umbellas habens floribus albis, qui maturescētes tingendis corijs adhibētur. Chameacte, Latine ebulus, parua est sambucus, parumq; attollit, quæ uulgo conspicitur. Nauteam, Festus herbamOLIDAM dicit esse: aut aquam foetentem in nauis sentina. Manna, nostra ætate cœpit in Calabria prouenire: licet orientali inferior. Verbenam passim adspicitur, sacrificijs quondam priscorum adhibita: nunc similem ferè superstitionem retinere uidetur, herba sancti Ioannis appellata: quod eo die lectā, uim nescio quam dicant habere. Item & de artemisia dicunt. Napum, genus est rapi oblongi. Pastinaca duplex: domestica, quam Græci staphylinum uocant, quod nos usurpamus: ac Columellæ inter hortensia cōmemorat: uulgo carotam uocant, ut etiam apud Dioscoridem. Syluestris uero pastinaca, Latinis proprie pastinaca uocatur, Græcis daucon. Ibisicum autem Plinio, parua est pastinaca, quam corrupte libysticum uocant: Hetrusci uero pastinacinū. Idem Plin. contra omnium sententiam solus, staphylinum eundem, & pastinacam syluestrem uidetur appellare. Sifer, apud eundem authorem genus ponitur raphani ualde amarum: longitudini neruus inest, cui extrahitur. Tyberius eum nobilitauit, flagitans quotānis à Germania, ubi sunt maximī. Quid autem hoc tempore sit, non satis existimare possum. Raphanus illiberalis, ob uim laxandi ructus, frigore gaudet: in Germania magnitudinē infantium puerorum æquat. Aristomachus, detrahi per hyemem folia iubet, & ne lacunæ stagnent adcumulare: ita in æstate grandescere. In Ægypto mire celebrant, ob olei fertilitatē, quod de semine ipsius faciunt: nam oleo cætero carent: utilissimus in hyeme cibus, idem dentibus inimicus, quoniam niam atterat, sicuti ebora poliunt. Marcion Græcus huic unum uolumen dicauit. Odiū his cum uite maximum: refugit iuxta satorum. Fertur in templo Apollinis adeo prælatus cæteris cibus raphanus, ut ex auro dicaretur: beta ex argento: rapum è plumbo. Et hæc quidē Plin. Verum ubi dicit corticem eis esse & magnam quibusdam, hoc tempore apud nos minime contingit. Inter nuces, iuglans potissima, quam Græci basilicam, & persicam ab initio uocauerunt,

Libri sub/
diuitijPosca
Æmorrhoides

Narce

Suspiriosi
Pterygium
Paronychia

Rediuuium

Attilius

Lotus

Buxus

Ebenus

Sambucus

Acte

Chameacte

Ebulus

Nautea

Manna

Verbena

Artemisia

Napum

Pastinaca

Staphylinus

Carota

Ibisicum

Sifer

Raphanus

Ægyptus
oleū non fert

Nuces

Iuglandes

- cauerunt, ut ait Plin. quod sanè argumento est, eas à Perside à regibus fuisse translatas: deinde Caria, quod capita tentarent, nominauere. In hoc genere sunt & molluscæ putamen rumpentes ob incrementum, simul & mollitiem. Quidam uero nuper scriptor heracleoticam ait à Græcis, castaneam nobis uocari, cum auellana sit. Hanc ex Heraclea Ponti idem auctor testatur esse prius aduectam: ideoq; Ponticam nucem, & Heracleoticam appellari: deinde auellanam, ab oppido Campaniæ. Cato Prænestinas laudat, Plinius Tarentinas, & amplitudine, & putaminis mollitie. Arbor autem auellanam ferens, corilus appellatur. De nuciperfica Martialis in distichis: *Vilia maternis fueramus præcoqua ramis, Nunc in adoptiuis persica cara sumus.* Nucepineæ Tarentinæ digitis fragili sunt putamine. Est aliud genus apud Apinum, dicitur nucleorum cortice tam molli, ut simul mandatur. Quartum genus pytia uocant, è pinastris. Nuces castaneas, *διὸς βαλάνου* Græci uocant. Ex his generosiores Tyberius princeps balanos uocabat. In Hetruria nunc marrones appellat. Pruno autē nulla æque sustinet adoptiones. Nucipruna enim, & pruna amygdalina, & pruna malina Plinio ponuntur, naturæ omnes geminæ: nunc autem raro uisæ: nucum putamē tingendis lanis, rufandoq; capillo utile. Cato nucs ollis conditas in terra seruari uirides dicit. In uniuersum uero in seruandis uuis, ac pomis, præcipitur ea legi decrescēte luna, ac infra terram existente, cælo sereno: post horam diei tertiam, & ante perfectam maturitatem, collocandaq; in loco frigido, & septentrionalibus fenestris opposita. Punica aqua marina seruēte indurari utile est: moxq; sole siccata suspendi. Varro & in dolijs arenæ seruari iubet: & imatura obrui terra in ollis fundo effracto, sed spiritu excluso. Cætera mala generosa folijs ficulneis singula conuolui, & in cistis condi: uel creta illini, exsiccariq; præceptum est. Caduca uero in storijs rara collocari. Pyra in ficilibus picatis inuersis obrui inter scrobes: uuas item sed suspensas. Sunt tamen qui in granarijs suspēdant tutas eo puluere putantes.
- Cucumeres** Cucumeres pluris generis supra narraui: cum magnitudine excedunt pepones uocantur: in cibis non insalubres: tamen plurimum natant: uiuunt in stomacho aucti in posterum diem: oleum mire odere, nec minus aquas diligunt. Defecti quoq; ad eas modice distātes adrepunt, contrā oleum refugiunt: aut siquid obest, aut si pendeant, curuantur: idq; una nocte deprehenditur, si uas cum aqua subiiciatur à quatuor digitorum interuallo descendētib; ante posterum diem: at si oleum, eodem modo in hamos incuruantur: ijdem in fistula flore demisso mira longitudine crescunt. Noua eorum forma in Campania prouenit mali cotonici effigie: fortè primo natum, mox semine ex illo genus factū, melopeponas uocant: non pendent hi, sed humi rotundantur: mirumq; in his, præter figuram, coloremq; & odorem esse. Hæc Plin. Hoc autem genus posteritas auxit: appellauitq; melones. Spartianus melones Ostienses celebrat. Isatim Plin. radiculam uocari dicit, herbam fulloniā, rubro colore, è Syria uenientem. Columella radicem Assyriam eandem uocat inter hortensia: & alibi raphani radicem appellauit. Ouid. metamor. *Intubaq; & radix & lactis massa coacti.* Ex quo utilis etiam cibo uidetur. Capnion, Plin. diureticum est, bilem per urinam purgans: nunc fumum terræ appellant. Strichnon, nos solatrū dicimus, cuius supra plures adsignaui species: eius una quæ frequens in hortis, caulibus, folijsq; penitus rubentibus. Intubum & intybum dicimus, Græci cichorium idem appellant: hoc domesticum, & syluestre reperitur: domesticum intyua nunc quoq; corrupte uocatur, quæ seris etiā dicitur: de hoc Columella, Torpenti grata palato cichoria. Syluestre, id est quod uulgo cichorium dicimus: de hoc Virg. *Et amaris intyba fibris Officiunt.* Rusticula, à gallina rustica differt: hæc, teste Columella, similis est uillaticis. De rusticula uero Martialis distichum: *Rustica sum perdix, quid refert, si sapor idem est: Carior est perdix, si sapit illa magis.* Ex quo hæc Aristoteli alectoris uocata: apud Gazam gallinago uertitur, uulgo gallinella nuncupata, uti supra memoraui: est enim perdici aui externæ quàm similis. DE LVDIS autem supra narraui, ac munere gladiatorio haud aperte. Retiarius, & secutor, & thrax, idē erat quod Thraces ab initio fuerint: qui autem petebatur mirmillo, & parmularius idem, à Parma scuti genere, quæ se defensitabat. Horum paria lanista prætori uēdebat: prætor autem populo in ludis donabat: ex quo munus est appellatum. Quo ad uestes, ac sumptus, apud Tranquil. de Tyberio legitur, quod ex militia se, uiuente Augusto, ad palliū & crepidas redexit: hi enim simul & chlamys habitus erāt Græcanici, quibus milites pariter & philosophi in ocio & gymnasijs utebantur, à togæ Romanæ grauitate alienus. Persius: *Non hic qui in crepidas Graiorum ludere*

Indere
Africa
fama
uā cū
imper.
ma apu
q; pom
uirginū
pudori
Vlyfse

bi, ac ue
uini gur
duodeci
telam pr
bulas am
rari m
taro sim
m' lucco
herba qu
ni sic ful
cōgelabi
mundi ur
mul cum
xra; om
uocato d
rales dies
Est enim
ut ne ign
li, cineris,
marmor
uato, aris
ti loco cor
apud Mel
ostēdit ca
tis, puluer
moniciū, a
na flaua
ea quā nū
ta, igne q
uocant, p
pars est, i
milliaria
dicūt. In
louem se
ra igitur a
& qui ali
FINIS
stro lesu
auctor m
neat, usq

Iudere gestit. Adsumebat tñ à Rom. qbusdā principibus fiducia quadā, ppria, dñ uacarēt ut Africanus, teste Valer, dñ in Sicilia gymnasio studeret, mox in Africā trāsiturus: ex quo cū fama esset eū luxuriari, legatis ingrendā ueritatis gratiā missis, sese purgauit. Itē Scipio struā crepidatā & chlamydatā sibi in capitolio poni uoluit, q̄ his uterēt: utebat̄ & Sylla etiā imper. Crepidā em̄ apud nos soleā dicunt. Amictu sacrificaturi caput operiebāt, ut de Numma apud Liui. legimus. Infula uero se deuouētes. Idem lib. 11. Consulares fasces nihil aliud q̄ pompam funeris putetis, claris insignibus uelut infulis uelatos ad mortē destinari. Vittā uirginū ac uestaliū fuerat. Instita ac stola matronarū. Ouid. Este pcul uittāe tenues insigne pudoris: Quēq̄ tegit medios instita longa pedes. Et Augustus apud Tranquil. Liuiā suam Vlyssēm stolatū ob uim ingenij solebat appellare. De auro, argento, ære, ferro.

Crepidā
Soleā
Infula
Vittā
Instita
Stola
Auripi-
gmentum

Vrum ex auri pigmento facere Caius princeps, teste Plinio, cœpit: uerum adeo modicum ut detrimentū sentiret. Nascitur auripigmentū in Syria in summa telure, quidam hoc tempore ex aris fossitij libris tribus unum eliciunt aureum. Argētum item è stanno purgatione prius hoc modo fit. Sumito mellis, salis, aceti albi, ac uehementis urinq̄ puerilis sigillatim pondo, Tartari selibram (uocant enim tartarum uini gummi induratum, qui summis dolijs hærescit) misceto simul: & in hac aqua stannum duodecies fusum lauato: deinde ad calcinationē sic reducito, fusum cū spatula moueto, ac telam primam, q̄ immunda sit, remoueto, & salis armonici pollinē adijciendo, reliquas nebulas amoueto, donec totus in calcem redactus in puluerē teratur, postremo cum melle & tartari modico in corpus rursus reducito. Sic igitur reductū cum sale uel armonico uel tartaro simul fundito: ac illius selibræ calybis scobis unciam adijcito. Vel aliter, cum hyoscya mi succo fundito: & rursus cum saluæ succo pari refundito: supra q̄ puluerem projicito ex herba quam uocant solsequiam. Dioscorides pentedactylū appellat, partem unā supra stanni sic fusi partes sex: argētum erit, & colore, & duritie probatum. Argentū uiuū hoc modo cōgelabis. Huius pondo stanni modo supradicto purgati libris tribus admisceto sulphuris mundi unciam, totidē q̄ salis armonici rursus cōmisceto. Deinde succi asphodeli selibrā simul cum uncia succi phlomi, quē tassum barbassum uocant, ac totidē sulphuris adijcito: mixta q̄ omnia in pila uitrea locato, ita plena ne euaporet, aliter frāgeret: deinde luto sapiētiae uocato digitis quatuor crasso circūlinito, deinde siccato: ac demū in plūbo fusio duos naturales dies positū linito: postremo extractū, argentū firmissimū & examine pbatū habebis. Est enim lutū id ex Creta cum seris bubulis & pāni lana detonsa cōmixta fartū: adeo firmū ut ne igne q̄dem absumat. Rursus stannū, æs, ferrū, hoc modo purgabis: Sumito salis alcali, cineris, catenæ, id enim genus est pōpholicis æquas partes: & ex aceto uehemēti supra marmor diligēter mollito: deinde acerū colato: & in hoc postea stannū quinquies fusum lauato, æris aut ferri laminas ignitas extinguito, optime purgabunt. Sed & ferrū qd̄ ostēti loco conflatū in statuā olim à Glauco Chio Pausanias memorat, cœperūt p̄ximis annis apud Melitam Siciliae insulā, quæ nunc Malta dicit̄, ubi & cotonū nascit̄, rursus cōflare. Id ostēdit captiuus ac nobilis Turca in fornacibus follibus x x x i i i i . horarū spatio excita-
tis, puluere quodā adhibito. Ex argento aut uiuo plura cōficiunt̄, solimatū, cinnabari, sal armonicū, addito alumine & nitro. Sal alcalis uero ex herba fit cōbusta: ex qua simul & arena flaua uitrū cōficiunt. De chryfocola auri glutino fossitia & factitia supra narraui, est em̄ ea quā nunc boracē uocāt. Nitruū etiā factitiū ex terra fit humano lotio, leu porcino macerata, igne q̄ despumata. Aqua quoq̄ ex uino per ignē expressa ad multa utilis, quā ardentem uocant, post Pliniū reperta uideēt. Musicae cui superius rationē cœlestē accōmodaui: tonus pars est, is ad diastemata referi planetarū: nam c x x . mil. stad. dicunt esse quēlibet, id est, milliaria x v . m . d c x x v . quod est spatiū à terra ad lunā, à luna ad Mercuriū semitonū dicūt. Inde ad Venerē tantundē. Inde ad solem tonū & semis. Inde ad Martē tonū. Inde ad Iouem semitonū. Inde ad Saturnū tātundem, ab eo autē ad polum toni duo & semis. A terra igitur ad polū stadia d c c c l x x v . m . id est, milliaria c i x . m c c c l x x v . Sunt & qui aliter hanc rationē subducāt, ut supra in astrologia memorauī.

Melita nunc
Malta
Sal commune
Sal armonicū
Sal alcalis
Chryfocola
Nitrum

FINIS Commentariorum Vrbanorum duodequadraginta, iuuante deo ac domino nostro Iesu Christo: in quorum apographis, q̄ antigrahum indocti manu fuerit exscriptum, author multa desiderat: Ante omnia uero siquid imprudenter quod ad rem minime pertinet, usquam sit ausus, ueniam petit, ac sacro ecclesie senatusconsulto permittit.